

De recensent voor vrouwen.

<https://hdl.handle.net/1874/311167>

ge

4

D E
R E C E N S E N T
V O O R
V R O U W E N.

F. H. C. E. N. S. E. N. T.

V. K. O. U. W. I. E.

V A D E R L A N D S C H E

L E E Z E R E S S E N !

De Staatkundige omstandigheden van ons Vaderland, welke alle de aandacht van het lezend Publiek tot zich trekken, verdraagden zederd eenige maanden de uitgave van het nevensgaande Stuk, 't welk ik thands de vryheid neem U aan te bieden. Ik waagde het, eene proeve te nemen van een Geschrift, dat ten eenenmaale gewyd is aan uwe bevallige Sexe. Zy scheen my toe, een onmiddellyk recht te hebben op dezen of soortgelyken arbeid, waardoor verstand en hart beiden gevormd worden. Kan dezelve, gelyk ik my vleye, U behaagen, dan mag ik dit ontwerp zelf uwer vriendlyke aanneeminge bevelen, en U myn hoogst verlangen betuigen, dat Gy zulks met uwe aangename bydragen zult vereeren, om het iedere maand, geregeld te kunnen vervolgen.

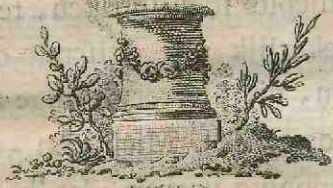
Hiertoe uwe gunstige medewerking verzoekende, teekene ik my met hoogachtinge

DE UITGEEVER.

Den 10 July 1795.

A A N

A M E L I A * * *

Opdragt, in plaate van Voorreeds.

Lieve AMELIA!

„Waarom de Heeren der Schepping toch niet eens,
„opzettijk, voor ons Vrouwen schrijven?“ — Deze
was meermaalen uwe vraag, wanneer uw spottend
vernunft zich vervrolijkte met de beuzelachtige trots-
heid dier *Pygmalions*, die nooit, dan *hautain*, van uwe

Kunne spreken. ô Dan las ik in uwe oogen den geheimen wellust, om eenmaal wraak te willen oefenen over die meenigte van vernederingen, waaraan het nootlod wil, dat uwe bekoorlijke Sexe, op dit benedenrond, tot nog toe, onderworpen is. Zij, die maar zelden gelegenheid hebben, om het vrouwlijk hart, tot in deszelfs diepste schuilhoeken, te doorgronden, zouden zich zekerlijk aan duisende ongerijmdheden schuldig maaken, die U overvloedige stoffe gaven tot de sneedigste boerterijen. Mischien — maar ik moet u vooraf verschooning vragen, dat ik uwe gedachten zelfs zoo van nabij bespiedde — had uwe verbeelding reeds een hekeldicht vaardig, waarin gij, mogelijk wel met BOILEAU, zelfs in eenen veel bepaalderen zin, zoudt zingen:

Le plus sot animal, à mon avis, c'est l'Homme.

————— Sans sagesse il est sage.

Il a, sans rien savoir, la science en partage.

En nu evenwel komt zulk een vermetele, juist naar uw plan, met zoodanig een Tijdschrift ten voorschijn, „Wij Vrouwen” — dus spreekt gij, en dat wel, zo mij voorstaat, toen gij een Meisje waart van omtrent twintig jaar, niet waar? — „Wij Vrouwen, mogen „wij dan ook niet weten, wat 'er in de geleerde „waceld over ons gezegd en geschreven wordt? Of „zou het te veel gevergd zijn, om uit de meenigte „van Dag-Week- en Maand-papieren één enkel „Stuk ten onzen dienste af te zonderen? — Een

„ gefchrift, waarin zoo al dat gene behandeld werd,
 „ wat binnen den kring valt onzer vrouwlijke werk-
 „ zaamheden, en waaruit wij ten minsten konden op-
 „ maaken, wat men met ons al verder bedoelt: —
 „ of men ons eene kleene rol vergunne op het thea-
 „ ter, dan wel of wij in de *Loges* enkel als toekijk-
 „ sters moeten zitten, om eene diepe buiging te maa-
 „ ken voor onzen *galanten* leidzman, wanneer hij ons
 „ een kop koffij, of een glaasje *limonade* aanbiedt?
 „ enz. enz.” Zoo spraakt gij, en gij herinnert u ge-
 wis het antwoord, dat ik mij, ten dien tijde, deels
 boertig, deels ernstig, verftoutte, en onder anderen,
 hoe zeer ik u bedankte voor den inval, welks nieuw-
 heid mijne oogenbliklijke goedkeuring vorderde.
 Thands krijgt die inval een wezenlijk bestaan, gelijk
 gij uit dit *eerste* Nommer zien zult, hoe veel tus-
 schentijds 'er na dat voorig gesprek ook moge verlo-
 pen zijn. En welk eene vreugd moet het voor u zoo
 wel, als voor mij, zijn, dat een gefchrift, alleen aan
 uwe Sexe toegewijd, ook aan haar, en wel aan zulk
 een vernuftig Meisje, als gij zijt, zijnen oorsprong
 verschuldigd is! — Maar, alle boertcrij ter zijde
 gesteld — het kan u gewis niet onaangenaam zijn,
 dat uw denkbeeld, in het gebied der letteren, tot een
 boek in gr. 8vo., en wel in eenen fraaijen letter-druk,
 zal uitdijgen. Het zal 'er nu maar op aankomen, wat
 en hoe wij zullen fhrijven. Zie hier het plan.

De titel overtuigt u, dat dit 'Tijdschrift alleen voor
 uwe Sexe bestemd is. Hier vraagt gij gewis: „ Zul-

„Ien het de Mans niet lezen?“ — De éénige mogelijke voorzorg, om dit te verhoeden, hebben wij gemeend, in den Titel te kunnen nemen. Willen zij het evenwel lezen, het koste wat het wil: wel nu, misfchien is 'er nog het een of ander in, dat hen aan het harte gaat. Want, om u de waarheid te zeggen — doch vooraf moet gij deze vermetelheid verfoonen — wij hebben geen minder oogmerk, dan om uwer Sexe te behaagen, en gij weet, hoe veele Mans daaraan arbeiden, zonder juist altijd gelukkig te slaagen. — „Dit kan dan, ligtlijk, ook uw geval „wel zijn?“ Ik zie, dunkt mij, dit antwoord op uw gelaat. Maar, lieve AMELIA! zie hier, hoe wij het zullen aanleggen. Ons voornemen is, om zoodanige boeken te recenseren, die of uwe Sexe onmiddellijk betreffen, of althands in den gewoonen kring vallen haarer beoefening en van haaren leeslust. Langs dezen weg, hoopen wij haar meer van nabij bekend te maaken met waarlijk goede boeken, die welligt eens de aandacht ontslippen, of ook met de zoodanigen, die wel eens in den smaak vallen, zonder dat zij het verdienen. De schoone konsten en wetenschappen, en vooral de bevallige dichtkunst, zullen het voorwerp zijn onzer aanprijzinge. En, daar wij geen hooger denkbeeld van eene Vrouw vormen, dan van zoodanige, die zich door deugd poogt te veredelen, zal ook alles, wat wij verrichten, aan dat hoogste doel ondergeschikt wezen. Misfchien, evenwel, zou een Tijdschrift, dat alleen ter beoordeeling van
 boe-

boeken diende, te veel schijn van geleerdheid hebben, om, gereedlijk ingang te vinden, hoe zeer wij ook heilig tegen dit schijnbaare protesteerden. Ook daarom, zullen wij agter ieder stukje eenige mengelingen voegen van allerlei aard, om denzelfden goeden smaak, dien wij door het eerste gedeelte wilden vestigen, al verder te bevorderen. Hier zal ernst en schuldeloze boert met elkander afwisselen. Zelfs het romaneske zal niet uitgeloten wezen. Geschiedenis, in den uitgebreidsten zin, — dichtkunst, — ook, de musiek zelve, zal het voorwerp zijn onzer beoefening, en oordeel gij nu zelve, of wij ons te veel verhovaardigen, indien wij, door dit middel, de goedkeuring uwer Sexe poogen te verwerven. Neen: lief Nederlandsch Meisje! uw vernuft moge zich nu en dan spitzen tegen vooroordeelen, die uwe Sexe beleedigen; maar gij kunt ook ernstig zijn, dan, wanneer het uwe bestemming en uwe pligten geldt. Uw verstand is al te wel geoefend, om u in alle gevallen eene slaavin der *etiquette* te doen zijn, wanneer zich een voorwerp opdoet tot veredeling van uw geest. En uwe denkwijze, uw karakter is het deel van veele andere Vrouwen, welken wij de eer hebben te kennen. Ook zij zullen ons oogmerk niet wraaken, om den goeden smaak onder uwe Kunne te helpen uitbreiden. Ja, ik zou mij geweldig vergisfen, zo gij niet gereed waart, om ook het uwe daartoe te helpen bijdragen. — Zoo doende, zullen onze zielen, bij het einde van dezen brief, veel harmonischer zijn, dan het

het zich, in den beginne, liet aanzien, dat zij zouden worden. —

Tot zoo verre schreef ik, met oogmerk, om U kennis van mijn ontwerp te geven. Maar de brief — ik weet niet, door wat toeval — bleef op mijn tafel liggen, tot dat reeds het laatste blad van dit *eerste* Stuk op de pers was. Nu was het tegen de welvoeglijkheid gezondigd, om dien zoo laat af te zenden. Een loutere inval deed mij vermoeden, dat welligt deze brief, voor zoo ver hij nog niet geëindigd was, zou kunnen dienen, in plaats van een Voorbericht, dat toch behoorde vooraf te gaan. Zoo verschijnt gij dan aan het hoofd van dit Tijdschrift, juist zoo als gij het verdient, als de allereerste ontwerper. In één ding moet gij mij verontschuldigen, dat ik op uwen naam aan alle uwe Zusters schrijve, en aan haar onze tegenwoordige briefwisseling openbaare. Dit ook zult gij mij gewis vergeven. Indien gij, evenwel, hierover min of meer gevoelig mogt zijn, hetgeen ik van u niet verwacht, laat dan uwe edele wraakoefening deze zijn, dat gij het geheele plan, zoo als ik dit alhier, ook in naam mijner Medeschrijveren, aan u heb opgegeven, bij uwe Bekenden en Vriendinnen meer bekend maakt, en, zo mogelijk, ook haar overreedt, om het een of andere voor onze maandelijksche Stukjens aan ons mede te deelen.

DE REDACTEUR.

D E
R E C E N S E N T

V O O R

V R O U W E N.

N^o. I.

ART. I. Huisboek voor Vaderlandsche Huisgezinnen, door JOHANNES FLORENTIUS MARTINET, *Meester der vrije Konsten* enz. enz. en *Predikant te Zutphen*. Te Amsterdam bij Johannes Allart 1793. gr. 8vo. 546 bladz. De prijs is *f* 3:12:-

Er is geen zekerer kenmerk van waare beschaaving en welvaart in eenen Staat, dan dat van de echte waarde diens gezelligen omgangs tuschen Perfoonen van onderscheidene Sexe, welke zich grondt op wederzijdsche achting, en, bij den naauwiten band van vriendschap, dien vrede tot de afzonderlijke huisgezinnen overbrengt, waarin zich Echtgenooten waarlijk gelukkig reekenen. De onschuld des huislijken levens was daarom, bij oude en laater Dichters, het beeld der grootste gelukzaligheid, welke voor den sterveling beschooren was. Zij, die van den hemel zelf gezegd werd te zijn nedergedaald, had haare vaste wooning in den eersten natuurstaat gevestigd; daar werd zij als de dogter des hemels geëerbiedigd, en haar bezit, op behoefte gegrond, scheen de aarde tot een duurzaam paradijs te zullen vormen. Doch, gelijk niets wisselvalliger is, dan de mensch zelf, zoo veranderde

ook haare gedaante, met zijne vermeerdering van behoeften. Elke aanwas van kundigheden ontvlamde de aandoeningen en begeerten. Elke uitbreiding der maatschappijen, de vermenigvuldigde betrekkingen, waarin de eene mensch tot den ander staat, de vestiging van onderscheiden standen, de weelde, uit eene tocnemende beschaaving geboren, de werking der hartstogten, en meenigerlei andere, zoo inwendige, als uitwendige, omstandigheden, vermeerderden niet slechts de zorgen des levens, maar vergiftigden te gelijk de bronnen van het huislijk genoegen. De reden en godsdienst voerden, 't is waar, den nadenkenden mensch uit de beslommeringen der waereld van zelve te rug naar die stille tooneelen der afgezonderde zamenleving, waarop hij zich nimmer behoeft te vermommen. De godsdienst, bovenal, van Christus Jesus, daar hij zijnen belijder tot de edelste gevoelens verheft, leerde hem ickers rechten waardeeren, en poogde de menschen, door de zuiverste voorschriften van goedwilligheid, hoe langer zoo naauwer aan elkanderen te verbinden. Nogthands gezigt de ondervinding, dat deszelfs beginselen in verre na niet algemeen en krachtig genoeg werken, om alle die gelukzaligheden te sichten, welken de algoede Schepper, in de vorming onzer natuur, in den aanleg van het eerste tijdperk der kindsheid, in de meenigte van behoeften, tot welker voldoening de eenstemmige gezindheid en werkzaamheid vereischt wordt, zeer blijkbaar getoond heeft, voor den bewoener dezer aarde te bestemmen, en daadelijk te bereiden. Alles hangt hier af van den voornaamen grondregel, dat de welvaart van het geheel in een regelrecht verband staat met de welvaart zijner deelen, en dat men, te vergeefs, eenen wel geordenden en gelukkigen Staat verlangt, waar niet de afzonderlijke huisgezinnen zich onderscheiden door goede orde, en de betrachtning dier gezellige pligten, welken reden en godsdienst gebieden. Het komt hier aan op eene juiste kennis dier oneindige reeks van bijzonderheden, welke den

kee-

keeten van onderscheidene betrekkingen vormen. Men behoort te weten, wat Echrigenoten aan elkanderen, wat Ouders aan hunne Kinderen, Kinders aan hunne Ouderen, wat de Hoofden der huisgezinnen aan hunne Dienstboden, en dezen wederkeerig aan hunne Meesters, wat Jongelingen en Jonge Dogters, Mannen en Vrouwen, ieder mensch aan zich zelf verschuldigd zij. Bij deze kennis moet zich eene wellwillendheid paaren, om volvaardig te zijn in de beoefening, welke deels uit de natuurlijke aandoeningen des harte ontspringt, deels door opvoeding gevormd wordt. En dit alles, eindelijk, overgebracht tot de maatschappijlijke zamenwooning, welke niets anders bevat, dan één huisgezin van personen, die zich vereenigen, om veilig en gelukkig te leeven, is alleen in staat, de rechten en pligten wederkeerig te doen gelden. — Gelukkig die Staat, waar het nimmer mangelt aan Leeraaren, die dit onderling verband der dingen kennen, deze goede orde prediken en aanbevelen, waar de Regenten de geschikteste middelen daarstellen, om dit verband geregeld te doen opvolgen, en zelfs de uitwendige behoeften en belangen des Volks aan deze inwendige orde der dingen weten te verbinden!

Tot dezen zoo gewigtigen arbeid heeft zich de Eerw. MARTINET in het boven aangekondigd werk verdedigd: en wie is, onder onze Landgenoten, meer bevoegd, om met oplettendheid gehoord te worden, dan hij, die zich reeds, door meenige andere nuttige geschriften, bij onze Natie recht verdienstelijk gemaakt heeft? Zijn boek, voor gantsch Nederland geschreven, behelst eene taak, zoo uitgebreid en moeilijk, maar tevens zoo goed bewerkt, zoo eenvoudig afgeweven, dat eene korte opgave genoegzaam zijn zal, om de ongemeene waarde der bereide stoffe aan den dag te leggen.

Na eene korte Inleiding, waarin de Schrijver de aanleiding en den aard zijns werks ontvouwt, bepaalt zich zijne eerste toespraak tot het *Huwelijk*. Hij schrijft, als 't ware, aan

twee Jonge Liederen, die reeds door ondertrouw aan elkanderen verbonden zijn. Dezen brengt hij eerst de noodzaaklijkheid, daarna de nuttigheid, en voorts de aangenaamheid van den huwelijks-stand onder het oog. Hij wijst hun het gebrekige, 't geen doorgaands in de huwelijks-vereeninggen plaats heeft, het ledige in de genietingen, en de echte bronnen, waarnit het huislijk geluk moet ontspringen. Zeer voortreffelijk gaat hij te keer den rampzaligen waan, dien zommige vertoederden wegens het huwelijk koesteren, als ware zulks een staat van onafgebrokene aardfche zaligheden, en is zeer ver af van die volkomene zamenstemming van gemoederen, welke anderen, als een onontbeerlijk grondvereischte tot eenen gelukkigen echt, zeer breed gewoon zijn uittemeten. Hij stelt, in tegendeel, het éénige grondbeginfel in eene deugdzaame overeenkomst van neigingen. Hij wil, dat beide aanstaande Echtelingen bezef hebben van hunne eigen onvolkomenheden; dat daarop gegrond worde wederzijdsche toegevendheid jegens elkanders gebreken, en de oprechtfte pooging, om dezelve te verbeteren, als zijnde het oogmerk van elkanders zedenlijke volmaakting het hoogste en beste doel, 't geen verstandige schepsels zich in deze naauwe vereening kunnen voorstellen. By hen moet dus heerschen het zoet vertrouwen op elkanders welmeenend hart en deugd: zoo zullen zij het zich ten pligt maaken, om elkander natevolgen, elkander te voorkomen in dienstvaardige hulp, zelfs in die duizende kleenigheden, welke zich naauwlijks laten beschrijven, en, daar zij zich zoo vaak opdoen, den band des huwelijks het aangenaamst vastfnoeren, en, eindelijk, elkanderen opbeuren in plaats grijpende rampspoeden; zoo als, bij voorbeeld, in het geval van eenen kinderlozen echt, waarin de Schrijver, zeer te recht, verlangt, dat een volkomen gevestigd vertrouwen, op Gods wijze en goede regeering, alle andere denkbeelden van misnoegen zal onderdrukken.

In de *tweede* toespraak beschouwt de Hr. MARTINET de twee echtvrienden als daadlijk gehuwd. Hij schetst het eerste huwelijkleven als ten uitersten bekoorend; doch juist daarom als zeer gevaarlijk voor het vervolg. Zeer juist is zijne aanmerking, dat Echtgenoten zelden verschillen in zaken van gewigt, en wil daarom, dat men zich aan geene beuzeling bekreune, en zich voor het eerste krakkeel wachte. Hij raadt, dat men elkander van nabij leere kennen, met achting behandelde, en met onderling overleg, zelfs in kleenigheden, te werk gaa. Man en Vrouw moeten met elkanderen omgaan, zonder vermomming. De verdienstelijke Man is zedig zonder beschaamdheid, openhartig zonder onbeschoftheid, toegevend zonder vleierij, vrolijk zonder krakkeelzucht. Hij zij goedaardig en zagt, nimmer wispeltuurig, nimmer trotsch, onderrichte met minzaamheid, neme in alles de beraamlijkheid in acht, zij in alles een goed voorbeeld, en stelde zich ten hoofdpligt, om de goedkeuring zijner Echtgenootte te verdienen. De Vrouw zorge, bovenal, haare tegenwoordigheid den Man zoo aangenaam te maaken, dat hij het grootste vermaak in haar gezelschap vinde. Zij legge zich toe op eene evenmaatige eenparigheid des harte, waardoor zij toegevend, vrolijk, ongeveinsd en zedig is. Zij kleede zich net en zindelijk, zonder juist overdadig in pragt te zijn, en richte haare bezigheden en vermaaken nuttig in; zoo zal zij gewislijk haaren Man op het naauwst aan zich verbinden. — Beiden, Man en Vrouw, moeten zich beijveren, om alle verstooringen van het huwelijks-geluk bedaardlijk te dempen, elkanders seilen, welken men bespeuren mogt, bedekken en verbeteren, zich hoeden tegen allen argwaan, verdenking en vleierij van vreemden, en daarentegen elkanders persoonlijke begaafdheden en deugden hoog waardeeren. Een wederzijdsch vertrouwen moet, ook, het eenpaarig aandeel in de huishoudenlijke zorgen regelen, en eendragt, werkzaamheid, orde en spaarzaamheid moeten de steunsels zijn der gezellige

zamenwooning, waarbij alle verkwisting en gierigheid verbannen, en de waare rust, vrede en welvaart zullen bevorderd worden. Ook langs dezen weg, wordt het best afgekeerd de uitwendige rampspoed, nijd en laster, en de waare vergenoegdheid, tot welker verkrijging de Schrijver eenige zeer gepaste hulpmiddelen aan de hand geeft, stelt ieder huisgezin, ook het geringste, volkomen in staat, om de waereld behoorlijk te gebruiken, en de meenigvuldige onderscheidene pligten des gezelligen levens te vervullen.

De *derde* brief is gericht tot jonge Echtgenoten, en betreft de lichaamlijke opvoeding der kinderen. Hier wil de geachte Schrijver, dat de Vrouw, zwanger zijnde, dien zegen, van eenen Inwooner aan de waereld te zullen geven, zeer juist waardeere, en zich aan den eenen kant wachte voor sterke dranken, zwaar gezoute of gekruide, of ook te veel verkoelende spijsen, en aan de andere zijde meer rust des nachts, en eene meerdere beweging bij dag geniete, zonder zich echter zeer te vermoeijen, en eindelijk zich tegen alle hevige beroeringen der hartstogten behoede. Als eenen hoofdpligt vordert hij, dat de Moeder haar eigen kind zooge; in geval alleen van volstrekte onmogelijkheid, eene gezonde en vriendlijke Min neme, of anders tot de Geiten-melk, of ook tot eene eenvoudige pap van biscuit, in regenwater gekookt, met een weinig spaansche zeep met wat suiker, toevlucht neme; dat zij haar kind los bakere, nimmer zwachtele, tot het *7de* of *8ste* jaar 12 uren late slapen, en, na de 16 jaaren, den slaaptijd des zomers op 7, des winters op 8 uren, bepaale. Hij vordert, dat de kinders in drooge vertrekken slapen, altijd rechttuit op beide zijden des lichaams liggen, nimmer hoog met het hoofd, ligt gedekt, nimmer op dons of op een bed, maar altijd op matrassen van wol, stroo, of paardenhair, de slaapplaatsen met groene gordijnen behangen, die aan het einde zijn opengeschoven, en de kamer met een flaauw kaarslicht

licht voorzien; terwijl de slaap zelf natuurlijk moet zijn, nimmer gedwongen, zoo min door het wiegen, als door inwendig gebruikte rustmiddelen. Men zette geene wieg onder de gordijnen der slaappleats, opdat het kind geene onzuivere lucht inademe, en late het nimmer bij de Moeder, of Minne, en vooral niet bij ziekelijke, of oude Lieden op het bed slapen. Men drage, zoo weinig mogelijk, de kinders op den arm, noch leere hen aan leidbanden lopen, om eene uittrekking der sleutelbeenderen te verhoeden. Men late hen liever kruipen, en alzoo zich zelve oefenen, om te leeren gaan. De valhoeden zijn doorgaands schaadelijk voor den groei des hoofds, en kunnen althands gemist worden, nadat het kind lopen kan. Korte keurslijfjes met korte zagte baleinen zijn goed voor jonge kinderen, om hen te behandelen zonder benadeeling der tedere ribben; voor meer volwasfenen zijn zij ten uitersten schaadelijk; en veroorzaken de jammerlijkste verminkingen. De spijs der kinderen zij eenvoudig, niet zuur noch taai, noch vet, noch zout, noch met specerijen toegemaakt; ook geve men hen gebraden vleesch met maate, zoodra de tanden door zijn, op welke bewaaring zorgvuldig moet gelet worden. Fruiten moeten des vóórmiddags, of des avonds, maar nimmer op het middagmaal, gegeten worden. Even eenvoudig, doch zeer maatig, zij het drinken, bestaande in koud water, ligt bier, of water met melk, of een weinig rooden wijn, die niet zuur is. De opkweeking zij niet al te zorgvuldig; men bewaare hen slechts voor gestrengte koude en te groote hitte, zonder hen te broeijen, of aan togt bloot te stellen. Beweging in de open lucht is onontbeerlijk. Men hoede hen voor de nadeelige wanvoeglijkheid, om de neusgaten te krabben, of op de nagels te bijten. Men geve hun vrijheid, vooral des zomers, om handen en voeten met koud water te waschen. Vrolijkheid is hen allernoodzaaklijkst voor hunne gezondheid. Men bewaare hen tegen alle beangstigende denk-

beelden, b. v. wegens het onweder enz. De geheele kleding zij gericht naar onze veranderlijke luchtgesteldheid, naar de geaardheid der kinderen zelve, altijd bevorderlijk voor hunne gezondheid, en geëvenredigd naar hunne vrije beweging. Alles, wat hiermede strijdt, b. v. te nauwe kleederen, schoenen met hooge spitse hielen enz., moet volstrektelijk verijd worden. Het bestuur, eindelijk, der kinderen moet regelmatig zijn. Vóór den aanvang van het vierde jaar, moet het kind in alles gehoorzaamen; deze is de veiligste weg, om alle, vooral gestreng, kastijding naderhand overtollig te maaken. Na dien tijd moet het door redenen bewogen worden. De straf moet meest gezocht worden in deszelfs verbanning uit de tegenwoordigheid der ouderen, die echter zorgen moeten, dat zij nimmer bedreigen, zonder tevens te straffen; doch ook, bij schulderkendtenis en verbetering, gereed zijn tot vergeving, en voords zeer wel onderscheiden moeten tusschen een wanbedrijf uit moedwil, of uit onvoorzichtigheid. Ook het leeren moet zonder dwang geschieden, en gericht zijn naar de meerdere of mindere sterkte des lichaams. Tot vermaak mag allerlei bezigheid, welke beweging vordert, en naderhand ook de teekenkunst, zangkunst, het baaden, zwemmen, schaatsrijden, scherpen en dansen dienen, waaromtrent wij het met den Schrijver volkomen eens zijn, dat all' het buitenspoorige noodwendig geschuwd behoort te worden. Tegen het hakkelen dient geene berisping, maar langzaam spreken, en de omgang met wel bespraakte perfoonen. Tegen het mank gaan, 't welk meestal, bij jonge kinders, eene kwetzing der heupen is, raadt de Schrijver aan het gebruik van een leidband, om den hals der dragende Vrouw geslagen: schoon anders de kinders zoo weinig mooglijk moeten gedragen worden. Bij voorkomende ongesteldheden zij de eerste stelregel, hen aanstonds te laten vasten, veel te doen drinken, en voords eenen Geneesheer te raadpleegen. Bij de heerschende kinderziekte, eindelijk,

lijk, raadt de Schrijver de inenting niet af, zonder haar echter op het hart te drukken van hun, die 'er veel tegen hebben. Ook hier kenmerkt zich de beschaafde toegevendheid van den Hr. MARTINET, om niemand zijn gevoelen te willen opdringen. Dan, hoe zeer wij even min onze gedachten als de alleen waare willen aangemerkt hebben, oordeelen wij echter, dat, in een stuk van zoo veel belang, waarin de ondervinding beflisfend leert, *welken zegen Gods Voorzienigheid op de Inenting legt*, rondborstig moet beweerd worden, dat zij, die nog ten huidigen dage dit hulpmiddel durven afkeuren, jammerlijk bevooroordeeld zijn, zoo dat zij, hunne kinders door de verwoesting der natuurlijke besmetting verliezende, door zulk eene strafbare onkunde, of vooroordeel, niet geheel onschuldig kunnen geacht worden aan derzelyer dood, waartegen de Regeering van alle plaatsen, door de meest gepaste wegen, allerzorgvuldigst behoorde te waaken.

De *vierde* brief betreft de zedelijke opvoeding. Te recht erkent de Schrijver, dat deze alle haare kracht ontleent van de lichaamljke, en betoogt op dezen grond haare nuttigheid en noodzaaklijkheid, met aanwijzing der middelen, om haar wel te regelen. De grondslag hiertoe worde gelegd van het eerste oogenblik, dat het kind zijne bevatting door teekenen uitdrukt, en het geheele werk bestaat alleen in eene gepaste leiding dier driften, welke bij kinderen boven alles werkzaam zijn, als de nieuwsgierigheid, de zucht tot oefening, en de lust tot navolging. Vooraf echter vordert hij, om daarin wel te slaagen, dat de Ouders eensgezind tot één oogmerk arbeiden, dat zij het vertrouwen hunner Kinderen poogen te winnen, en zich zelve altijd gelijk blijven; dat zij, uit hoofde der verschillende temperamenten, welke zij zeer wel moeten onderscheiden, nimmer van het eene kind tot het andere kunnen besluiten; dat zij nimmer het eene kind boven het andere beminnen; dat zij hunne kinders, in de eerste jaaren, zoo veel mogelijk, onder eigen

opzigt houden, en alzoo behoeden tegen de schadelijke vertellingen van anderen, en tegen den verkeerden indruk van allerlei vreemde verschijnselen.

Tot het bestuur des verstands, 't welk de Schrijver als het eerste werk der zedenlijke opvoeding reekent, behoort, van der Ouderen zijde, de voldoening der kinderlijke nieuwsgierigheid op alle vragen, welken zij doen, voor zoo ver zulks binnen hun bereik is, en met behoudenis der waarheid, zonder het verstand door diep peinzen afstemmen. Daarbij moeten hun klare denkbeelden verschaft, en het verband van zedenlijke dingen door fabelen, vertelselen, gebeurtenissen en vaderlandsche spreekwoorden kenbaar gemaakt worden, 't welk dan vooral nuttig zijn zal, wanneer het kind vroegtijdig gewend wordt, den korten inhoud van het gehoorde, of gelezene, eerst mondeling, en naderhand, wanneer het schrijven kan, schriftelijk optegeven. Bij deze gelegenheid pleit de Schrijver zeer sterk voor het onderwijs der scholen, met verwerping der private onderrichting, en, in het afgetrokkene beschouwd, moeten zijne aanmerkingen gewislijk gelden, dewijl de kinders, behalve het gewoone onderwijs in de wetenschappen, aldaar moeten verzamelen die menschen-kennis, welke voor hun volgend leven van oneindig veel belang is. Maar, naardien zelfs de beste Nederlandsche scholen, tegenwoordig, de jammerlijkste gebreken met zich voeren, kan de Recensent niet af, zijn oordeel omtrent het huislijk onderwijs, het zij door de Ouders zelve, het zij door bekwaame Opvoeders, tot zoo lang te maatigen, dat de wezenlijke gebreken, of door tuschenkomst van het openbaar gezag, of door de vereenigde poogingen van goedwillige Menschenvrienden, daadlijk zullen zijn weggenomen. De waereld-kennis, eindelijk, wordt het best verkregen door het gebruik van goede Boeken, met een gepast onderwijs vereenigd, waarbij de Hr. MARTINET wel had mogen voegen den omgang met onderscheidene per-

foonen, welken de Ouders zelven, na een rijp beraad, tot dit gewigtig einde gefchikt zullen oordeelen. —

Tot het beftuur van het hart behoort, bovenal, de kennis van orde, afgenomen uit den kring van natuurlijke voorwerpen, overgebracht tot een zedenlijk gebruik, geregeld door de zelfsliefde, gefchikt naar de overhellende gemoedsneigingen, en verfterkt door het alzins goede voorbeeld der Ouderen. Op de lijst der deugden, welken de Schrijver uit het beginfel van orde afleidt, worden door hem gefield welvoeglijkheid, vrolijkheid, eerzucht zonder hoogmoed, liefde voor oprechtheid en billijkheid, nederigheid, (welke, daar zij door den Schrijver geduid wordt op de erkentenis der afhankelijkheid van het Opperwezen, onzes oordeels, eerder met den naam van *ootmoedigheid* behoorde beftempeld te worden; terwijl *nederigheid*, eigenlijk, alleen is eene juiste kennis van zijne eigen waarde, welke met zich brengt, dat men de verdienften van anderen even zeer op haaren waaren prijs leert fchatten) onderwerping, dankbaarheid, goedwilligheid, gemaatigdheid, zagmoedigheid, minzaamheid, weldaadigheid (waarom toch deze van de *goedwilligheid* afgezonderd?) moed, voorzichtigheid, maatigheid, zelfsverzaaking, rechtvaardigheid, langmoedigheid, en vergenoegdheid, welke deugden de Schrijver, ieder op zich zelve, ontwikkelt en aanprijst; fchoon de lijst wat al te uitgebreid, en beter geweest ware, om slechts de hoofddeugden te behandelen, en de andere goede hoedanigheden, welke zoms met eenen onderscheiden naam genoemd worden, in 't voorbijgaan optegeven; gelijk ook de wijze, hoe dezelve verkregen, of in praktijk gebracht worden, niet altijd even juist is voorgedragen.

In tegenoverftelling der opgenoemde deugden, levert de Schrijver ook eene lijst van ondeugden, welken hij uit het hart der jeugd wil verbannen, als hoogmoed, geveinsheid, — welke laafte, daar zij, volgens de tegenwoordige befchaaving, tot het vrouwlijk karakter fchijnt vereischt te

worden, hier gewijzigd wordt door eene eerbaare vrijmoedigheid, zonder verzaaking der zedige beschroomdheid — neuswijzigheid, opvliegendheid, eigenzinnigheid, luiheid, gierigheid, argwaan, knibbelarij, snapachtigheid, onwaarheid spreken en vloeken, welke a len in haare affchuwlijke gedaante worden voorgesteld, zonder dat echter wederom, gelijk de Recensent gewenscht had, de waare bronnen worden aangewezen, waaruit deze verkeerde hoedanigheden voortvloeijen, terwijl het ook alsdan gemaklijker zou geweest zijn, om de eenvoudigste hulpmiddelen tot stopping derzelve aan de hand te geven. De Hr. MARTINET, wel is waar, behandelt hierna de hulpmiddelen eener goede opvoeding. Maar, naardien 'er, doorgaands, bij het menschdom meer zwaarigheid heerscht in het kennen en aanwenden der geschiktste middelen, om van het kwaade tot het goede terug gebragt, dan, buiten de verleiding, tot de deugd gevoerd te worden, zou ook dit stuk der onderlijke opvoeding, van deze zijde beschouwd, zijn werk eene ongemeene waarde hebben bijgezet.

Tot deze hulpmiddelen brengt de Schrijver het lezen van goede boeken, waarvan wij gewenscht hadden, dat hij ter dezer plaatse eene lijst gegeven had, te meer, daar hij van oordeel schijnt te zijn, hetgeen wij echter niet kunnen toestemmen, dat wij *reeds te veel van eene betere soort* bezitten. Schrijf- en Reeken-kunde moeten mede niet verwaarloosd worden. In den Godsdienst wil hij, dat de Ouders zelve het eerste onderwijs geven, en wel niet zoo zeer door middel van boeken, als door redeneeringen: — eene aanmerking, die van een uitnemend gewigt is, en welke de Schrijver wel wat breedvoeriger mogt ontwikkeld hebben, om daardoor aantewijzen de jammerlijke gesteldheid van het godsdienstig onderwijs, 't welk in de schoolen plaats heeft. — Even rechtmatig zijn zijne aanmerkingen over het bidden, hetwelk hij wil, dat nimmer geschiede, dan voor dat de

Kinders weten, wat zij bidden, en zulks met eerbied kunnen verrichten: een gebrek, dat vooral in ver de meeste — misfehien helaas! in alle — schoolen gruwzaam is, en waartrend de Recensent met de grievendste deelneming verklaart, de onkunde, achteloosheid, of de baatzuchtige toevendheid der Schoolleeraaren aan het driest vooroordeel niet genoeg te kunnen beklagen. — Onder de Katechiseerboeken voor Kinderen oordeelt de Hr. MARTINET zeer te recht, dat de *Heidelbergsche Katechismus* ten uitersten onvoegzaam is, zoo om zijne duisterheid als langwijligheid, en, hij had 'er bij kunnen voegen, omdat hij een zamenstel bevat van beschouwende godgeleerdheid, welke eerst voor volwasfenen geschikt is. — Het van buiten leeren behoort met zeer veel omzigtigheid te geschieden. Bij het leeren van taalen, kunsten en wetenschappen wordt te recht aangedrongen op de kennis onzer landtaal, terwijl het schandelijk is, dat jonge lieden vreemde taalen leeren, met het voorbijzien hunner moedertaal. Zeer gegrond is zijne aanprijzing der Teekenkonst, Musiek, (de laatste vooral van haare zedelijke zijde beschouwd, als een geschikt hulpmiddel, om de ziel te veredelen) der Aardrijkskunde, Geschiedenis, en vooral der natuurlijke Historie.

Ook ten aanzien der verkeerung met andere Kinderen, beveelt hij de grootste omzigtigheid, willende hij, dat de Ouders, door het toelaten van gezelschap, oplettende zijn, waar hunne kinders gevaar lopen, om verleid te worden, en hen tegen deze zwakke zijde wapenen. De keuze van een beroep moet volstrekt vrij zijn, nadat de Ouders bij overtuiging weten, dat dezelve wel gevestigd is, terwijl die keus nimmer schandelijk zijn kan, zoodra slechts de Jongeling in zijn beroep uitmunt. In het huwelijk hebbe nimmer dwang plaats, terwijl Jongelingen en Jonge Dogters, die goed opgevoed zijn, best kunnen gevoelen, welk huwelijk hen gelukkig zal maaken. Het is voornaamlijk de zaak der Ouderen,

ren, om de jeugd tegen alle ontucht, van welken aard ook, zorgvuldig te behoeden, naardien een onbesmet lichaam, en, 't geen daarvan veelal een gevolg is, eene onbesmette ziel, best geschikt zijn, om aan de verstandige raadgevingen der Ouderen, ook in het laatste geval, gehoor te geven.

Tot hiertoe gaven wij verslag wegens den inhoud der eerste vijf hoofdstukken, of brieven. Onze Lezeressen zullen daaruit met genoeg zien, hoe de Heer MARTINET, wederom, ten voorschijn treedt als een recht vaderlandsch Leeraar, die zijne Landgenoten onderhoudt over zaken, welken ieder waereldburger, of burgeres, zeer zeker behoorde te weten, om zelve aan heure bestemming op deze aarde te voldoen, en anderen in haaren kring gelukkig te maaken. Zijne aanmerkingen, offchoon niet nieuw, noch ook altijd even naauwkeurig, hebben echter, door de wijze van voordragt, een voorkomen van nieuwhed, 't welk uitermaate bevallig is. Juist met zijnen gemeenzaamen schrijfrant, dringt de Schrijver door tot den inwendigen staat der huisgezinnen, bespiedt de geheimen der gezelligste verkeerung, en deelt, ten gepasten tijde, onderrichtung, waarschuwing en troost mede. Aanprijzend bovenal is de ernst, waarmede hij zaken behandelt, welke anders, omdat zij zoo geheel en al tot het gewoone leven behooren, de aandacht ontslippen zoo wel der huisgezinnen, als dier zedenleeraars, die geenszins opletendheid, noch schrandtheid, noch smaak genoeg bezitten, om de aandacht hunner hoorers, of lezers, tot algemeene voorwerpen te bepaalen. Het zedenkundige, door eene schraale voordragt zoo dikwerf misvormd, ontvangt van den Heer MARTINET zulk een bevallig toefel, dat zelfs elke Dame *du ton*, hoe zeer anders afkeerig van all' wat *commun* heet, met genoeg een vluchtig oog zal werpen op zijne onderhandelingen, offchoon zij zelfs eene te ver gedrevene mode mogten gispn. Aan den anderen kant zal elke *piense* Vrouw, die gewoon is, de waereld met eenen meer angstigen

gen blik te bejegenen, in dit werk voldoening voor haare naauwgezetheid erlangen; terwijl, eindelijk, die rechtschapene Echtvriendin, welker wellust het huwelijksleven is, die, in haaren Echtgenoot, naast God, te behaagen, en haare Kinders tot nuttige leden der maatschappij op te kweeken, het hoogst genoegens stelt, overvloedige stoffe zal vinden, om, midden in de beoefening haarer veelvuldige pligten, haar hart te vervrolijken. Dus schroomen wij geen oogenblik, om dit werk, niet tegenstaande eenige leemten, welke hier en daar plaats hebben, aan te prijzen, als het beste *Huisboek*, dat in onze Nederlanden voor handen is, en bij uitnemendheid geschikt, om aan het oogmerk zijns Opstellers te beantwoorden; gelijk het verslag van het overige gedeelte, bij de eerstvolgende gelegenheid, zulks nog nader zal aanden dag leggen. Ook tot die gelegenheid bespaaren wij de mededeeling eener proeve, hoe de alom geachte MARTINET zijn onderwerp gewoon is te behandelen.

ART. II. Aandachts-Boek voor Vrouwen, door
F. G. MAREZOLL. *Uit het Hoogduitsch vertaald*
door Mr. GERRIT VAN DER VOORT,
Advokaat enz. Iste Deel Iste en IIde Stuk. In
's Gravenhage bij Isaac van Cleef 1789. gr.
8vo. te zamen 529 bladz. De prijs is f 3:4:-

Onder dezen ongewoonen, eenigzins duisteren, titel wordt ons een zeer voortreflijk werk aangeboden, het welk, tot hiertoe, eenig in zijne soort is, en eigenlijk bedoelt de uitbreiding van algemeen nuttige kundigheden en goede gezindheden onder de Vrouwlijke Kunne. — Dat wij, thands, nadat hetzelfde reeds eenen geruimen tijd uitgegeven, en door nieuwere, zoo vaak ellendige, voordbrengfelen der drukpers

als 't ware, verdrongen is, daarmede alhier ten voorschijn treden, zal en deszelfs aard, en het doel van dit ons Tijdschrift, bij onze Lezeressen genoegzaam verontschuldigen.

De Titel moet aan allen, die met het Hoogduitsche taal-eigen niet zeer bekend zijn, eenigzins onverstaaenbaar voorkomen. Wij hadden daarom denzelven liever verwisfeld gezien met dien van *Stichtlijk Handboek*. Dit zou het werk zelf onderscheidener gekenmerkt, en ter lezinge meer hebben aanbevolen.

In een kort *Vóórbericht*, geeft ons de Schrijver verslag van het bijzondere, 't geen zijn werk van andere stichtelijke boeken onderscheidt, en dus voor welken kring van Lezeressen hij zulks eigenlijk geschikt hebbe; naamlijk voor *denkende Vrouwen*, voor de zoodanigen, die „eene betere opvoeding, „dan de gewoone, verkregen, haaren smaak door eigen „nadenken geoefend, heur hart voor godsdienst en deugd „verwarmd, en daardoor de behoefte van een stichtlijk boek „hebben leeren gevoelen, het welk overeenstemt met haare „betrekkingen, en met de tijden, waarin wij leeven.” — Hoe ver wij 'er af zijn, om met den Schrijver wegens deze keus te twisten, of te beslisen, dat hij zich, om meer nuttig te zijn, tot geenen bijzonderen kring van Vrouwen had behooren te bepaalen, is het ons, echter, onder het lezen voorgekomen, dat hij in zijne *denkende Vrouwen* te uitgebreide kundigheden, te groote bedrevenheid in het nadenken vooronderstelt, om op eenen aanmerklijken kring derzelve met vrucht te kunnen werken. Hoe gemaklijk had de beroemde MAREZOLL dit gebrek, door eenen min afgetrokken schrijfstrant, kunnen vergoeden! — Dan, haasten wij ons, een ordenlijk verslag van het werk, zoo als het vóór ons ligt, aan onze Lezeressen mede te deelen; terwijl wij haar vooraf durven verzekeren, dat en de aard van dit boek, en deszelfs behandeling, gantsch niet gemeen, maar van zoodanigen stempel is, dat het zich zelve aan elke
 Vrouw,

Vrouw, welke immer haare bestemming en waarde nadenkt, ten hoogsten aanbeveelt. — Gaarn wenschten wij eenig algemeen denkbeeld van des Schrijvers ontwerp te kunnen geven. Dan, daar wij het oorspronkelijke niet bezitten, en ons, in het tot hiertoe vertaalde, geene schets van zijn ontwerp is medegedeeld, moeten wij ons bepalen tot hetgeen voorhanden is. Na eene inleidende overweging, over de bestemming en voltooiing der vrouwlijke aanlagen (van den aanleg der Vrouwen) tot volkomenheid — en de grondtrekken eener schilderij van zoo een voltooid vrouwlijk karakter, behelst de eerste Afdeeling Oefeningen in nadenken over de bestemming der Vrouwen, in het algemeen en in 't bijzonder. De tweede Afdeeling vervat morgen en avond aandachtsoefeningen, strekkende ter opwekking tot de voornaamste deugden en ter waarschuwing voor de meest heerschende gebreken des Vrouwlijken Geslachts. Deze beiden vullen het eerste stuk. De derde Afdeeling, het tweede stuk beslaande, behelst Oefeningen over eenige voornaame hinderpaalen en middelen ter bevordering van de Vrouwlijke deugd.

In de Inleiding neemt de Schrijver nit het werktuiglijk samenstel van het lichaam bij de Vrouwlijke Kunne, als zijnde tederer, en fijner geweesd, dan dat der Mannen, haaren aanleg af tot vrouwlijke volkomenheid. — Onder dezen aanleg, nu, stelt hij in het algemeen de fijnheid en tederheid van het gevoel, de neiging en gaaf om te behaagen, en eene sterker en ligter bevredigbare neiging tot vermaaken; besluitende hij met eene korte schilderij van een voltooid vrouwlijk karakter, zoo wel van de zijde des verstands, als van het hart. — Waarom, echter, de Hr. M. zich hier alleen tot het vrouwlijk hart bepaald hebbe, zonder over de volkomenheid der Vrouwen, ten aanzien van het verstand, te spreken, hiervan weet de Recensent geene reden te geven. Vrouwlijk verstand is toch ook geheel iet anders, dan der

Mannen. — Voor het overige is deze schets overwaardig, om gelezen te worden.

De *Iste* Oefening der *eerste* Afdeeling, over de *bestemming der Vrouwen*, stelt haar de noodzaaklijkheid en het voordeel van het nadenken over dit onderwerp voor. — Deze, gelijk ook de *derde* Afdeeling, behelst alleenspraken, die ieder met een kort gebed besloten worden: terwijl de *tweede* godvruchtige gesprekken met, of verheffingen des harte tot God vervat. Hier lezen wij, dat de bestemming der Vrouwen dezelfde, als van alle redelijke Wezens is, om steeds in volkomenheid en gelukzaligheid toe te nemen. Maar, daar de weg hiertoe voor haar niet dezelfde is, als die der Mannen, leidt dit den Schrijver tot de beschouwing van der Vrouwen bestemming tot het huislijk leven en de huwelijkspligten, tot de oppassing en eerste vorming der kinderen, en tot de vereischten haarer gezellige verkeering; 't welk besloten wordt met eenige bedenkingen over de grootheid en het gewigt der vrouwlijke bestemming, ten aanzien der voorgaande bijzonderheden. Schoon wij het volkomen eens zijn met den Hr. M., dat de vrouwlijke Sexe tot dit alles bestemd zij, heeft hij haar nogthands, hierdoor, veel te eng beperkt. Hij stelt zich alleen Huisvrouwen, Moeders, en Gezellinnen der Mannen voor. Maar alle Vrouwen zijn dit niet — zijn dit niet alleen. Heeft de Vrouw geene bestemming tot haare Natuurgenooten, de Vrouwen — tot de geheele Maatschappij? Gaarn hadden wij dit ontvouwd gezien; en behoudends het opzigt op haar, voor welchen hij inzonderheid schrijft, had hij hiervan met weinige woorden kunnen gewaagen. Voor haar intuschen, welchen hij bedocht, bevat deze Afdeeling allergewigtigste aanmerkingen en lessen, die maar al te dikwerf verwaarloosd worden.

De *tweede* Afdeeling beschouwt de aandacht (*godsdiensfigheid*) arbeidzaamheid, het geduld en de zagmoedigheid, de standvastigheid in goede voornemens, de zelfbeheersching en

de waare nuttige gevoeligheid , als deugden , waartoe het Vrouwlijk Geslacht in morgen-oefening opgewekt, en daartegen in even zoo veele avond-bespiegelingen tegen de overstaande ondeugden, of wel de namaakzels dier deugden, gewaarschuwd wordt. Deze wordt besloten met beschouwingen over den invloed der mode op de godsdienstige-oefeningen, op vrouwlijke deugden en ondeugden, op de huislijke gelukzaligheid — en met oefeningen over de valsche schaamte, verkwisting en pralzucht, de ijdelheid en verleidbaarheid der Sexe; waartegen hij de gepaste middelen aan de hand geeft.

De oefening over de aandacht (of liever *godsdienstigheid*) wordt, zeer gepast, voorgesteld, als op een zondag morgen gehouden. De hier tegen overstaande onverschilligheid in het godsdienstige wordt des avonds betracht. Zij ademt niets, dan dankbaarheid aan God en liefde tot de deugd. — De IIde en IIIde oefening beschouwt de arbeidzaamheid als een onvermijdblijken, en tevens zeer voordeeligen en aangenaamen plicht. Gepast worden de geneigdheid tot verstrooiing en de verkeerde werkzaamheid in haare natuur en gevolgen hier tegen over gesteld. — Eene kleene herinnering ware op bl. 91. wel noodzaaklijk geweest, om eene misvatting van des Schrijvers bedoeling voor te komen. Hij telt, naamlijk, onder *de verkeerde werkzaamheid*, wanneer eene Vrouw haaren kring van werkinge te buiten gaat, en brengt ten voorbeelde hiervan bij, „ wanneer zij haaren huislijken arbeid gering acht en verwaarloost, en zich bestendig tot „ lezen of beschouwen van werken van kunst en smaak geneigd gevoelt, of door dezelve wil uitblinken.” Dan, dit is slechts waar ten aanzien van zommige Vrouwen in zekere omstandigheden, en niet in het algemeen. Het is wel deugdlijk bij zommige Vrouwen *verkeerde werkzaamheid*, wanneer zij den huislijken arbeid tot haar hoofddoel stellen, niet anders werken en zorgen, dan om de spijs, die vergaat, zich met veele nietige dingen bekommeren, en intusschen

het voor haar noodige vergeten. Het is rechte werkzaamheid in eene Vrouw, die rijklijk met tijdlijke middelen is gezegend, en in geene betrekkingen tot Echtgenoot of hulplooze Ouders of Kinderen staat, dat zij den huislijken arbeid door anderen, die zij hierdoor voedt en onderhoudt, laat verrichten, en iatuschen, door het aanschaffen en beoefenen der werken van kunst en smaak, aan de maatschappij nuttig tracht te worden. In haar zou het verkeerde werkzaamheid zijn, wanneer zij, van den vroegen morgen tot den laaten avond, zich aan huislijken arbeid toewijdde, zonder haare *genie* en talenten te bezigen, of den behoeftigen één duit te laten verdienen. In dezen zin, zou de Conferf-kookster en Uitlegster der Profeten uit *Cornelia Wildschut* veel nuttiger werken. Van den anderen kant, kunnen wij ons niet weêrhouden, deze periode over te schrijven, als der overdenking van veele Nederlandsche Vrouwen dubbel waardig; „het is *verkeerde werkzaamheid*, wanneer de „moeder uit neiging tot zindelijkheid, en uit hoofde van de „versfierung des huisraads, de oppassing der Kinderen wilde „verzuimen, en meer wilde zorgen voor den opschik van „het huis, dan voor de gezondheid en vorming van deszelfs „jonge bewoners,” of, gelijk hij 'er had kunnen bijvoegen, *het laatste veel minder behartigen, dan wel de versfierung en den opschik van hun lichaam.*

De IVde Oefening schetst ons het geduld en de zagtmoe- digheid, met haare voordeelige gevolgen, en stelt daar tegen over den eigenzin en de morrende onverdraagzaamheid. Schoon dezen, naar ons inzien, de rechte tegenhangers niet zijn, kunnen zij echter het best hierbij geplaatst worden. Het kan zijn, dat wij doolen; dan, voor zoo veel wij uit de beschouwing van het doorgaand karakter der Vrouwen, en de organisatie van haar lichaam hebben kunnen opmaaken, zouden wij nog zoo gereed niet zijn, om haar den aanleg tot geduld en zagtmoe digheid toe te kennen. De
aan-

aandoenlijkheid en prikkelbaarheid haarer zenuwen en vezelen zouden ons juist het tegendeel doen vermoeden; terwijl derzelver zwakheid haar voor iederen indruk doet wijken, en wegsleept met den vloed der onverwachte voorvallen. Maar ook, juist dit maakt den brand van hooij, daar die der Mannen van groen hout is. De *Vde* Oefening leert ons de standvastigheid in goede voornemens en haare noodzaaklijkheid, gelijk ook de bronnen der veranderlijkheid en onbestendigheid in het goede: onder welke bronnen de hevigheid van driften en het gebrek aan zelfbeheersching eene plaats verdiend had. — De onschatbaare waarde der zelfbeheersching en de middelen, om de magt der zinlijkheid te overwinnen, worden ons in de *VIde* Oefening allertreffendst geschilderd, welke insgelijks door Mannen oplettend verdient gelezen te worden. — Even zoo verdient de *VIIde*, waarin ons de ware gevoeligheid, in onderscheiding van haar valsch naamakzel, zeer naauwkeurig en bijzonder afgemaald wordt, de ernstigste aandacht van het tegenwoordig Vrouwlijk Geslacht, dat, bij de meer en meer toenemende verfijning en vertedering van het gevoel, en boven alles de verzwakking van haar zenuwgestel, groot gevaar loopt, om door overdrevene gevoeligheid haare geheele waarde en bestemming uit het oog te verliezen.

De vier volgende Oefeningen schetzen ons de treurige en verderflijke gevolgen eener onbeteugelde drift, om de mode te volgen, voor den godsdienst, de goede zeden en het huislijk geluk, allerlevendigst. Ongelukkig, echter, heeft de verdienstelijke Schrijver het gebied der mode veel te eng beperkt. Had hij zulks uitgestrekt tot meerdere clasfen van Vrouwen, tot alles, waarover de weelde den scepter zwaait, hij zou zijnen arbeid algemeen nuttiger gemaakt hebben. Zoo dra wij den kring van het *noodzaaklijke* overschrijden, stappen wij in het rijk van *het overtollige*, en onderwerpen ons niet alleen aan de heerschappij der zinlijkheid, maar ook

aan die der mode. — De *XIde* Oefening, de valsche schaamte en middelen tegen dezelve beschouwende, geeft ons de zuiverste begrippen der waare eer, welke uit de goedkeuring van God en van ons hart wordt geboren. — Hierop volgt eene Oefening over de praalzucht en verkwisting: in welker plaats wij liever de *XIIIde* over de ijdelheid gesteld hadden, als zijnde een gepast vervolg op de valsche schaamte. Nadrukkelijk en treffend worden hier de jammerlijke gevolgen der spil- en pronkzucht afgeschilderd, en de geschikteste middelen tegen dezelve aangeboden; waaronder het ons aangenaam was te vinden, dat de Schrijver ook het helpen der lijddende menschheid aan de Vrouwen toekent, als zijnde dit juist op haaren aanleg gegrond; waarom het ook onder de opgave haarer bestemming behoord had. Hier, echter, en niet eerst in de *XVIIIde* Oefening der *derde* Afdeeling, hadden wij gewenscht, cenige bedenkingen over de moeilijke, schoon onontbeerlijke, deugd der Vrouwelijke oeconomie of spaarzaamheid, als het tegenovergestelde, aan te treffen.

De *XIIIde*, gaande over de ijdelheid, of de ijdele eerzucht, is niet nauwkeurig genoeg onderscheiden van de modezucht en pronkzucht, en loopt met dat behandelde veel te veel in één. Ook is het vonnis daarover wat te gestreng. De Schrijver, althands, had eenig onderscheid in de trappen der ijdelheid behooren te maaken. De *XIVde* Oefening, over de verleidbaarheid der Sexe, leert ons de modezucht, valsche schaamte, pronkliefde, spilzucht, en de ijdelheid, of roemzucht, als haare bronnen kennen; terwijl de waakzaamheid, de gestadige zelfbeproeving, en de berekening der verderflijke gevolgen, als bewaarmiddelen tegen dezelve worden aangeprezen. Liet de ruimte het ons toe, gaarn zouden wij uit dit gepast besluit een gedeelte overschrijven. Dan, wij bevelen het ten sterksten aan het nadenken onzer Lezeressen.

Het *tweede* stuk, de *derde* Afdeeling behelzende, levert ons,
in

in *tuintig* Oefeningen, de belctfelen der Vrouwlijke deugd, en de middelen, om haar te bevorderen. Onder de eerften worden de vleierij, de veinskunst en de neiging tot bet-weten en dweeperij, de geringe gedachten wegens haare bestemming, de modezucht, de tijdverspilling, en de gierigheid gebragt. Onder de laaftten komen voor de onontbeerlijke kundigheden, de goede fmaak, eenige natuurlijke, voor de deugd bij uitftek gunftige, gefchiktheden, de natuur-vreugd, en de gezelligheid. Uit deze oppervlakkige opgave bemerkt men ligt, dat de deelen niet naauwkeurig nit elkanderen lopen, wordende hier nu en dan iets voorgesteld, het geen eerder tot het voorige behoorde, of ook reeds verhandeld was.

De *Iste* en *IIdc* Oefening befchouwen de vleierij in haare waare gedaante, met aanwijzing haarer onwaardigheid en verderfelijkheid voor haar, die derzelve gehoor geven. Dan, ook hier heeft de Schrijver zich veel te naauwkeurig tot den voorgestelden kring zijner Lezeresfen bepaald, daar hij alleen de vleierij ten aanzien van uitwendige toevalligheden, maar geenszins die van verdienften van het hart of verftand veroordeelt, offchoon de laaftte, in den mond van een' listig man, die de zwakke zijde van zijn voorwerp weet te treffen, even gevaarlijk zij. Over het algemeen, echter, gevalt ons de betoogende ftijl veel meer, dan de eentoonig declameerende der voorgaande befchouwingen. — De *IIIde* en *IVde* Oefening over de veinskunst fchildert ons haar wezen, in onderscheiding van voorzichtige agterhouding, zeer naauwkeurig, en haare fchandelijkheid en verderfelijkheid treffend en levendig. Zij verdienen door alle Vrouwen gelezen te worden; te meer nog, daar zij voorgesteld worden, als in de tegenwoordigheid van den Alwetenden te gefchieden. — De *Vde* over *het bet-weten* (hiermede bedoelt de Hr. M. de meer bekende *Scaranterie* der Vrouwen, of wel de neiging, om met geleerde kundigheden te fchitteren) heeft ons minder voldaan. Zij beftaat geheel nit tegenoverftellingen,

en beslist niets over de geoorloofdheid voor Vrouwen, om zich in andere vakken, dan alleen de huislijke, onder zekere voorwaarden en bepalingen, bezig te houden. De drie volgende wijzen ons de kundigheden, welke voor de Sexe volstrekt onontbeerlijk zijn. Onder dezen behoort de godsdienst, de waereld- en menschen-kennis, de wetenschap, om de waarde der dingen wel te schatten, zekere maate van wijsgeerige kundigheden, om zich tegen bijgeloof te behoeden, en eindelijk de kennis van alles, wat tot het bestuur der huislijke bezigheden en tot waarneming der Vrouwelijke pligten nodig is. Deze schets is in zich zelve overschoon. Intusfchen, daar juist alle deze kundigheden, behalve de laatste, waaromtrent eene nadere bepaling nodig is, ook voor iederen man, offchoon geen geleerde van beroep, volstrekt onontbeerlijk zijn, kunnen wij deze opgave moeilijk over een brengen met het voorgaande, waarbij de Hr. M., vooral in het vak der kundigheden, zekere meerderheid aan de Sexe toewijst. Hoe weinig wij gezind zijn, om de Vrouwen van den werkenden kring der Mannen uit te sluiten, oordeelen wij echter, dat het gros dier Kunne minder kundigheden behoeve, en dat zij, die in het een of ander uitmunten, even weinig, als de Mannen, gehouden zijn, om haar talent in de aarde van het huislijk leven te begraven, vooral zo zij, noch Dogters, noch Echtgenooten, noch Moeders zijn. — De IXde Oefening behandelt een zeer moeilijk onderwerp, de gesteldheid van den goeden smaak, maar op eene wijze, welke den Schrijver waardig is, en deszelfs invloed op de deugd onbetwistbaar betoogt. Het gebed, 't welk deze oefeningen besluit, bevestigt ons vooral in het gevoelen, dat de Vrouwen tot de verhevenste einden bestemd zijn. — Verschrikkelijk is het tafereel van de gevolgen der godsdienstige dweeperij in de Xde Oefening, waartoe de Sexe zoo ligtlijk overhelt; doch ook zeer gepast zijn de middelen daar tegen aan de hand gegeven. — De XIde Oefening behandelt de oor-

zaken, waarom het Vrouwlijk Geslacht zoo gering van zijne bestemming denkt. Gaarn had de Recensent gezien, dat de Schrijver deze uitmuntende bespiegeling aan het hoofd van zijn werk geplaatst had. Als dan zou hij, gewislijk, hier en daar, nimmer tot de twijfeling vervallen zijn, of de Vrouw slechts alleen om den Man geschapen ware. — Bescroomdheid, geduld, inschiklijkheid, en medelijden reekent de Schrijver, in de XIIde Oefening, onder de natuurlijke geschiktheden der Vrouwen, en roont, hoe zij, wel gebezigd, hulpmiddelen tot deugd kunnen worden. — In de XIIIde, XIVde en XVde Oefening, wordt ons de beschouwing der natuur als zeer bevorderlijk voor vreugd en genoegen, als zeer leerzaam ten aanzien der gewigtigste godsdienstige waarheden, als zeer opwekkend tot standvastigheid in veele Vrouwelijke deugden voorgesteld. Deze beschouwingen, welker voortreffelijkheid men uit het opschrift niet zou opmaaken, verdienen boven alle anderen gelezen te worden. Zij zijn geheel in den toon van waardige Vrouwen gestemd, voor een edel, gevoelig hart berekend. — In hoe ver het der Vrouwen geoorloofd zij, zich naar de mode te voegen, wordt in de XVIde Oefening voldoende beandwoord. Echter hadden wij dezelve liever agter *den invloed der mode* geplaatst. — Bij de XVIIde over de tijdverspilling, hadden wij meer nauwkeurigheid gewenscht in de bepaaling, wat hiertoe al of niet gebragt moet worden. Wij verheugen ons echter, de volmaking van verstand en hart onder de hoogstwtigste bezigheden der Vrouwen aan te treffen. — Veel juister schildert de XVIIIde Oefening de gierigheid en zuinigheid, die echter terstond op de verkwisting hadden moeten volgen, dewijl de eerste, even als de spitzucht, tot de Vrouwelijke ondeugden behoort. Hier vinden wij deze weinig gekende, maar zeer merkwaardige en waarachtige grondstelling: „Gierigheid en zuinigheid kunnen nimmer zamen bestaan; maar gierigheid en verkwisting zijn dikwijls in ééne

„en dezelfde persoon bij elkander.” — De XIXde en XXste Oefening over de gezelligheid besluiten deze Afdeeling en dit Stuk, met de voordragt der gewigtigste regelen, welken de edel denkende Vrouw in de gezellige verkeerung heeft in acht te nemen.

— Wij onthouden ons, met opzet, om alhier een staaltje van des Schrijvers voordragt mede te deelen; deels, omdat wij verlegen zijn in de keuze van all' het schoone; deels, omdat wij ons vleijen, dat onze eenvoudige opgave genoegzaam zijn zal, om elke brave, denkende Vrouw te overreeden, om dit voortrefflijk boek zelve in handen te nemen. Haar gewis, die kunnen goedvinden, een gedeelte daarvan, dagelijks, eens of tweemaal, te lezen, en, met gemoedlijke toepassing op zich zelve, te overpeinzen, durven wij de volkomenste bévrediging der behoeften van verstand en hart verzekeren. — Hoe gaarn hadden wij gewenscht, dat de kundige Vertaaler het oorspronkelijke in eenen meer eenvoudigen en verstaanbaren stijl had overgegoten, — althands, door geene te groote naauwgezetheid, in eene meenigte van Hoogduitsehe woorden of zegwijzen vervallen ware; zoo als *aandacht voor godsdienstigheid: karakteristisch voor onderscheidend: aanlage voor aanleg: werkingskring voor kring van werkinge*; gelijk ook de spelling, en de geslachten der naamwoorden, doorgaands niet naauwkeurig zijn waargenomen. — Met dit alles, verlangen wij zeer naar het Vervolg, het geen, zoo ver wij weten, nog niet is uitgegeven.

ART. III. De Geschiedenis der Menschheid, *door*
 PETRONELLA MOENS. Te Amsterdam
 en Zaandam, bij J. L. van Laar Mahuët en
 H. van Aken 1793. gr. 8yo. 101 bladz. De
 prijs is f 1:16:-

The proper study of Mankind is Man.

De Mensch leer' eerst zich zelven kennen!

Deze is de oeffning voor zijn geest.

Dus vangt de onsterflijke Zanger van den Mensch zijnen tweeden zang aan, nadat hij vooraf getoond had, dat Gods oogmerken in de Schepping voor den Sterveling onpeilbaar zijn. En hij zelf, wiens naam wij nooit, dan met eerbied, noemen — POPE heeft ons overtuigend geleerd, dat 'er voor den Dichter geen onderwerp is, waarin het gezond verstand en de verbeelding, gedachten en woorden, natuur en kunst, eene treflijker zamenstrengeling tot de schoonste harmonie kunnen opleveren. Hij bezong den Mensch, als een groot en gering wezen, als lid der maatschappij, als bestemd tot geluk, en in deze zijne schets vereenigde zich, als 't ware, alle de schoonheid en de kracht der dichtkunst, om te doen zien, wat de Mensch is, of kan worden, het zij men hem van zijne groote of geringe, van zijne goede of kwaade zijde, beschouwe. — In het Stuk, dat vóór ons ligt, bezingt onze Nederlandsche Dichteres s'Menschen geschiedenis, van zijne eerste wording af, tot in het vaderland, dat hem eenmaal wacht, nadat hij zijne leemen hut met eene duurzaame wooning zal hebben verwisfeld. Zijn eerste aanvang, als een schakel in de keeten, welke de gantsche Schepping verbindt — zijn geluk in de eerste eenvoudigheid van zijn bestaan, wanneer hem nog geene hartstogten slingeren — de ont-
 wik-

wikkeling zijner denkvermogens — de werking zijner driften, zoo dra hij zich in de maatschappij begeeft — de ontluistering zijner waarde door de jammerlijke vooroordeelen en het geweld zijner natuurgelatenen — de herneming zijner waarde, door de kluisters te verbreken, die hem, als lid der Maatschappij, keetenden — de vordering zijner denkkracht, nadat de vrije toegang van kunsten en wetenschappen voor hem geopend is — de bevordering zijner deugd, zoo dra hij zich als een verstandig, zedenlijk wezen heeft leeren schatten — de verheffing zijner natuur, door de kennis aan den besten godsdienst van Jesus — zijne opleiding tot de nauwkeurigste betrachtting van alle zijne pligten, in de onderscheidene standen en betrekkingen dezes levens, op grond der heuchlijkste verwachtingen van een gelukkiger bestaan in de toekomst — zijne voorbereiding, eindelijk, om in dien toekomenden staat eenmaal, Gode en zijner natuure waardig, te kunnen verkeerden — zie daar de onderwerpen van haar gedicht, dat geenszins een droog beschrijvend Leerdicht is, maar waartoe zij, zeer gepastlijk, den Lierzang gekozen heeft. Om een onderwerp te bezingen, als dat, het welk zij zich had voorgesteld, moest haare ziel vrij zijn van alle die banden, waaraan zich de wijsgeer onderwerpt, die gewoon is, zijn besluit uit eene juiste volgreeks van denkbeelden op te maaken. Haare verbeelding was veel te levendig; zij gevoelde de waarde van den mensch in zich zelve veel te sterk, om niet all' dat gevoel in haare gedachten en schetsen over te storten, en daardoor eene veel hooger en vrijer vlucht te nemen, dan de koele beschrijver of leer-dichter zich voorstelt. De *vijf* zangen, waarin zij haar grootsch ontwerp bevat, vormen een schoon geheel, waarvan de deelen wel geordend zijn, zonder dat de lezer eenige verveeling schept uit de afdeelingen, welken de behandeling noodwendig vordert, noch ook de beelden en sieraadiën, van elders ontleend, om het hoofdvoorwerp der schilderij des te sterker te doen uitkomen,

men, onnatuurlijk of overdreven zijn. In één woord, het geheel, doormengd met stoute trekken, die zelfs den grootsten Dichter zouden vereeren, vordert zoo rechtstreeks de volle goedkeuring van alle kunstkenneren, dat kleene fouten, welken het naauw ziftend oog hier en daar ontdekken mogt, in geene aanmerking mogen komen. De Recensent, zonder aan de verdiensten van eenig ander Dichter, of Dichteres, te kort te doen, schroomt niet, hetzelfde te plaatzen onder de werken van den eersten rang, welken in den tempel der Nederlandsche Zanggodinnen prijken, en verlangt vurig, dat de kunstlievende Natie recht doe aan dit Meesterstuk, ten einde eerlang eene tweede uitgave zal mogen verschijnen, waarin de kleene onvolkomenheden verbeterd, de druk en taalfouten hersteld, en vooral het ongepaste *Voorbericht* van den Uitgever, B. BOSCH, agter wege zal gelaten worden. Immers, welke verdienste de laatstgenoemde ook moge hebben omtrend de bezorging der uitgave; welke aanspraak hij op den naam eens kunstrechtters, anderszins, ook moge maaken; hier besliste het dichtstuk zelf zoo volkomen ter eere der Dichteresse, dat 'er geen gunstig vooroordeel ten haaren behoeve bij het Publiek behoefde verwekt te worden. Dit is eene schennis van het openbaare kunstgevoel, eene schennis dier achting, welke ieder Schrijver aan het Publiek verschuldigd is. De voortreffelijke MOENS, aan welke, als ware zij bestemd, om een tweede HOMERUS te zijn, het niet vergund is, de natuur met een stoflijk oog te aanschouwen, had haaren roem reeds al te wel gevestigd, om niet te mogen verwachten, dat een werk, het geen zij wel bearbeid, en aan de handen van eenen naauwkeurigen en oordeelkundigen kunstvriend ter nazieninge vertrouwd had, naar den hoogsten eerprijs der Musen zoude dingen. Wij, die haar, en om haare genie, en om haare kunst, eerbiedigen, twijfelen geen oogenblik, of onze Lezeressen zullen ook met ons gevoel instemmen, wanneer zij den mensch afbeeldt, door

Je.

Jefus leer veradeld, en vol van de heerlijkste verwachtingen der toekomst:

Toen Jefus leer de dwaaling boeide,
 Toen zag het menschdom eerst den glans der eenwigheid,
 Die, als de morgenster, door 't aaklig rouwfloers gloeide:
 Ja, 't zag zijn' majesteit.
 Het oog, verzwakt door offervonken,
 Die spelend voor de dontheid blonken, —
 Het oog hernooemt zijn kracht, en staart op 't godlijk doel.
 De mensch, bestemd om heil te smaaken,
 Helpt Vaders eeuwig plan volmaaken;
 Elk vrij, elk nieuw genot veradelt zijn gevoel.

Misfchien ware reg. 6 van dit couplet, eigenaardiger, aldus getfeld:

Die op 't altaar der kindsheid blonken;

want het deelwoord *spelend* is een stopwoord, om de varmaat te vinden, en de offervonken, als behoorende tot den vastgestelden godsdienst van het Land, blonken voor allen in het gemeen, zoo wel voor hen, die verstandiger dachten, als die zulk eenen kinderlijken eerdienst nodig hadden. — Op reg. 9 moet voor *Vaders* gewislijk staan: *s'Vaders*; misfchien ware het nog beter:

Helpt Gods oneindig plan volmaaken.

De vrije mensch durft reedlijk denken;
 Geen' wreede onzekerheid verdonkert meer zijn lot;
 Hij ziet, in 't dat des doods, een vriend — een broeder wanken,
 En wacht op 't rijkst genot.
 ô Zaalge kalnte der bewustheid!
 Mijn Jefus! ja, ik drink gerustheid
 Met volle teugen blij aan waarheids-boezem in,
 Kom onfebuld, die mijn paen belommert!
 Het sterfbed wacht — 'k blijf onbekommert!
 Ik sluimer in den arm der eeuwe menfchenmin.

Hier is, wederom, reg. 7 mank, en door het stopwoord *blij*, en door de grove taalfout, om aan een woord van het vrouwlijk geslacht (*waarheid*) den uitgang van het manlijk geslacht te verschaffen. Wij zouden daarom liever aldus lezen:

Met volle teugen aan de borst der waarheid in;
gelijk reg. 9, voor *wacht*, veel beter gesteld ware: *wenkt*.

En op eene andere plaats, wanneer de Dichteres den mensch tot de onsterfelijkheid henen voert, is haare schets meesterlijk.

Onsterflijk? . . . ja, mijn denkvermogen,
Bezegeld met het merk van Gods volmaakt verstand,
Is aan het werkloos *niet* tot eeuwige eer onttoogen.

Het pronkt in Gods verband —

Volmaaktheid zag haar plan verdelgen,
Zo 't *niet* mijn aanzijn kon verzwelgen:

Neen: eindloos werkend wordt mijn' grootheid uitgebreid?

Mijn reden komt der Godheid nader.

Zij — zij was de adem van mijn Vader,

Gestold tot een natuur — geschikt voor de eeuwigheid.

Alwaar vs. 4. *Het pronkt in Gods verband*, een onvolkomen denkbeeld uitdrukt. De meening is, dat het denkvermogen van den mensch luisterrijk schittert in het verband der Scheppinge: maar dit kan nimmer *Gods verband* heeten: Dus had men moeten lezen

Het pronkt in 't schoonst verband.

En dan had het woord *volmaaktheid*, reg. 5, 't geen aldaar voor God zelf gesteld wordt, met meer kracht door de eigenlijke benaming van het Opperwezen kunnen vervangen worden, op deze wijze:

God zag gewis zijn plan verdelgen enz.

Eindelijk, om geene andere proeven meer aan te voeren,
waar-

waarvan wij ons naauwlijks kunnen onthouden, is de schets van de verrichtingen der betere waereld, waarmede de Dichteres, met eenen vollen verhevenen tred, naar het einde spoedt, bij uitnemendheid schoon:

Elk aardling leert Gods grootheid lezen.

o Zalige oeffning, die mijn hijgend hart verrukt!

'k Zie 't Menschdom vriendlijk door de Serafs onderwezen,

Daar 't beste ontwerp gelukt,

't Gevoelig leven vrij en bloeiend,

De driften edel, zuiver, gloeiend,

De reden godlijk, en elks vatbaarheid voldaan;

Terwijl begeerten zich verheffen,

Om 't eeuwig-edel (*) doel te treffen —

Mijn God! wie vangt den toon van 't waardig loflied aan?...

ART. IV. Lady Johanna Graij. Treurspel, door
Mr. RHYNVIS FEITH. Te Amsterdam,
bij Johannes Allart, 1791. gr. 8vo. 112 bladz.
Voorb. XVI. bl. *Met het afbeeldzel der Lady,
en eene plaat, behoorende tot het IVde Bedrijf
IVde Tooneel.* De prijs is f 1:16:-

Hoe zeer de geheime aanslagen en schandelijke woelingen der staatzucht, meermaalen, in de kabinetten der hoven, de deugd aan haare ongerechtigheid opgeofferd, en welk eene jammerlijke rol de Geestlijkheid, in die landen, alwaar de kerk het staatsbelang schraagt, dikwerf, gespeeld hebbe, is ge-

(*) In den tekst staat *eeuwigwijkende*. Dit is, ongetwijfeld, eene drukfout; waarom wij het, naar den zamenhang, in *eeuwig-edel* hebben veranderd. De Dichteres zal ons deze vrijheid geenszins ten kwaade duiden.

genoeg bekend uit de geschiedenisfen. Een aandoenlijker rooneel, echter, van die soort is 'er naauwlijks voor handen, dan, in het midden der zestiende eeuw, in Engeland, wanneer de heerschappij der Protestantsche, of Roomsche, Kerk het voorwerp was der onderscheidene staatsgeschillen. Koning EDUARD VI. had, geduurende zijn bewind, de hervormde kerk bijzonderlijk beschermd, en zich verzet tegen alle de indragt, welke zij van het Pausdom had te duchten; zijnde voornaamlijk geholpen door den Hertog van NORTHUMBERLAND, die niet weinig had medegewerkt, om, in eene nieuw ontworpen geloofsbelijdenis, de leer der mis en transsubstantiatie afte schaffen, en daardoor aan de oude kerk, als 't ware, den doodsteek te geven. Ongelukkig bragt eene aanhoudende zwakheid des Konings te weeg, dat de andere partijen, aan welker hoofd zich s'Konings Zuster, de Prinses MARIA, bevond, nieuwe krachten verzamelden, om zich, door den tijd, bij zijn overlijden, op de puinhoopen der Roomsche kerk te verheffen, en de oude Constitutie intevoeren. De Hertog van NORTHUMBERLAND, 't is waar, poogde dezen geheimen aanslag reeds daardoor te verijdelen, dat hij één zijner Zoonen, Lord GUILFORD DUDLEY, uithuwelijkte aan Ladij JOHANNA GRAIJ, oudste Dogter des Hertogs van SUFFOLK, die aan Koning EDUARD in den bloede bestond. Hij, die zijne eigen verheffing aan zijne schranderheid te danken had, vormde toen reeds het ontwerp, om zijne Schoondogter op den troon te brengen, en langs dien weg den aanhang der Protestanten te doen zegevieren. Koning EDUARD, zijn einde langzamerhand voelende naderen, verklaarde haar tot erfgenaame van den troon, onder voorwaards, dat Zij, en haar Echtgenoot, den thands vastgestelden godsdienst ijverig zouden handhaven, hergeen ook door beiden met eede bevestigd werd. Dan, hoe zeer de acte des Konings, nog bij zijn leyen, door den Staats-raad goedgekeurd en onderteekend

I. DEEL. C werd,

werd, het bleek welhaast, dat des Hertogs schrandereheid en s'Konings goede oogmerken en beleid voor MARIA's list en moed zeer ver moesten zwigten.

Of het in de jonge Ladij een voorgevoel ware haarer volgende rampzalige lotgevallen, dan of haare gestrengte opvoeding, of wel haare zucht voor de wetenschappen, haar van eene kroon afkeerig maakte, bij welke zij vreesde, haare godsdienstigheid, haare deugd, en haare letter-min, te zullen moeten opofferen; zeker is het, dat zij het hooge be- wind niet aanvaardde, dan tegen haar genoegen, niet dan op den sterken aandrang der Lords, en vooral van haaren Schoonvader, wiens bevel, voor haar, als zijne dogter, mischien de éénige overreeding opleverde.

Naauwlijks was zij als Koningin uitgeroepen, of de Prin- ses MARIA bragt den aanhang in werking, welken zij zich in de provinciën, *Suffolck* en *Norfolck*, had weten te verwer- ven, onder belofte, van geene de minste verandering te zul- len maaken in den vastgestelden godsdienst. De Adel, warsch van de beheering, welke de Hertog van NORTHUMBER- LAND, onder den voorigen Koning, in alle opzigten had uitgeoefend, en vreezende, dat zulks, onder de regeering zijner Schoondogter, nog geweldiger zijn mogt, voegde zich bij de partij der misnoegden, zoo dat de Hertog zich genoodzaakt vond, een leger tegen dezelve op de been te brengen. Hoe spoedig ook hiermede gereed, was zijn tegen- stand echter geheel vruchteloos. Naauwlijks had hij *Londen* verlaten, of de Staatsraad verklaarde zich voor MARIA, en deed haar als Koninginne uitroepen. De Opperhoofden des legers, hiervan verwittigd, weigerden, verder voort te ruk- ken; het geheele leger verliet des Hertogs zijde, en hij zelf, zijn leven nog hoopende te redden, vloog naar *Cambridge*, alwaar hij dezelfde uitroeping deed geschieden. Zegepraai- lende werd MARIA — zij, die nergends bemind, maar om haare trotsheid overal gehaat was — te *Londen* ingevoerd,

en de deugdzame JOHANNA, die om haar voortreffelijk karakter alomme werd geëerbiedigd, moest van den troon, dien zij slechts tien dagen bezeten had, tot haaren huislijken stand te rug keeren, het geen zij ook deed met eene volvaardigheid, welke, zoo zeer zij haar hart tot eer verstrekt, ook aan den anderen kant bewijst, dat zij denzelven nooit, dan met tegezin, beklommen had. Intuschen, was de komst der nieuwe Koninginne tot de kroon verzeld van zeer veele bewegingen, bovenal ter zake van een ontworpen huwelijk tuschen gemelde Vorstin en PHILIPS, Prins van *Spanje*, en Zoon van Keizer KAREL V., het welk ook naderhand voltrokken werd, en waardoor de Bisshop van *Winchester*, GARDINER, die onder de voorige regeering van zijne waardigheid ontzet, doch thands hersteld was, den Roomschen godsdienst wederom poogde in te voeren; gelijk dit ontwerp, ook daarna, volkomen gelukte. Hierbij kwam nog de mislukking des ontwerps van zeker' *Kentsch* Edelman, WYAT, die, met den Hertog van SUFFOLCK, en andere misnoegden, een kleen leger hebbende verzameld, bij zijne intrede te *Londen*, verrascht en gevangen werd genomen. Dit veroorzaakte, van de zijde der Koninginne, nog gestrenger maatregelen. De ongelukkige JOHANNA GRAIJ, door MARIA ten eersten in den *Tower* gevangen gezet, werd naar *Guild-Hall* overgevoerd, met last, om haar proces op te maaken. Door onrechtvaardige rechters van hoog-verraad beschuldigd, werd zij, als misdadig, ten dood verwezen, en alzoo naar den *Tower* te rug gebracht. En, na eerst haaren Vader, en vervolgens haaren Echtgenoot, op het schavot te hebben verloren, na het wreede schouwspel van haaren ontzielden DUDLEY te hebben moeten verduuren, eindigde zij zelve, met eenen ongemeenen heldenmoed, die haare onschuld buiten allen twijfel stelt, en na de aandoenlijkste aanspraak tot het Volk, dat haare te rechtstelling niet dan met het grootste medelijden aanschouwde, in den jaare 1554,

zijnde het 16de van haaren leefkring, een leven, dat alleen aan God, aan de weldadigheid, en aan de wetenschappen was toegewijd.

Wij achten het niet onvoegzaam, dit voorafgaand kort bericht dier gebeurtenis alhier ter neder te stellen, waaruit de Hr. FEITH het boven aangekondigde Treurspel ontleend heeft. Hij koos gewis een onderwerp, dat en het Tooneel, aan welks verbetering hij wilde arbeiden, en zijner eigene meesterlijke pen, volkomen waardig is. Zelfs die bedenking, welke welligt bij dezen of genen mogt opkomen, als of het onderwerp, uit de woelingen eener monarchale regeering afgenomen, voor het Nederlandsch, en dus voor een onderfeld republikeinsch, Tooneel ongeschikt ware, wordt ten eenenmaale weggenomen door de werking, waarin de perfoonen geplaatst zijn. Het is geenszins de Vorst, of de Koningin, die midden in de uitoefening van een willekeurig gezag wordt voorgesteld. Zelfs hoe zeer de voornaamste handeling berust op een voorval, dat het hoogste misbruik van monarchaal geweld aan den dag legt, heeft de Dichter, echter, al dit wanvoeglijke zorgvuldig verijd, door de perfoonen, als 't ware, in 't geheim te laten werken, zonder dat de aanschouwer in het vermoeden kan vallen, als of zij geenszins tot zijn land, tot zijn volk, tot zijnen levenskring behooren. Het geheele Treurspel is zedenleer in charakters. Slechts met verandering van naamen, zou het stuk den titel van *de Standvastige Deugd* hebben kunnen voeren, zonder dat het beoefde vervormd te worden. Een deugdzaam Meisje van hoogen rang, door haare Bloedverwanten tot eene waardigheid bestemd, op welke haare bekwaamheden en braafheid, schoon geenszins haar hart, aanspraak scheenen te maken, voldoet aan den dwang van kinderlijken plicht, van welks gehoorzaamheid, of verwaarlozing — de zegepraal, of de vernietiging, van een meer verlicht christendom afhangt. Zij beklimt het toppunt van eer. Menschenliefde,

op godsdienst gebouwd, houdt haar te rug van stappen, die alleen in een wreedden trotsaard kunnen vallen, om zich staande te houden, ten koste van onschuldig burgerbloed. Hierdoor zegeviert de euveldoed. Zij bezwijkt voor de aanslagen der boosheid. In den grievendsten nood echter, bij het verlies van alles, wat haar dierbaar is, bij het vooruitzicht van haar eigen rampzaligst lot, blijft zij gelaten. Haare geheele ziel is godsdienstig vertrouwen op God. — Dit is het beloop des Treurspels, waarin zich alles, met eene verwonderlijke eenheid, tot deze hoofdperfoonaadje henen richt. Nogthands behoudt ieder handelend perfoon zijn onderscheiden karakter, hoe zeer door verschillende omstandigheden gewijzigd, en niet zelden door beweegredenen gedreven, die oppervlakkig met elkanderen schijnen te strijden. Dus is, bij voorbeeld, de heerschende neiging van NORTHUMBERLAND eene eersucht, welke bijkans geene paalen kent; en echter het denkbeeld:

En wie, zoek vrij alom, wie zou de Kerk en Staat
Van God begeeren voor heur hulp en toeverlaat,
Nu zij in Eduard den besten Koning derven?

moet het schijnverniss zijn, waarmede hij zijne onstuimige drift bedekt. Het is een hoofdtrek, die reeds in den heerschezuchtigen Protestant van dien tijd spreken moet. — JOHANNA GRAY is een Engel in menschlijke gedaante, en echter die sombere weemoedigheid, welke de waereld meestal van eene zwarte zijde beschouwt, welke altijd denkt aan de rust van 't zalig graf, welke, midden in de volkomenste onschuld des harte, kan twijfelen:

Heeft de Deugd op aard getrouwe Vrinden?

behoort tot de toenmaalige godsdienstigheid van een Protestant, wiens kerk even zeer geweld nodig had, om zich

---

ART. V. Redevoering over den Invloed der waare Verlichting op het lot der Vrouwen en het Huwelijksgeeluk; *gehouden op de algemeene Vergadering der Maatschappij: tot Nut van 't Algemeen, den 13den van Oogstmaand 1793, door JACOBUS KANTELAAR. 92 bladz. (Alleen gedrukt voor de Leden.)*

De geschiedenisfen van alle Landen en Volken vertoonen ons het alzins verschillend lot der Vrouwlijke Sexe, om of aangeboden, of onderdrukt te worden: aangeboden in den staat van beschaaving, waarin de rechten der menschheid gelden, waarin men de waarde erkent dier onvergelyklijke diensten, welken zij aan de maatschappij bewijst, waarin de gezellige neigingen en aandoeningen der menschlijke natuur, door opvoeding, tot haare rechte voorwerpen geleid worden; onderdrukt overal, waar de schoone natuur zelve geene aanbidders heeft. Haar geluk hangt, dus, rechtstreeks af van de algemeenheid dier grondbeginfelen, waarop alle maatschappijlijke zamenwooning gebouwd is, en zonder welken, bovenal, het huwelijk alle zijne waarde en invloed voor ieder bijzonder, zoo wel als voor het algemeene, huisgezin verliest. De Vrouw, in één woord, kan daar eerst aan haare bestemming voldoen, waar deze gekend en geëerbiedigd wordt. — Dit belangrijk onderwerp nam de Hr. KANTELAAR tot de stof zijner redevoering, wanneer hij, aan het hoofd der bekende Maatschappije, welke de zinspreuk voert: *tot Nut van 't Algemeen*, in den jaare 1793, als Voorzitter, haare jaarlijksche Vergadering moest openen. En deze keus, zoo zeer zij den Redenaar zelf vereert, was in zijne betrekking tot de gemelde weldadige maatschappij, en voor het aanzienlijk gedeelte der schoone Sexe, tot het welk hij sprak, bij uitnemendheid gepast. — Na eene al-

gemeene Inleiding, waarin de oorzaak van het verminderd huwelijks-geluk wordt toegekend aan de afwijking van de Natuur, uit vooroordeel en bedorven zeden geboren, en de verlichting als het éénige middel van herstel wordt opgegeven, betoogt de Redenaar uit de geschiedenis van oude en hedendaagfche Volken, en de getuigenisfen der Reifigers, dat „ hoe dieper een Volk in barbaarsheid en woestheid verzonken ligt, hetzelfde des te minder denkbeelden heeft van „ waar huwelijks-geluk, en de Vrouwen des te flegter behandeld worden.” Dit tafereel, 't welk het huwelijk maakt als een stuk van koophandel, de Vrouwen als slaavinnen, of liever als lastdieren, die den hardften arbeid moeten verrichten, als den prooij van den vuigften wellust, of der verguizendfte mishandelingen, is in de daad zoo ijslijk, dat wij ons eenigermaate bevreemden over deze voordragt, terwijl het ons toefchijnt, dat en het welvoeglijke in elke redevoering, en de kring van meer of min befchaafde Toehoordersen, tot welken dezelve gericht was, eerder een contrast vereifcht had, waardoor dat ontzettend gevoel gemaatigd ware geworden, en alzoo plaats had kunnen maaken voor die zagter aandoeningen, welker werking voor de overreeding noodzakelijk is. — Het tweede gedeelte, 't is waar, waarin betoogd wordt, „ dat de Vrouwen niet minder ellendig zijn, dat 'er „ niet meer huwelijks-geluk gefmaakt wordt bij zulke Natien, die door weelde bedorven, en eener valschelijk zoo „ genaamde befchaaving en verfijning deelachtig zijn, dan „ bij geheel befchaafde Volken;” dit gedeelte konde den kloppenden boezem ecnigzins doen bedaaren. Het beeld der gouden eeuw, eer het menschedom door weelde ontaarde, was bekoorend door dezelfs zagt en bevallig koloriet; maar de volgende fchets, hoe de verfijning van zeden door de weelde bijkans dezelfde uitwerkfelen voordbrengt, als de barbaarsheid; hoe ook zij het huwelijk in een ftaat van verveeling, of van louter dierlijken wellust herschept; hoe ook

al-

aldaar de Vrouw, welke uiterlijke vereering zij ook moge ontvangen, in de daad een voorwerp van verachting is; deze schets kon niet nalaten, het hart van iedere Vrouw te verscheuren, welke zich haarer waarde en braafheid bewust is; en, had niet een keurige tuschenzang de gedachten der Hooreresfen van die reeks der rampzaligste herinneringen verwijderd, de Redenaar zou gewis zijn oogmerk van overreeding niet hebben kunnen bereiken in het *derde* en voornaamste deel zijner Redevoering, waarin hij betoogt, „ dat het de waare ver-
„ lichtung alleen is, die de Vrouwen gelukkig, de huwelij-
„ ken gezegend maakt.”

De *verlichting* noemt hij, met MENDELSZON, „ de
„ verstandige kennis van, en verstandig nadenken over de
„ dingen des menschelijken levens, naar evenredigheid van
„ haar gewigt, en haaren invloed op de bestemming van den
„ mensch.” Deze, hoe zeer ook haare werking trapswijze geschiede, en hoe zeer het te vreezen zij, dat het thands zoo zeer verbasterd menschedom nimmer tot den zaligen natuurstaat zal wederkeeren, kan echter ieder mensch te rug voeren tot de betrachtting dier pligten, welken hij in zijnen kring verschuldigd is. Zij kan hem innigst doen bezeffen, dat eerbied voor het Opperwezen, de naspooring van Gods weldaadige oogmerken in de schepping, en de pligtmattigheid, om, door de waardeering der ziel boven het lichaam, en door de liefde jegens den Naasten, die oogmerken van God daadlijk te helpen bevorderen, volkomen geschikt zijn, om hem zijne behoeften zoo te leeren regelen, als zijn eigen waar geluk, en dat zijner natuurgelieven vordert. Vindt dit plaats, dan wordt het huwelijk, als eene verbindtenis ter bevordering van wederzijdsche volmaaktheid, veredeld; dan wordt deszelfs vreugd zuiverer; de Vrouw deelt in gelijke rechten en voordeelen, als de Man; de opvoeding der Kinderen is doelmatig; gezondheid, rust en genoegen worden blijvende bezittingen, en de maatschappij erlangt, van zulk eene betrach-
ring

ting der gezelligste deugden, de aanmerklijkste voordeelen, die wederom werken op de algemeene welvaart.

Gaarn had de Recensent dit laatste gedeelte, waarin zulk een uitgebreide voorraad van denkbeelden en zaken vervat is, door den Redenaar wat breeder uitgewerkt: of nog liever gezien, dat hetzelfde het éénige onderwerp geweest ware der redevoering, waarin de twee eerste gedeelten zeer schoon tot tegenoverstellingen hadden kunnen dienen, om ieder deel met meer levendigheid en kracht te doen uitkomen. Ook dan zou het stuk zelf min betoogend geweest zijn, dan wel in eene redevoering vereischt wordt. Immers, voor zulk eene levendige voordragt was vooral berekend een Man van dien bekenden goeden smaak, als de Hr. KANTELAAR, die ons hier zelfs vergast heeft op eene meenigte van schoonheden, in woorden, gedachten, wending van perioden, trekken van vernuft, sieraaden eener vuurige, schoon nimmer buitenspoorige, verbeelding, en bovenal in de vinding van het keurig midden-zangstuk, dat, bij wijze van klaag-lied, door een Choor van Vrouwen is aangeheven, gelijk ook niet minder in de aanvoering des schoonen Slot-zangs van het puik onzer Nederlandsche Dichteren, het welk uit den bekenden *Rei* zijns *Gijsbrecht van Amstel*:

Waar wert oprechter trou
Dan tuschen man en vrou
Ter werelt oit gevonden? enz.

ontleend, eene ongemeen krachtige werking deed. — Voo-
treffelijk zijn, in 't bijzonder, de Aanspraken aan de Bestuur-
ers, Leden en Begunstigers der Maatschappij, aan de Toe-
hoorers in het Algemeen, en daarna aan de Nederlandsche
Moeders, aan den beminlijken Maagdenrei, en eindelijk aan
gelukkige Echtgenoten. — Wij maaken het ons ten pligt,
om onze Lezeresfen, zo zij gelegenheid hebben om deze
Redevoering te bekomen, derzelve lezing aantebevelen.
Mogten zij, zoo wel die nog niet gehuwd zijn, als die
zich, door den band der gezelligste en edelste vriendschap,
reeds

reeds vereenigd hebben, geduuriglijk, die schoone lessen des Redenaars herdenken, waarmede wij dit verslag eindigen!

„ Gij, beminlijke Maagdenrei! die bestemd zijt, om voor
 „ onze Sexe roosen te spreiden op het pad van dit leven, en
 „ die, wanneer gij aan deze bestemming voldoet, zelven op
 „ roosen treedt — stelt nimmer eenige andere middelen in
 „ het werk, om liefde in te boezemen, dan die, welken te-
 „ vens uwe inwendige en wezenlijke waarde verheffen, de
 „ verlichting van uw verstand, en de vorming van uw
 „ hart! — Verwerpt de hand van den Man, die zelf geene
 „ inwendige waarde genoeg bezit, om de uwe te kunnen
 „ gevoelen en hoog schatten, en die slechts, ter voldoeninge
 „ zijner driften, of met verachtelijke bijoogmerken, naar
 „ uw bezit streeft! — Gij zult onder de Jongelingschap
 „ een' edelen naarijver ontsteken, om verlicht en deugd-
 „ zaam te worden, zoodra zij overtuigd zijn, dat zij op
 „ deze voorwaarde alleen tot uw bezit geraaken kunnen.”

„ En Gij vooral, Nederlandsche Moeders, die weet, dat
 „ het lot uwer Sexe, altijd en overal, afhangt van die maate
 „ van waare verlichting, welke bij de Natie, waartoe zij
 „ behoort, en dus ook bij haar zelve gevonden wordt; Gij-
 „ lieden moet dan ook vooral vriendinnen der waare verlich-
 „ ting zijn, en dit niet alleen door uw eigen gedrag toonen,
 „ maar ook, door haare belangen, bij allen, waarop gij in-
 „ vloed hebt, met allen ijver voor te staan. Vooral moet
 „ Gij hiervan bewijzen geven in de opvoeding van uw
 „ Kroost, door altijd dezen stelregel onder uwe aandacht te
 „ hebben: VERMEERDERING VAN BEHOEFTEN IS VER-
 „ MINDERING VAN GELUK. — Als Gij dan uwe Kinderen
 „ recht beminnen wilt, zoo maakt, dat hunne behoeften
 „ weinigen blijven. Zorgt voor de gezondheid hunner lichaa-
 „ men, en hardt dezelve door arbeid en maatigheid, opdat
 „ de zegeningen der Natuur altijd waare verkwikkingen voor
 „ hun blijven; en verlicht hen, vooral, met opzigt op hunne
 „ wezenlijke bestemming, opdat de Reden reeds vroeg op
 „ hunne zinnelijkheid zegepraale!”

M E N G E L W E R K

M E N G E L W E R K

BESTEMMING DER VROUWEN.

„Zijn wij dan bestemd om te lezen?” vroeg mij eene Vrouw van veele verdiensten, welke ik het plan van ons Tijdschrift mededeelde. Hoe zeer zij zelve het best geschikt was, om die vraag te beantwoorden, gaf dezelve mij echter aanleiding, om mijne gedachten tot de bestemming der Vrouwen in het algemeen wat bijzonderer te bepaalen. Ik oordeel, dat dit onderwerp zeer gepast is, om tot een aanvang van dit *Mengelwerk* te dienen, daar de slotfom mijner beschouwingen zal uitwijzen, in hoe verre dit Geschrift voor Vrouwen geschikt zij, en haare aandacht verdiene.

Het is bijna ongelooflijk, en evenwel ieder, die over dit onderwerp nadenkt, zal met mij daarin gereedlijk instemmen; zoo veele eeuwen zijn 'er Vrouwen geweest; en nog is de vraag: waartoe zijn zij bestemd? niet voldoende, door *de reden* beflist. Gezag en vooroordeel hebben zich alleen het recht der beantwoording aangemaatigd, en hunne uitspraak op het recht van den sterksten gegrond. Misschien is deze eeuw alleen geschikt, om dit gewigtig geschil afte doen; eene eeuw, waarin het menschdom, als ontwaakt uit een slaap van duisende jaaren, de oogen opent, om te zien, dat het tot hiertoe gedroomd heeft; — eene eeuw, waarin all' wat denkt, opstaat, om het overgeërfd juk van voorouderlijke vooroordeelen van den halze te schudden, en het geleide eener verlichtte reden te volgen.

Vraagt de oudheid; vraagt de volgende eeuwen; raadpleegt de gewoonten en gebruiken; „waartoe zijn de Vrouwen bestemd?” Alles antwoordt, als uit éénen mond: „alleen voor de Mannen, de Heeren der Schepping.” En waarom? Waarom de laatsten ook niet voor de eersten? Het antwoord is: „zij zijn de sterksten.” — Voor hen dan is het, dat de

Vrouwen met de onschatbaarste geestvermogens begaafd, met de aantrekkelijkste bevalligheden versierd zijn? Hen te vermaaken, hunnen wellust te kittelen, hen te gehoorzaamen, hunnen wil te volbrengen, alles te doen, wat dezen beneden hunne waarde achten — ziet daar haare bestemming! Voor zich zelven levende, mogen zij ledig zijn, beuzelen, doen, wat haar gevalt. — Waarop is dit vonnis gegrond? — „Ik overtreff haar,” zegt de Man, „in geest en lichaamsvermogens;” en, om dit voorrecht te behouden, draagt men wel zeer nauwkeurig zorg, om, door opvoeding en levenswijze, die meerderheid te versterken. — Met één woord, het lot der Vrouwen staat in het algemeen gelijk met veele overheerde Volken van vroeger eeuwen, welken niet alleen als slaaven willekeurig mishandeld; maar, om zelfs het laatste vonkje van moed en kracht uittedooven, tot wellust, tot verwijfdheid, tot weelde, tot allerlei onmatigheid, als het ware, gedwongen werden, ten einde de dwingelanden des te vaster van hunne overweldigende heerschappij verzekerd zouden wezen — een lot, dat ook, helaas! in deze eeuw, nog zoo veele ongelukkigen treft.

Men beschouwe dit niet als grootspraak. Men leze de oude en hedendaagsche geschiedenissen; men hoore de oordeelvellingen van den onkundigen en de uitspraken zelfs van verlichte Wijsgceeren; allen vereenigen zich, om eene lijdlijke gehoorzaamheid aan de Sexe te prediken, welke alleen op de meerderheid des Mans gegrond is. Dat zelfde recht derhalve, dat ons tot Heeren van het geschapene verheft, maakt ons ook tot Meesters over onze Vrouwen. En, zo de oudheid en algemeenheid van een gevoelen een bewijs voor deszelfs waarheid zij, dan behoorde dit eene plaats onder de ontegenzeggelijke waarheden te bekleeden. Dat gevoelen sluit de helft der redelijke menschheid, in het Oosten, in kerkers, in *harems*, waar de ongelukkige slachtoffers, van den wellust en de dwingelandij der Mannen, hun leven wegwijnen, of nut-

loos verbeuzelen. Dat gevoelen maakt de Vrouwen des Wilden tot een koopwaar, tot een volstrekt eigendom, waarover hij willekeurig beschikt. Dat gevoelen heeft zelfs onze huwlijksformulieren besmet, met Oosterfche grondregelen, die noch met de wet der natuur, noch met het wezen van Jesus godsdienst, liefde en gelijkheid, overeenstemmen, en dus dezelve tot eene verzameling van elkander vernietigende tegenstrijdigheden gemaakt. Dat gevoelen veroordeelt de Vrouwelijke Kunne, in meer beschaafde landen, tot beuzelarijen, waaronder de laatste vonken van heur talent en genie geheel en al uitgedoofd worden (*).

Zulk een vrouderd gevoelen, dat algemeen omhelsd, op de eerwaardigste vooroordeelen, op verjaarde, ja vergrijsde begrippen gegrond is, te bestrijden, te overwinnen, uitterooijen, in weinige regelen, zou eene al te vermetele onderneming wezen, van welke nimmer eene gelukkige uitkomst te wachten is. — Bouwstoffen aantebrengen, om op de puinhopen van het vernietigde een nieuw gebouw te sichten; of wel bijdragen te leveren, grondslagen te leggen, aanleidingen tot nadenken te geven, zal ons roems genoeg wezen.

Ik weet, hoe moeilijk het zij, de bestemming van den Mensch te bepalen (†). Uit hoofde van zijne volmaakbare natuur, kan de natuurstaat alleen zijne bestemming niet wezen. Deze anders is de gids, die ons geleidt, bij de bepaling van het doel, waartoe ieder schezpel verordend is. Niemand twijfelt, of de Bij is bestemd, om honig en wasch te vergaderen. Van alle tijden heeft zij hetzelfde verricht, en zij

(*) Vergelijk KANTELAAR's Redevoering *over den invloed der Verlichting op het lot der Vrouwen*, bladz. 10 en 46 enz.

(†) Zeer juiste gedachten over dit onderwerp, in den uitlokkendsten stijl voorgedragen, vindt men in het *Nieuw Alg. Magazijn*, I. Deel. N°. IV. in eene Verhandeling *over de bestemming der Menschen*, bladz. 515. enz.

zij kan ook niet anders werken. Maar de Mensch is in zijnen natuurstaat niet, hetgeen hij worden kan, en uit hoofde van zijnen geheelen aanleg worden moet. Wij moeten zijne bestemming in de gezellige, eenigzins beschaafde, zamenwooning zoeken, waar hij reeds iet meer is, dan een Wilde. Dan, zoodra wij van de natuur afwijken, wordt de bepaling nog moeilijker en onzekerer, daar men van den Mensch bijna alles maaken kan, wat men wil. En wie zal dan beslissen, waartoe hij verordend zij? Zal hij, die den moeilijken toestand des Landbouwers gade staat; zal hij zeggen: de Mensch is verordend, om in het zweet zijns aanschijns zijn brood te eten, of, om „ als de Wilde, in eene zelfgebouwde „ hut, met zijne familie te leeven, alles te gelijk te zijn, „ zich van zijn vee te onderhouden, dat rondom zijne wandelbaare tent weidt, of des morgens op de jacht te gaan, „ en zich voedsel voor den volgenden dag te zoeken? (*)” of, om de waarheid natevorschen, en te vinden, als hij maar eens het uitgeteerde, holoogige, doodschbleeke, en bijna vleeschloos geraamte van den Wijsgeer opmerkt? — De Mensch kan tot dat alles niet *bestemd* zijn, waartoe hij gebruikt wordt, of zich laat gebruiken. Het moge aanleiding en middel — maar doel en einde kan het niet wezen, of ik mis die eenheid van doel, welke al het geschapene kenmerkt. Ik moet zijne bestemming opmaaken uit zijne natuurlijke vermogens, en uit hetgeen zij kunnen worden: want, hoe zeer ik mijn zegel volkomen hechte aan het niet onaardig gezegde, „ dat de formen, waarin wij passen, hier niet gegoten „ worden — dat het onze bestemming hierop aarde is, zich „ voortebereiden tot die formen, welke in de eeuwigheid „ op ons wachten,” is het bij mij nog zeer twijfelachtig, of ik versta den Schrijver niet; „ dat hij de volkomenste „ mensch is, die in de hem aangewezen form, *hij sta dan*

„ of

(*) Zie bovengem. Verhandeling, bladz. 515.

„op welken trap hij wil, met lijf en ziel het beste past —
 „als ook, dat wij ons tot onze eeuwige vormen kunnen
 „voorbereiden, en als *Huron*, en als beschaafd *Hoveling*.”

Dit, eens toegegeven zijnde, brengt ons terstond op den weg. De Vrouwen zijn — dit toch zal de verwatenste Man niet durven betwisten — redenmachtige en zedenlijke schepzels. Hierin staan zij met de Mannen gelijk. Haar geest is begaafd met de uitmuntendste vermogens; haar hart geschikt tot het koesteren van de edelste neigingen. De Man kan zich hierin niets nitsluitends toeëigenen. Verbeelding, geheugen, oordeel, vernuft, vatbaarheid, genie; dit alles kenmerkt de Vrouwen zoo wel, als de Mannen. Moed, voorzichtigheid, standvastigheid, geduld, deelnemend gevoel, woonen zoo wel in vrouwlijke, als in manlijke harten. Dan, zo de Vrouwen toch van de Mannen onderscheiden moeten zijn, ook in de onverbasterde natuur, dan zou ik dit verschil daarin zoeken, dat zij van het een wel iets meer, dan van het ander hebben; dat het een en ander bij haar ook wel eens wat anders gewijzigd is, dan bij de Mannen; ik zou het zoeken niet in de soort, maar in den aard en de maate der vermogens, waarvan de hoofdoorzaak in het verschil haarer werktuiglijkheid, maar echter nog meer in eene vertederde opvoeding, gezogt moet worden (*). Ik houd mij verzekerd, dat, hoe minder verschil men in de opvoeding van Jongens en Meisjens in acht neemt, hoe minder ook het verschil in geest en lichaamsvermogens zal worden. Hieruit kan men reeds bij voorraad opmaaken, dat bijna alle bezigheden even zeer voor de Vrouwen, als voor de Mannen, geschikt zijn.

En

(*) Gaan erken ik, met *MAREZOLL*, dat het werktuiglijk gestel der Vrouwen onderscheiden is van dat der Mannen, en dat ook hieruit het verschil tusschen Vrouwlijke en Manlijke volkomenheid geboren wordt; echter wordt dit verschil door eene onderscheidene opvoeding aanmerklijk vergroot.

En het zou weinige moeite kosten, verscheidene gewesten opteenoemen, waar de Vrouwen juist al dien arbeid verrichten, welke in beschaafde landen *gewoonlijk*, schoon toch ook *niet altijd*, door Mannen wordt waargenomen (*).

Ik oordeel dan, reeds recht te hebben, om de Vrouwen onder de algemeene bestemming der Mannen of van het Menschdom te begrijpen; naamlijk, zich zelven te volmaken, anderen nuttig te zijn, en zoodanig Kroost aan den Staat te leveren, dat ook geschikt is, om deze bestemming te bereiken. Dit is dan het hoofdpunt; dit moeten wij nauwkeurig in het oog houden; hieraan alles onderschikken; alles, wat hiermede strijdt, verbannen. De Vrouwen leven dus niet alleen voor de Mannen, maar ook voor de Vrouwen, ook voor zich zelven.

Hierin staan dan de Vrouwen met de Mannen gelijk; en het éénig verschil bestaat daarin, dat zij langs andere wegen tot haar hoofddoel moeten geraaken; een verschil, hetwelk gegrond is op haaren aanleg, die van de Mannen verschilt, op den verschillenden aard haarer vermogens. Deze waarheid nu is de grondslag, waarop wij de gelijkheid in veele andere opzigten kunnen bouwen. De Vrouw leeft niet meer voor den Man, als deze voor de Vrouw. Heeft de natuur haar geschikt, om Moeder te worden; zij vormde hem ook tot Vader. De pligten der opvoeding rusten op beiden gelijklijk. Moet de laatste ook voor de maatschappij leven; dit is ook de post der eerste. — Zekerlijk, de natuur heeft haar met
schoon-

(*) Hier ziet men Vrouwen den zwaarsten, daar den ligtsten arbeid verrichten; hier ziet men haar handel drijven, daar handwerken oefenen. Het is een opmerkelijk bewijs van de verzwakking, of der toeneemende luiheid in ons Vaderland, zelfs bij de ijverigste en stevigste klasse van Inwooneren, dat men nu door buitenlanders laat werken, het geen onze Mannen eertijds zelven deden, terwijl deze laatste de bezigheden waarnemen, die weleer door Vrouwen verricht, en waartoe stezen nu geheel ongeschikt zijn.

schoonheid begiftigd, die de harten der Mannen tot haar trekt; maar is manlijke schoonheid minder voortreflijk, dan vrouwlijke — minder verlokkend voor Vrouwen, dan de haare voor Mannen? Zegt de H. Schrift niet tot de Vrouw, en phijfisch waar: *tot uwen Man zal uwe begeerte zijn?* Kan hieruit met eenigen schijn afgeleid worden, dat zij meer bestemd zouden zijn, om de zinlijke begeerte der Mannen te bevredigen, om ons in de banden van den wellust te kluisteren, dan juist in het tegenovergestelde opzigt? — Dezelfde beschouwing leert ons, ook, haar een gelijk aandeel in de heerschappij toekennen; althands, dat de Vrouwen even weinig bestemd zijn, om geregeerd te worden, als om te regeeren. Zij behoeven leiding, beschutting, verdediging: „ maar het „ is, gelijk MAREZOLT te recht aanmerkt, te eenzijdig, te „ kortzichtig geoordeeld, om uit haar werktuiglijk gestel te „ willen besluiten, dat de natuur haar tot onderwerping zou „ bestemd hebben.” Is het verschil in krachten en vermogens tussehen Mannen en Vrouwen al van natuure zoo groot, als men veronderstelt; de meerdere fijnheid en tederheid van haar lichaam, het voordbrengen en opkweeken van kroost, is oorzaak van verzwakking, van meenigvuldige bezigheden, waardoor zij in zoodanigen staat minder geschikt zijn tot verdediging van zich zelve. Waar bescherming plaats heeft, daar wordt leiding, bestuuring van den eenen kant, en volgzzaamheid, gelcidlijkheid van de andere zijde vereischt. Maar dit geeft nog geen doorgaand en uitsluitend recht van heerschappij aan den Man, ook daar, waar die behoeften niet gevonden worden, — ook daar, waar de Man zelf leiding, bestuuring en verdediging noodig heeft, en te zwak is, om de teugels van het bewind te voeren, — ook daar, waar de Vrouw, naar geest en lichaam, zelve sterk genoeg is, om zich zelve te regeeren en te verdedigen. De echtverbindtenis, zekerlijk, berooft den Man niet gheelemaal van het recht van eigendom, en uit dien hoofde heeft hij gezag over de Vrouw,

voor zo ver het gebruik van dit eigendom aangaat; maar diezelfde band verlaagt toch de Vrouw nimmer tot den staat eener geheel afhankelijke slaavin. — Vrouwen! kent toch eenmaal uwe waarde! Gij zijt menschen — bestemd voor de eeuwigheid, voor het genot eener zaligheid, welke het uitvlocizel is van werkzaame deugd — bestemd, om, door u zelve in dit leven te volmaaken, voor dat geluk vatbaar te worden — bestemd, om het waar belang uwer Natuurgenootten te bevorderen, om hen tot volmaking van zich zelve en tot waare gelukzaligheid opteleiden — bestemd, om Echtgenooten en Moeders te worden, en, zo u dit laatste geluk ten deel valle, om nutte Burgers en Burgeressen aan den Staat, zalige Inwooners aan de gewesten der eeuwigheid te leveren, en in een deugdzaam Kroost bij de Nakoomling-schap in gedachtenis te leeven! Deze bestemming is de grondslag uwer pligten — de rijke bron, waaruit alle dezelve voortvloeijen.

(Het Vervolg hierna.)

L E V E N S - S C H E T S

V A N

ANNA MARIA SCHUURMAN.

De Natuur is zeer spaarzaam in het voortbrengen van vernuften, die, als 't ware, geboren worden, om in het een of ander vak van wetenschap of kunst te schitteren, zonder zelve eene kunstmatige opvoeding te behoeven. — Zelfs dan, wanneer zij reeds aanwezig zijn, hebben zij dikwerf te worstelen met zoo veele beletselen en tegenkantingen, met de vooroordeelen hunner eeuw, en met zoo veele listige aandrangen van anderen, die dezelve tot hun bijzonder, dikwerf oneerlijk, oogmerk poogen te bezigen, dat zij zich nauwlijks uit de duisternis verheffen, of welhaast genoodzaakt worden, tot dezelve te rug te keeren, wanneer al een gunstig lot hen ten voorschijn geroepen had. Ook hierdoor blijft hun bestaan voor de Nakoomlingschap, veelal, zonder vrucht.

8 *Levens-Schets van Anna Maria Schuurman.*

Van zoodanigen aard was de verschijning van ANNA MARIA SCHUURMAN, die te recht het wonder van haaren tijd verdient genoemd te worden. — Schoon van aanzienlijke Ouders geboren, was 'er zelfs geene bijzondere opleiding nodig, om haare verstandlijke vermogens, in haare allereerste jeugd, te ontwikkelen. Reeds even drie jaaren oud, las zij verstaanbaar, en met zoodanige onderscheiding, welke deed zien, dat zij ten minsten eenig begrip had van hetgeen zij las. Voor alle nabootzende kunsten, als 't ware, geschapen, was het snijden van papieren teekeningen, met schaar en pennemes, de eerste proeve haarer natuurlijke vinding en scheranderheid. Met de eerste vormde zij, nog in eenen zesjaarigen leeftijd, geheele landschappen, deels naar modellen, welken zij in schilderijen waarnam, doch altijd met nieuwe en eigenaardige beelden aanvulde, deels naar het gelcide haarer eigen verbeelding, welke nimmer naliet, zulk een schoon geheel daartestellen, als de natuur niet slechts rondom haare geboortestad, maar ook elders, opleverde: terwijl de aanmerkingen van bekwaame kunstkenmers, die zich ten dien tijde te *Keulen* ophiielden, en het huis haarer Ouderen vlijtig bezogten, door haat, ongemerkt, werden gebezigd, om het onvolkomene, dat in haare knipsels nog zijn mogt, te verbeteren. Zoo wil de Natuur, — welk eene gewigtige les voor Ouders en Opvoeders! — dat zij zelve het allereerst geraadpleegd worde, om den rechten weg te vinden, die tot vorming en regeling van den sijnak ingeslagen behoort te worden.

Dan, hoe naauwkeurig haare kunst de voorwerpen met derzelve natuurlijke gedaante deed overeenstemmen, zij kon 'er echter, in papier, nimmer dat leven aan schenken, hetgeen de Schilder geeft door zijn koloriet. Welke volkomenheid zij derhalve bereikt had, welhaast moest dat kinderspel — want dus noemde zij zelve naderhand haaren arbeid —
zwig-

zwigten voor de behandeling van het penseel in olie- en water-verwen, waarin zij zich wederom het eerst tot de schoonste voorwerpen der land-natuur, tot bloemen en dieren, bepaalde, en op nieuw in de nabootsing eene hoogte bereikte, welke slechts aan weinige kunstenaars vergund wordt. Doch, het zij eene kieschheid, aan de Sexe zoo natuurlijk eigen, waardoor zij afkeerig is van allen arbeid, die eene steviger hand, eene ruuwer behandeling, eene meer uitgewerkte polijsting vereischt, het zij een aanhoudend zitten, daartoe gevorderd, en voor haar lichaaamlijk gestel min geschikt geoordeeld, haar te rug gehouden hebbe, om de schilderkunst ook in andere vakken te beoefenen, en tot die volkomenheid te brengen, voor welke zij, naar haaren aanleg, gewislijk vatbaar was; zeker is het, dat zij aan dezelve geenszins eene duurzaam aandaacht, en den ernst van eenen vlijtigen beoefenaar heeft toegewijd.

Veel verder bragt zij het met de behandeling van het Mes. Hier herleeftde, als't ware, haare eerste natuur-vorming. Zoo wel harde, als zachte, stoffen, palmhout en wasch, werden haare geliefkoosde handteering. Geen ander gereedschap van den Beeldhouwer, dan het mes alleen, deed haar beeldtenissen vervaardigen, waarin, volgens eenparig getuigenis, de levendige Persoonen volmaaktlijk getroffen waren. Dus sneed zij in palmhout de afbeeldfels haarer naaste Bloedverwandten zoo nauwkeurig, dat die van haaren Broeder den prijs van 1000 guldens wierd waardig geschat, en haar eigen beeld, op dezelfde wijze vervaardigd, had de voortrefflijkste gelijkheid. Dezelfde proeven nam zij te gelijk in wasch, die door de grootste kunstkenneren met verwondering aanschouwd werden. Boven alles, muntte daarin uit haar eigen geboetsleerd portait ten halven lijve, voorzien met het gewoone hoofd-tooi-fel en overige sieraaden, welken de toenmaatige mode met zich bragt, en waaronder, bijzonderlijk, de paarden in de

ooren zoo natuurlijk waren overgebracht, dat zij zelve genoodzaakt was, om, met het doorprikken eener speld, den waan der aanschouweren te wederleggen, die dezelve voor echte paalen hielden.

Doch het scheen, dat de Natuur nog niet te vrede was met deze ontwikkeling haarer kunst-begaafdheden. Haare overhelling tot het portraiteeren maakte ook het glas en koper onderdaanig aan haare meesterlijke hand. Met de punt van een diamant, vervaardigde zij op het eerste de afbeeldfels van Personen, welken zij maar weinige oogenblikken aanschouwd had. Derzelver kort verblijf bij haare Ouders, wanneer zij zich over haare afwezigheid te onvrede toonden, werd dikwerf op de zonderlingste wijze verrascht door eene mededeeling haarer kunst, welke zij, in weinig tijds, tot eenen zeer merklijken trap van volkomenheid beoefend had, en ter vergoedinge van haar afzijn overhandigde: terwijl een ernstiger luim haar, in hetzelfde vak, de ets-naald op het koper met eene vaardigheid deed handteeren, dat bevoegde rechters, in evenreedigheid der toenmaalkige ervarenis, haare behandeling meesterlijk noemden.

Even groot waren haare vorderingen in de Zang- en Toonkunst. Gelijk zij eene bevallige stem, en een goed musikaal gehoor, van de natuur ontvangen had, was 'er slechts eene geringe leiding nodig, om haar in beiden te doen uitmunten. Geen denkbeeld scheen zich, als 't ware, in haare ziel te ontwikkelen, of haare stem, haare handen en vingers, waren op het oogenblik gereed, om de tolk niet slechts haarer gedachten, maar te gelijk van dat echte en zuiver gevoel te zijn, hetgeen ieder belangrijk voorwerp in haar deed geboren worden. In haar, derhalve, moet het, in vergelijkinge haarer reeds genoemde bekwaamheden, weinig wonders zijn, dat zij, op haar zevende jaar, in drie uren tijds, het borduuren leerde, en dat zij eene zoo kunstkeurige hand van
schrij-

schrijven had, dat haare schriften, zoo lang men op deze edele kunst nog prijs stelde, en de verslindende tijd zelf het waare schoone daarin niet verminderd had, als meesterstukken in de kabinetten der liefhebberen pronkten.

Met zulke ongemeene talenten voorzien, kon het niet misfen, of onze SCHUURMAN moest de bijzondere oplettendheid en verwondering haarer Ouderen tot zich trekken, daar zij ook haare Broeders in vlugheid van begrip, en standvastigheid van geheugen, zeer ver overtrof. Een louter toeval, op haar elfde jaar, wanneer haare Broeders, in het Latijn ondervraagd, en in hun antwoord misfende, door haar werden te recht geholpen, die nimmer eenig onderwijs van dien aard ontvangen, maar hetgeen zij wist, alleen in het voorbijgaan gehoord, en zeer juist onthouden had; dit louter toeval bragt te weeg, dat haare Ouders hun ontwerp van opvoedingen haare opzigte geheel veranderden, en haar in den kring van geleerde letteroefenaren overbragten. Alhier zich niet slechts op de levendige, maar ook op de afgestorvene, taalen toeleggende, maakte zij welhaast zoo aanmerklijke vorderingen, dat zij, behalve haare moedertaal, die de Nederlandsche was, twaalf derzelven, naamlijk het Arabisch, Sijrisch, Ethiopisch, Hebreeuwsch, Chaldeeus, Grieksch, Latijn, Italiaansch, Spaansch, Engelsch, Fransch en Hoogduitsch, niet alleen met smaak las, niet alleen duidlijk verstond, maar zelfs, met in acht neming van ieder bijzonder taaleigen, naar behooren konde spreken.— Van de taalen ging zij over tot de wetenschappen. Zij beoefende niet slechts de Wiskunde, schoon deze, om het afgetrokkene, het welk haar eigen is, geene haarer geliefkoosde studiën konde genoemd worden, maar ook de Sterrenkunde, Natuurkunde, Aardrijks-beschrijving, Boven-natuurkunde, de fraaije Wetenschappen in het gemeen, bijzonderlijk de oude en laaters Dichtkunst, met zoo veele toepassing zelfs op haaren

ei-

eigen smaak, dat zij, als Dichteres, geene onaanzienlijke plaats onder het toenmalig Dichteren-choor bekleedde. Het geen zij boven alles beminde, was de Uitlegkunde der H. Schriftuur en de Godgeleerdheid, op welker vorming, echter, haare bijzondere lotgevallen eenen onderscheidenen invloed maakten.

Zoo lang zij den schoolschen kring van alle deze wetenschappen, tot in haar twaalfde jaar, te *Keulen*, doorliep, strekte zich haare letter-roem nauwlijks verder uit, dan tot haare kamer, tot de Meesters, die haar onderwezen, en tot weinige Bekenden. Eene ongemeene zedigheid, haar zoo wel van natuure eigen, als door opvoeding versterkt, deed haar nimmer, in gezelschappen, schitteren. Ook maakte de aard der toenmalige tijden, en vooral de bijzondere omstandigheid van haaren Vader, die zich uit de Roomsche Kerk tot de Protestantsche begeven had, dat de verkeerung haarer Ouderen slechts tot weinige Bekenden bepaald bleef. Hiertoe werkte insgelijks mede het, reeds vroeg opgevatte, voornemen van haaren Vader, om één' zijner Zoonen tot Predikant opteleiden. De uitvoering daarvan deed hem het oor leenen aan den lof, dien zich AMESIUS, aan *Francker's* Hooge School, door zijne behandeling der godgeleerdheid, verworven had. Het geheele huisgezin trok derwaards met der woon henen.

Hoe afgezonderd onze ANNA, alhier, haare letteroefeningen voordzette, bragt haare nieuwe kennismaaking niet weinig bij tot de vorming van eenen smaak, die, naderhand geheel overdreven, beleedigend werd voor het gezond verstand. AMESIUS wilde, volgens eenen, zijns oordeels beteren, redencertrant, de Zedenkunde als een afzonderlijk gedeelte der godgeleerde wetenschap behandeld hebben. Dit behaagde aan onze SCHUURMAN. Maar, gelijk zijne nieuwe verdeeling scherpzinnig, zijn geheele stelsel droog en min
of

of meer mijstiek was, gaf zulks aanleiding, dat ook zij tot dweeperij begon overtehellē. Deze, echter, werd voor ditmaal gestuit door haars Vaders overlijden, 't welk haare Moeder deed besluiten, om naar *Utrecht* te vertrekken, alwaar zij nog twee Zusters had. En hier was eigenlijk het tooneel, voor haare geleerde werkzaamheid geschikt. Hier kreeg zij kennis aan de toenmaalige beroemdste Mannen, die Nederland verfierden, zoo als VOSSIUS, SPANHEIM, RIVET, SAUMAISE, LYDIUS, HUIGENS EN BEVERWYK. Dezen hielden met haar drokke briefwisseling over allerlei geleerde onderwerpen, en maakten haar wederom bekend met andere buitenlandsche Geleerden, onder anderen met BOCHART, GASSENDI, CONRART, BALZAC, DE RICHELIEU enz., die allen zich nitermaate vereerd achtten met haare onderhoudende letteren, waarin zij de gewichtigste onderwerpen van oudheid- taal- en uitleg- kunde behandelde, en zomtjids door nieuwe gisfingen en gronden ophelderde. Hierdoor geraakte zij, binnen en buiten s'lands, in zoo algemeene achting, dat verscheide doorluchtige Perfoonen, zoo Mannen als Vrouwen, haar op onderscheidene reizen, welken zij, na haar Moeders dood, met haare Tantes naar *Keulen* deed, hunne eerbiedige opwachting maakten, en haar nimmer verlieten, zonder bewondering haarer onderscheidene bekwaamheden, welken zij met dezelfde ongedwongenheid en zedigheit ten toon spreidde, als waarmede zij over allerhande vrouwlijke bezigheden wist te praaften, en niet zelden haare kunstbegaafdheden bezigde, om het gezelschap te vermaaken. In dezen tijdkring, onderscheidde zij zich door de uitgave van veelerlei geschriften in rijm en onrijm, in verschiellende taalen opgesteld, welken de Leidse Hoogleeraar SPANHEIM, niet dan met moeite, van haar ontving, en in ééne bundel het licht deed zien. Bovenal verwierf zij zich eenen nieuwen lof, door de zedige behandeling van een geschild-

schilftuk, hetgeen de pennen der beroemdste Vrouwen van de 16de en 17de eeuw had bezig gehouden; *over de verhevenheid*, naamlijk, *der Vrouwen boven de Mannen*. Hoe bondig en bescheiden de geleerde MARIA DE GOURNAY haare Sexe verdedigd, en derzelve gelijkheid met de Mannen had willen staaven, gaf SCHUURMAN's onderzoek *over de geschiktheid der Vrouwen tot de letteroefeningen*, waarin zij den middenweg volgde, zoo veel en zoo algemeen genoeg, dat zij bij onpartijdigen geoordeeld werd, de langduurige twist beslecht te hebben.

Dan, of zij van haaren letter-roem reeds verzadigd was, of wel, dat, met de vermeerdering haarer jaaren, bij een meer zittend en zorglijker huislijk leven, dat haar, door de zwakheid haarer Tantes, te beurt viel, de overhelling tot de mijstieke godgeleerdheid, als haare meest geliefkoosde oefening, verlevendigd zij; zeker is het, dat haare allereerste kennis aan den dweependen LABBADIE zoo veel bij haar vermogt, dat zij hem, uit *Geneve* te *Middelburg* in *Zeeland*, en vervolgens in *Amsterdam* gekomen, in persoon bezogt, — hem, als eene ijverige voorstanderes zijner leere, tot in zijne laatste wijkplaats te *Altona* gevolgd is — zijne geschiedenis en leer beschreven — en, zelfs na zijnen dood, de Gemeente der Labbadisten, te *Nieuwert*, een Dorp in *Friesland*, heeft helpen stichten. Van zoo veel invloed op haaren geest was de dweepachtige stelling: „ dat die Christen alleen, „ die door het dooden van het vleesch en van alle zinlijke „ aandoeningen, en door onophoudlijk bidden, zich zelf ver- „ lochent, en dus onverschillig is omtrend alle waereldsche „ zaken, alles in God zien, of de Godheid genieten kan, „ en hierdoor gelukkig is:” deze stelling was van zoo veel invloed op onze geleerde SCHUURMAN, dat zij welhaast alle haare werken van vernuft en kunst, alle de schatten haarer geleerdheid, als ijdelheden van een zondig hart verwierp, en God geduurig om vergeving smeekte voor haare zonden.

dat

dat zij, in haare zucht voor de studiën, Jesus Christus niet recht gekend, en de genade van God veracht had.

Dusdanig was het uiteinde eener Vrouw, welke, om haar uitstekend vernuft, de bewondering en den eerbied haarer Tijdgenoten tot zich trok, en nog als zoodanige geroemd en geëerbiedigd wordt; maar welker verschijning voor de menschlijke maatschappij geheel nutloos, zo niet schaadelijk, geweest is, even als eene komeet, welke voor een poos den aardbol door haar schitterend licht bedwelmt, doch weldra, op de baan der dwaalsterren, buiten ons gezicht verdwijnt, zonder eenige andere herinnering natelaten, dan dat zij eenmaal voor een tijd bestond. — Leert hier, Gij Vrouwen, die eene SCHUURMAN bewondert, wat de dweeperij, de godsdienstige dweeperij, zelfs in een onschuldig hart vermag! Bedenkt, hoe zij alle kennis verftikt — en hoe aldaar, waar wetenschap ontheiligd, en het gezond verstand in de kluisters gesmeed wordt eener verhitte verbeelding, de godsdienst ophoudt godsdienst te wezen! —

Intusschen, zullen onze Lezeressen zeer gaarn den lof billijken, dien onze Puikdichter, CATS, aan haar, welke hij als vriendin beminde, in zijne werken heeft toegezwaaid. — Zijn bijschrift, derhalve, plaatzen wij hier als een toevoegsel tot het portrair, dat hier vóór is ter neder gesteld.

Wie oyt dit aardig beelt sult komen aen te schouwen,
Hout vast, dat ghy hier siet een roem voor alle Vrouwen,
Van dat de werelt stont, tot heden op den dagh,
Niet een die haer geleeck, of niet bereycken magh.

MERKWAARDIGE BERICHTEN

W E G E N S   D E

VIJF WAERELD-DEELEN.

O V E R   E U R O P A .

EUROPA is het kleinste waereld-deel. Haare grensen zijn, tegen het Noorden, de noordlijke Ijs-Zee, tegen het Oosten *Afiën*, tegen het Zuiden de Middellandsche Zee, en tegen het Westen de Atlantische of Spaansche Zee. Haare grootte van het Zuiden tegen het Noorden bedraagt 550; van het Westen tegen het Oosten, 800 Duitfche Mijlen (*). Haare oppervlakte heeft omtrend 152000 Quadraat-mijlen (†). Geen waereld-deel is, naar gelang zijner grootte, beter bevolkt, meer beschaafd, en met betere burgerlijke en staatkundige inrichtingen voorzien; schoon het veel laater, dan *Asia* en *Afrika*, recht gekend en bevolkt zij geworden, en veel zijner vruchten, kunsten en uitvindingen, van beide deze laatstgenoemde waereld-deelen ontleend hebbe. Landbouw, Konsten, Wetenfchappen en Fabrieken, zijn hier in den meesten bloeij. Haare tegenwoordige grootheid heeft *Europa* aan de uitvinding van het Kompás te danken. Door hetzelfde ontdekten men *Amerika*, *Zuid-Afrika* en *Oost-Indiën*, en juist deze drie aanmerklijke gedeelten,

te

(*) Eene Duitfche, of Geographifche, Mijl wordt op 23611 Rhijnlandfche voeten, en op omtrend $1\frac{1}{2}$ uur gaans, gerekend.

(†) Eene Quadraat- of vierkante Mijl is zoodanige, welke in de lengte en breedte eene Duitfche Mijl heeft, en dus even zoo breed is, als zij zich in de lengte uitfrekt.

te zamen genomen, hebben eenen verbaazenden invloed gehad op die hoogte, welke *Europa* thands beklommen heeft. Immers, heeft *Afrika* tot hiertoe Slaaven geleverd voor haare Amerikaansche Volkplantingen. *Amerika* geeft *Europa* stoffe tot den handel met de *Oost-Indiën*, naamlijk goud en zilver. *Asia* verschaft koopwaaren van weelde, die den Europeërs tot behoefte geworden zijn.

Het aantal van Inwooners reekent men op 150 en $\frac{1}{2}$ millioen.

De Taalen in *Europa* zijn bijkans verschillende bij iedere onderscheidene Natie; doch zij allen kunnen, gepastlijk, tot 3 of 4 oorspronglijke, of grond-taalen gebragt worden: naamlijk, de Grieksche, Romeinsche, Celtisch-Scijsische en Slavonische. De Duitsche, welke van de Celtische afstamt, wordt, behalve in *Duitschland*, ook in *Zwitserland*, *Pruisen*, de *Nederlanden*, *Courland*, *Lijfland* en *Ingermannland*, gelijk mede in een gedeelte van *Denenmarken*, *Hongarijen* en *Zevenbergen*, gesproken. Met haar zijn de Deensche, Zweedsche, Noorweegsche en Hollandsche taalen vermaagschapt. — Van de Latijnsche stammen af de Italiaansche, Fransche, Spaansche, Portugeesche en Wallachische taalen. Het Engelsch is uit het Oud-Brittannisch, Latijnsch en Duitsch oorspronglijk. — De tongvallen der Slavonische taal zijn de Rusfische, Hongaarsche, Poolfche, Boheemsche, Mahrifche en Wendfche. Het Turksch, dat in Turkijen en Tartarijen gesproken wordt, heeft veele woorden uit het Arabisch en Persisch; schoon ook, aldaar, het Nieuw-Grieksch, uit het oude Grieksch afkomstig, gesproken wordt. — Het Yslandsche is Oud-Noorweegsch, en het Finlandfche heeft veel overeenkomst met het Hebreeuwseh.

De Europeesche Godsdiensten zijn de Christlijke, de Muhamedaansche, de Joodsche, en de Heidensche.

De Christlijke Godsdienst wordt verdeeld in de navolgende Kerken, als

1.) De Roomsch-Katholieke. Deze heerscht in *Spanje*, *Portugal*, *Frankrijk*, *Italiën*, *Polen*, *Hongarijen*, en de *Oostenrijksche Nederlanden*. Ook vindt men haar in een groot gedeelte van *Duitschland*, in zommige Provinciën van *Zwitserland*, *Zevenbergen*, *Courland*, *Ierland*, en in de Steden zoo wel, als op het Platte Land van de *Republiek der zeven Vereenigde Provinciën*.

De Eeden der Roomsch-Katholieke Kerk erkennen het geestlijke oppergezag en gerichtshof van den Paus te *Rome*. Dit oppergezag, echter, is op onderscheidene tijden zeer verschillende geweest. Voor zoo ver de Pausen, als opvolgers van den Apostel *PETRUS* te *Rome*, aangemerkt worden, waren de allereerste Zendelingen, aldaar, de openbaare Predikers van *JESUS* Leer, in de eerste eeuw onzer gemeene jaartelling, zelfs zonder dat 'er eene openlijke Kerk bestond. Van den jaare 100 tot 325 waren zij Bischoppen te *Rome*; van het jaar 325 tot 607 Patriarchen, of Primaten, schoon te gelijk met drie anderen. Van 607 tot 753 Opperpatriarchen. Van 753 tot 1073 deeden zij zich, behalve hunne geestlijke magt, ook als waereldlijke Vorsten gelden, nadat zij van den Koning van *Frankrijk*, *PIPIJN*, en zijnen Zoon, *KAREL de Groot*e, landerijen, landschappen en gewesten, ten eigendom ontvangen hadden. Van 1073 tot 1300 poogden zij onbepaalde Heeren en Gebieders over de gantsche waereld te worden. Van 1300 tot 1517 was hun gezag, in geestlijke zoo wel als waereldlijke zaken, nog zeer uitgestrekt; schoon echter niet zoo groot, als in den vorigen tijdkring, terwijl zulks, van tijd tot tijd, zelfs door kerklijke Persoonen aan hun betwist werd. Door de Hervorming, eindelijk, welke in den jaare 1517 een aanvang nam, onttrok zich een gedeelte der Westersche Christenen, gantsch en al, aan het pauslijk gezag, en zij, die hetzelfde nog erkenden, deeden zulks althands in waereldlijke zaken niet langer gelden.

2.) De Griekſche. Deze Kerk heeft haaren zetel in *Rusland*, hier en daar in *Turkijen*, in *Polen*, *Hongarijen*, en *Dalmatiën*. — Zij heeft haaren naam van *Griekenland*, van waar zij zich naar *Rusland* en andere Gewesten heeft uitgebreid. De Grieken, in *Polen*, *Hongarijen* en *Dalmatiën*, die zich aan den Paus hebben onderworpen, worden *Uniten*, de anderen *Dis-Uniten* genoemd. Tot op de 9de eeuw, waren de Griekſche en Weſterſche Kerk eenparig in haar geloof. Maar, van dien tijd af, is de grondslag gelegd tot eene groote afzondering, welke, zelfs tot op den huidige dag, voortduurt.

3.) De Evangelisch-Lutherſche. Deze vindt men in *Denenmarken*, *Noorwegen*, *Zweden*, *Pruisfen*, *Lijſland*, *Ingermannland*, *Courland*, in eenige gedeelten van *Duitschland* en der *Vereenigde Nederlanden*, in *Zevenbergen*, *Hongarijen* en *Polen*. Zij heet de *Lutherſche*, naar haaren Stichter, LUTHER, Hoogſchoolleeraar te *Wittenberg*, wiens leerſtellingen zij, zederd den jaare 1517, gevolgd is. — Tot haar behoort mede de Sekte der *Herrnhuters*.

4.) De Evangelisch-Gereformeerde. Deze is gevestigd in eenige gedeelten van *Zwitſerland*, *Duitschland*, *Zevenbergen*, *Grootbrittanniën*, *Hongarijen*, *Polen*, *Frankrijk*, en de *Vereenigde Nederlanden*; ſchoon in leden zeer merklijk minder, dan de Lutherſche en Roomſche. Zij is geſtift in den jaare 1519 door ZWINGLIUS en CALVINUS, waarvan de een te *Zurich*, de laaſte te *Geneve*, Predikant was. Den naam *gereformeed*, dat is *verbeterd*, hebben zich de Leden dezer Kerk aangemaatigd, uit hoofde hunner verklaarde herſtellinge des chriſtelijken geloofs. Eerſt heetten zij *Zwinglianen*, naderhand *Calviniſten*. De *Zwitſerſche Belijdenis*, door hun aangenomen, werd eerſt in 1530 te *Bazel* vaſtgeſteld, door alle gereformeerde Cantons te *Aray* goedgekeurd, en eindelijk ook door eenige *brüiterlandſche Kerken* onderteekend. In de *Vereenigde Nederlanden* volg-

den de Gereformeerden eene andere Belijdenis, welke in 1571 in het licht verschenen, door de Dordrechtse Synode in 1618 herzien, en eindelijk in 1651 door de Kerkelijken eenparig is aangenomen. Zederd den Westfaalschen Vrede in 1648, zijn de Gereformeerden en Lutheranen met den naam betiteld van *Protestanten*, uit hoofde van der laatstgenoemden tegenspraak (*protest*), op den Rijksdag te Spiers in 1529, tegen alles, wat de Roomsche-Katholieken tot verhinderd der Hervorming besloten hadden. In *Polen* heeten de Hervormden *Disfidenten*; in *Frankrijk*, zederd 1560, *Hugonoten*; in *Schotland* werden zij *Presbijterianen*, of *Puriteinen*, genoemd. — Tot haar behooren, eindelijk, de bijzondere Gezindheden dier Landen, alwaar zij de Kerk van Staat uitmaakt, welke in zommige opzigten van de Hoofdkerk verschillen. Zoodanigen zijn de *Disfenters*, *Kwaakers*, *Doopsgezinden* en *Remonstranten*, in *Engeland* en de *Nederlandsche Republiek*.

De Muhamedaansche Godsdienst heerscht in het Turksche Rijk. Zijn Stichter was MUHAMMED, een Arabier, uit *Mekka* afkomstig, die, in zijne meenigvuldige koopmansreizen, den rampzaligen toestand van godsdienst-kennis zijner Landgenoten ontdekkende, het prijslijk opzet nam, om dezelve te verbeteren. Bij eenen geduchten tegenstand, echter, verviel hij tot verkeerde en gestrengde middelen, om zijne Leer te verdedigen, en voord te planten. Zijne vlucht naar *Jatschreb* (*), in den jaare 622, gaf aanleiding tot zijne volgende grootheid, waarbij hij gantsch *Arabiën* aan zijne

z.c.

(*) Deze was de naam der Stad, naar welke, omdat zij met *Mekka* in vijandschap was, MUHAMMED zijne toevlucht nam. Hem ter eere, werd zij, naderhand, de *Stad des Profets* (*Medinat el Nabi*), en, bij verkorting, *Medina* (de Stad) genoemd. Van deze vlucht des Profets, in 622, hebben de Arabieren, en andere Volken, die zijne leer aannamen, hunne tijdrekening begonnen.

zegevierende wapenen onderwierp, en alzoo zijne hoofdlee-
ring wegens den éénen waaren God, wiens Profeet hij voor-
gaf te zijn, algemeen deed aanneemen. Het Boek, waaruit
de Turken hunne godsdienstige kennis afleiden, heet *de Ko-
ran*, door MUHAMMED'S Schoonvader uit zijne nagelaten
papieren verzameld. De verbastering der toenmalige Chris-
ten-maatschappij, de eenvoudigheid van MUHAMMED'S
Leer, uit de zamenstellen van Joden en Christenen ontleend,
bijzonderlijk geschikt naar den aard der Arabieren, en met
zeer weinige plegtigheden voorzien, en eindelijk de waape-
nen zoo van hem zelf, als der *Kalifen*, die hem opvolgden,
hebben de aanneming zijner Leer in zoo ver bevorderd, dat
millioenen menschen, en gantsche Volken in *Asia* en *Afrika*,
zoo als, behalve de *Arabieren*, de *Turken*, de *Perssen*, de
Mogollers, de *Mooren* enz., en dus bij ver het grootst ge-
deelte der bewooners van den tegenwoordig bekenden aard-
bodem, dezelve thands openlijk belijden.

De Joodsche Godsdienst wordt bijkans in alle Europeesche
Staaten, met uitzondering alleen van *Rusland*, *Zweden*,
Noorwegen, *Portugal* en *Spanje*, toegelaten. In *Polen* en
Litthauwen zijn de meesten. In *Portugal* en *Spanje*, ech-
ter, worden in 't geheim veele Joden bemerkte. — Daar de
hebreeuwse taal reeds lang afgestorven is, en de klimaaten
der Landen, alwaar zich de Joden nederzetten, van elkan-
deren zeer veel verschillen, laat het zich ligtlijk begrijpen,
dat hunne godsdienst, voor het inwendige beiden en uit-
wendige, zeer ver vervreemd is van MOSES oorspronkelijke
instelling.

De Heidensehe Gods- of Goden-dienst vindt men in de
niterste noordlijke deelen van *Europa*, en wel voornaam-
lijk in eenige gedeelten des Russischen Rijks. Zoodanigen,
die nog de Goden, de Afgoden, en *Fetische's* hunner Voor-
vaderen aanbidden, zijn zommige *Laplanders*, de *Samoje-
den*, de *Tscheremisfen*, en de *Tschuwaschen*. Van tijd tot

tijd, echter, worden zij tot belijdenis van den Christengodsdiens overgebracht.

De Regeering-form in *Europa* is deels *monarchaal*, als door één Hoofd, deels *republikeinsch*, of door meer Personen te gelijk, bestuurd. Zij heeft 11 *Monarchiën*; als 2 volstrekt willekeurige Keiserrijken, *Rusland* en *Turkijen*, en 9 Koningrijken, of 7 willekeurige Vorstendommen, *Portugal*, *Spanje*, *Napels* met *Siciliën*, *Sardiniën*, *Hongarijen*, *Denenmarken* met *Noorwegen*, en *Pruisfen*. Zij bevat 12 *republikeinsche* Staaten; als 5 *aristokratische*, alwaar de Voornaamsten des Lands regeeren, *Holland*, *Venetiën*, *Genua*, *Lucca* en *Ragusa*: — 2 *demokratische*, alwaar het gantsche Volk door eigen gekozen Regenten vertegenwoordigd wordt, *Frankrijk* en *Marino*, gelijk mede een gedeelte van *Zwitserland*: — 2 *monarchaal-aristokratische*, waar de Monarch te gelijk het bewind voert met de Voornaamsten des Rijks, als het Roomsche Keiserrijk en *Polen*: — en 2 *monarchaal-demokratische*, alwaar de Koning regeert te gelijk met anderen, die door het Volk gekozen worden, *Engeland* en *Zweden*.

In het tijdvak vóór Jesus geboorte, waren de Grieken en Romeinen de beroemdste Europeesche Volken. In deze eeuw, heeft zich bijkans elke Natie door eenige bijzondere hoedanigheden en voorrechten onderscheiden.

Eene Oosterfche Gefchiedenis.

Eén der magtige Kalifen (*) in *Arabiën*, die, door de najaaging der vermaak en wellusten van zijn Hof, hoe langer zoo traager werd in de vervulling der pligten van eenen Beheerscher der Geloovigen, verloor, door een droevig toeval, ééne zijner bemindste Vrouwen. Zij storte aan zijn tafel plotslijk ter aarde. Ontroostbaar over dit verlies, gaf hij zich geheel aan zijne droefheid over, vervulde de lucht met een luid geklag, en hield op, zich langer te bekommeren over de belangen zijns Volks. Zijn Vizier (†), een Man van veel doorzicht en braafheid, raadde hem ter verstrooiing een reisje naar de aangename landsdouwe van *Bagdad*; doch dit hulpmiddel was zonder vrucht. De Kalif bleef even onaandoenlijk voor alle andere voorwerpen, behalve dat alleen, waaraan zijne geheele ziel gehecht was. De Vizier begreep, dat, wilde hij zijn Meester aan het Rijk wedergeven, 'er eene volkomene herstelling nodig was. Het volgende dacht hem tot dit oogmerk geschiktst te wezen.

In een, niet ver van *Bagdad* gelegen, aangenaam woud, had een Dervis (††) zijn afgezonderd verblijf. De Kluisenaar was daar om streeks zeer beroemd wegens zijne heiligheid.

(*) Zoodanigen werden weleer genoemd de Regenten des Turkschen Rijks, eer de naam *Sultan* was aangenomen, als beteekenende opvolgers van MUHAMMED. Na deszelfs overlijden, werden zij, onder dien naam, tot Vorsten gekozen; doch waren te gelijk de Voorstanders en Leeraars van den Godsdienst. Zij hadden, dus, niet slechts het roer van regeeringe, zelfs over de Legers, in handen, maar hielden ook openbaare leerredenen, en spraken het gebed in de Tempels, of *Moskeën*.

(†) Staatsdienaar aan het Turksche Hof. De eerste in rang wordt de Groot Vizier genoemd.

(††) Een Turksche Monnik. Zomtijds beteekent deze naam, ook, Opziener over de Moskeën, of Priester.

heid. Van hem ging een algemeen gerucht, dat hij zomtjids verwaardigd werd met verschijningen van den Profeet, met gezichten en droomen, die hem de toekomst van waereldsche gebeurtenissen en de verborgenheden des hemels openbaarden. De Vizier spoorde hem op, onderrichtte hem wegens den toestand zijns Gebieders, en ondervroeg hem wegens de genezing. „ Raadpleeg,” zeide hij, „ den grooten Profeet, en, wanneer ik binnen kort met den Kalif vóór uw hol verschijn, deel hem dan mede, wat de Profeet u gezegd heeft.” De Dervis begreep den Vizier, en beloofde hem, aan zijn verlangen te zullen voldoen.

De Vizier overreedde den Kalif, eenige dagen daarna, in dit bosch te gaan jagen. Ongemerkt bragt hij hem aan het hol van den Dervis. „ Wie onthoudt zich hier?” vroeg de Kalif. „ De beroemde Kluisenaar,” antwoordde de Vizier, „ van wien gantsch *Bagdad*, en al wat hier om stroeks is, met lof gewaagt. Beveelt gij het, Beheerscher der Geloo- vigen! dan willen wij hem bezoeken; mogelijk deelt hij ons de eene of andere nieuwe verschijning mede.” De Kalif liet zich bewegen, om mede in het hol te gaan. Hier vonden zij den Dervis in de droevigste houding op den grond zitten, zugtende en weenende, zonder zijne oogen te wenden naar de Persoonen, die thands zijne woning naderden. De Vizier wilde, dat hij oprijzen, en zijnen eerbied zou betoonen jegens den magtigen Beheerscher, die vóór hem stond. „ Ach!” hernam de Dervis al zugtende; „ gij beveelt, en ik moet gehoorzaamen; maar nog beef ik van wege der verschijning, welke mij in de laatst afgelopen nacht gegeven is. Nog zidderen alle mijne leden, en ik kan mij naauwlijks voor over buigen, om mij voor den Beheerscher der waereld in het stof te vernederen.” Dit gezeg trok des Kalifs oplettendheid. Hij wilde de verschijning weten. „ Uw slaaf,” vervolgde de Dervis, „ bidt u, te mogen zwijgen. Slechts duister zweeft mij dat geheim

„ voor

„ voor oogen, het welk mij werd voorgesteld : maar, mij
 „ dunkt, magtig Beheerscher! het treft U nader, dan Gij
 „ mischien vermoeden zult.” De Kalif werd nu des te be-
 geeriger, om het te weten, en beval hem te spreken.

„ Onmiddellijk na het gebed,” dus sprak de Dervis, „ dat
 „ ik heden middernacht tot den Profeet opzond, viel ik in
 „ eene verrukking. Het was even als of ik mij vóór het ge-
 „ richt des Almagtigen bevond. Een Engel bragt een groot
 „ Boek, waarin de naamen stonden opgeteekend van allen,
 „ die hunne pligten betrachten. Overluid werden alle dezelve
 „ opgelczen. Ik hoorde aldaar de naamen der genen, die uwe
 „ kameelen en paarden voederen, de naamen uwer Lijfwach-
 „ ten, die U beschermen, de naamen van hun, die U dienen
 „ voor uwen troon. Ook werd het getal opgenoemd van het
 „ gedierte, dat weeklijks uwe tafel voorziet, dat sterft, om
 „ U te voeden, naar het oogmerk, waartoe de Almagtige het
 „ voordbragt. 'Er werden opgenoemd vijf honderd Schaapen,
 „ honderd Runderen, zesduisend van allerlei Gevogelte,
 „ vierduisend van allerlei Visfchen, en andere Dieren meer,
 „ die elke week gedood worden, om U te voeden. Een stem
 „ riep: „ „ Goed zijn de Slaaven van den Kalif, die zijne
 „ „ kameelen drijven, goed alle de Schepselen, die hem voe-
 „ „ den : maar Zijn naam worde onder dezelve niet ge-
 „ „ noemd! Zoo veele handen houden zich voor hem onle-
 „ „ dig; zoo veele dieren sterven ten zijnen behoefte, en Hij
 „ „ doet niets voor hen. Hij voldoet in geenerlei opzigt aan
 „ „ zijne bestemming, zelfs niet alzoó, gelijk de Schaapen,
 „ „ die hem spijzigen.” — Hier werd het Boek toegesla-
 „ „ gen, en uw naam, ó magtig Beheerscher der Geloovi-
 „ „ gen! stond daar niet in. Een schriklijke angst beving mijne
 „ „ leden. Zelfs nadat ik tot mij zelven kwam, zelfs nog op
 „ „ dit oogenblik, bevangt mij een kille schrik.”

De Kalif — dus melden de Jaarboeken — verliet het hol
 van den Kluisenaar, niet zonder een ernstigst nadenken. Hij
 vestigde zijne aandacht op zijnen tegenwoordigen toestand,
 gevoelde de nadruklijke vermaning van den Dervis, en legde
 zich met allen ijver toe op de handhaving van de belangen
 des Rijks, welken hij reeds zoo lang verwaarloosd had.

Een oud Arkadisch tafereel. (*)

In dat gedeelte van *Arkadiën*, het welk aan *Elis* grenst, dat land der feestlijke speelen, is een beek, welker helder water, daar langs stroomende, de zijde van eenen kleenen tempel besproeit, welken *EURITON* aan de Zanggodinnen heiligde. Op sierlijk gebeeldhouwde zuilen liet hij het gebouw rusten, 't welk om zijne kunst eerwaardig is, en in den tempel zelf plaatste hij de beeldtenissen dier Godinnen, zoo als zij, in de schoone nachten van Bloemaand, aan den oever des *Eurotas*, in eenen zusterlijken dans, arm aan arm geslagen, ten reie gingen. Want de Dogters van *JUPITER* schonken *EURITON*, boven alle Herders, de gave des gezangs, en ook daarom stichtte hij haar uit dankbaarheid dezen tempel. — Derwaards nu begeven zich de Herders, wanneer zij choorgezangen willen aanheffen, en de Herderinnen, om haare *Maij*-dansen te vieren. Zoo brengen zij aan de Dogters van *MELPOMENE* aangenaame vruchten en schoon gevlochten kransen. Dikwerf brengt ook een jonge Herder der gave, welke hij door haaren bijstand verkregen heeft, het offer van een lam, of een kunstig gesneden afbeeldsel van *Venus*, of *Cupido*, of ook de beeldtenis zelve van eene der beminlijke Zusters.

Op zekeren tijd, bragt *MORSUS* aan de Godinnen een jong lam ten offer: want op den volgenden dag was het Feest verfechenen van het *Schaap-scheeren*, het welk de Landbewooners aldaar voor één' der grootste feesten houden, met uitzondering alleen van die genen, welken zij aan de Goden wijden, die den *Olijmp* bewoonen. Daar zingen dan de Schaapherders om den prijs, welken de Meisjens aan hen uitdeelen, die tot lof haarer Herderinnen de beste liederen zingen. Zoo bragt

ook

(*) Gevolgd naar het Hoogduitsch van S. L. SCHNELL, 1762
Kurgdorf.

ook MOPsus zijn lam, en, bij het offeren, bad hij in dezer
 voege tot de Zanggodinnen: „ ó Gij Dogters van den He-
 „ melbewoener, den prachtig getroonden Zoon van den ou-
 „ den SATURNUS! Opent uwe ooren voor mijn begin, en
 „ verleent mij morgen de kracht, om verrukkende toonen te
 „ slaan tot lof der blonde AMARILLIS! Zeer onlangs zag ik
 „ het Meisjen, wanneer zij bloemen plukte aan den voet des
 „ heuvels. Al dansende, bragt zij de bloemen in haare hut,
 „ en plaatste die vóór het glas van haar verblijf in eene kunstig
 „ gesneden vaas. Daar ging ik nu, als het nacht was, naar
 „ de hut van het lieve Meisjen, nam de vaas en de bloemen
 „ weg, en stelde eene andere in de plaats, die ik zelf gesne-
 „ den, en waarop ik *Cupido* gebeeld had, wanneer hij met
 „ zijne kleene vingers de punten zijner pijlen beproeft, en
 „ vulde die met violieren en roosknoppen, en andere lief-
 „ lijk waasemende bloemen. Nu bewaar ik de vaas van AMA-
 „ RILLIS, en haare bloemen, in mijne vreedzaam hut. On-
 „ langsvroeg mij mijn' Zuster: MOPsus! Lieve Jongen,
 „ zeg mij eens, waarom past gij zoo zorgvuldig op deze
 „ bloemen? Schalkachtig vroeg mij zulks dat lieve Meisjen;
 „ want zij herkende zeer wel de bloemen-vaas haarer Vrien-
 „ dinne. Ik wilde haar antwoorden; maar mijn tong stot-
 „ terde, en mijne wangen bloosden. — Ach! gij vriendelijke
 „ Godinnen, die mij zoo dikwerf genegen waart, wanneer
 „ ik met eenen Herder om een Lam, of om een huppelend
 „ Geitjen zong, verhoort mij nu ook dit maal, en geeft, dat
 „ het Meisje den Jongeling genegen zij, die haar reeds zoo
 „ langen tijd bemint!”

Dus sprak de Herder. Jonge Zephirs speelden met de lok-
 ken van den geknielden Jongeling, terwijl anderen hem al-
 terlicste aangenaame geuren toewaasemden, anderen zijne gloei-
 jende wangen verkoelden.

Nu wilde hij te huiswaards spoeden. — — Maar hoe aan-
 genaam werd hij, zich omkeerende, verrascht! Want zie!

agter hem stond AMARILLIS, in blonde lokken gehuld. Zij droeg een krans in de hand, dien zij den Herder op het hoofd wilde zetten. Haare kudde weidde rondom den Tempel, en, wanneer zij den lieveling haarer geheimste gedachten zij offer zag brengen, sloop het nieuwsgierig Meisjen stil daar henen, om den wensch van den biddenden te beluisteren. O Hoe zagt ontstelde het Meisjen, toen de Herder zich omkeerde! Haare arm, dien zij reeds had opgeheven, om den Jongeling te bekransen, zonk schierlijk ter zijde neder, en een blos van schaamte verweide haar gantsch gelaat. Nu hield de Herdersknaap eenige mingsprekken met het bekoorlijk Meisjen, en vernam met eene blijde ontroering, hoe zeer zij, ook wederkeurig, hem beminde.

Hand aan hand huppelden MOPSUS en AMARILLIS naar huis. In het volgend jaar lichte *Hijmen* hen met de huwelijks-fakkel, en de Herders vierden den echt van dit getrouwe Paar, met vrolijke spelen en aangenaame dansen.

Zoo leefde men in de gouden eeuw, wanneer de geldzucht bij de eenvoudige menschen nog onbekend was. Deugd alleen en eenvoudigheid van zeden gold boven alles. Onschuldige boert vervrolijkte de gelukkige, voor nijd onvatbaare Herders. Na den volbragten arbeid, vermaakten zij zich des avonds met dansen en vrolijke spelen, en verveeling was dezen veldelingen eene onbekende smart. In vrede en vrijheid dardelde de Jeugd den manlijken leeftijd te gemoet, en, onder eene wel te vreden bearbeiding van zijnen akker, vorwden zich de haren op den grijzen schedel des afgeleefden Mans met eene sneeuw-kleur. Vergenogd over zich zelf zag, eindelijk, de Grijzaard met blijdschap het oogenblik naderen, waarop hij, aan gene zijde der *Eliseesche* velden, herleeven, zijnen voorigen Jongelings-stand hernemen, en de voormalige bezigheden van zijnen bloeienden leeftijd op nieuw zoude hervatten.

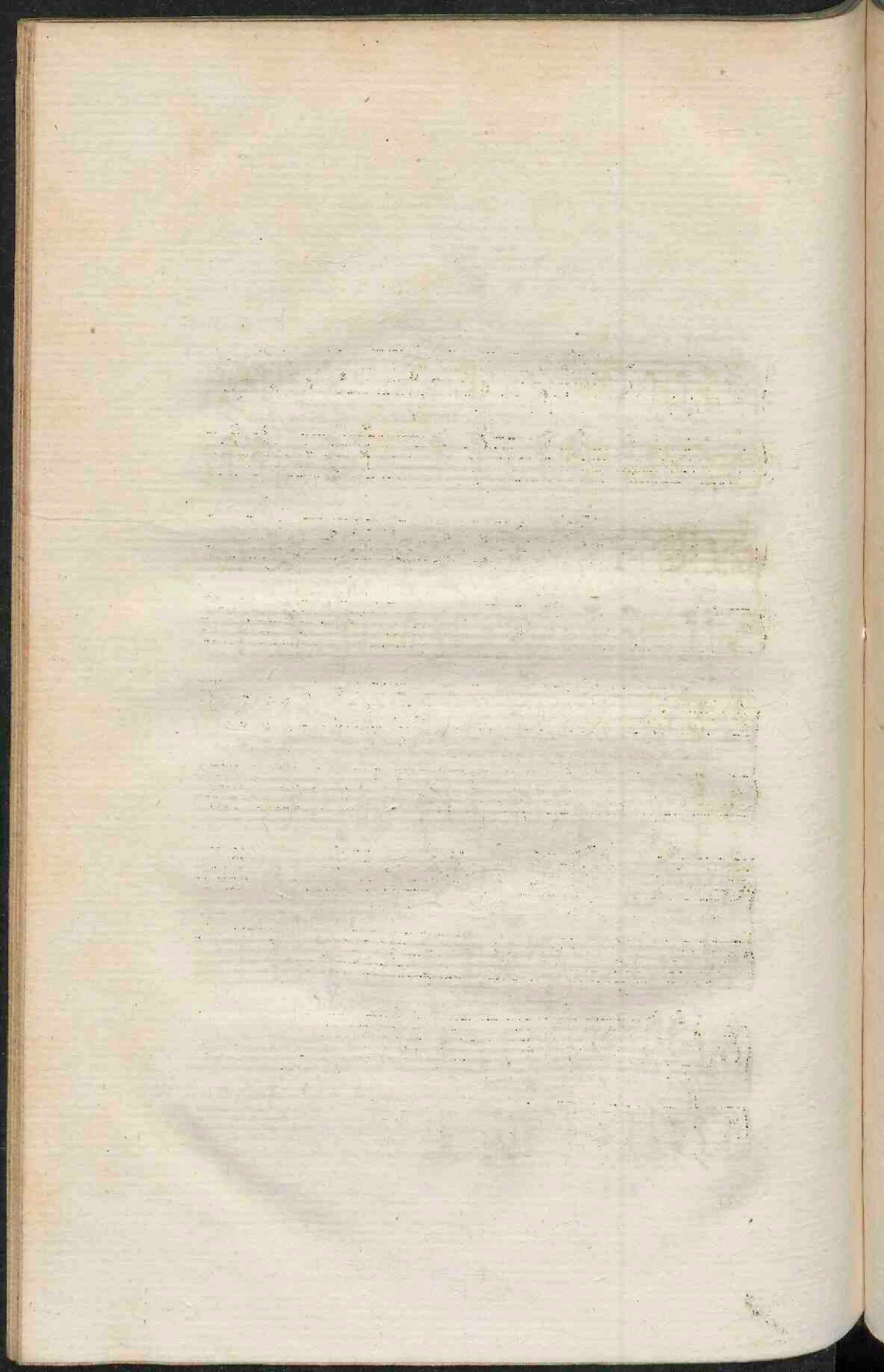
O D E
A A N
G O D,
N A E E N
O N W E D E R.

Andante Grattoso

De donder, die door't lucht-ruim raasde, Mens' scher ge
 luid het hart verbaasde, Bolt door den dampkring
 niet meer heen, De lucht, van zware stoffen zwaaiend oet.
 nu den wandelaar niet langer Langs't veld angst
 valtig heenen treen.

B. Ruloffs.

O D E

A A N

G O D,

N A E E N

O N W E D E R.

*Naar het Hoogduitsch van MOSES MENDELS-ZOON,
en op Mufiek gefield.*

De donder, die door 't luchtruim raasde,
Wiens fchor geluid het hart verbaasde,
Rolt door den dampkring niet meer heen.
De lucht, van zwavelstoffen zwanger,
Doet nu den wandelaar niet langer
Langs 't veld angstvallyg heenen treên.

De stormwind zwijgt, teelt nu geen kommer;
De windjes fuisfen door de lommer,
Bewandlen 't riet en klaverveld;
't Gepluimde Koor zingt nieuwe zangen;
De jonge roos, die 't hoofd liet hangen,
Ziet haar verloren blof herfteld.

Wie is het, die in 't noorden stormde,
 De wolken tot gebergten vormde,
 Het firmament schraagt, door zijn hand?
 Wie is dat eeuwig Alvermogen,
 Wiens magt de bonte regenbogen
 Van pool tot pool zoo heerlijk spant?

Gij zijt het, God! voor mij zoo teder,
 Mijn Rots, wiens adem 't donderweder
 Ontsteekt — den vloed, den storm ontsluit —
 Het snelst verderf weet afteveeren,
 Planeten doet als gras verteeren,
 Natuur in haare vreugde sluit.

Uw lach versiert de groene toppen,
 Bedaauwt de vruchtbre regendroppen,
 En hult het dal met pracht en praal;
 Gij wenkt! de waereld wordt verbroken,
 Als damp, door zwoeler lucht onttoken,
 Als vonken uit geslagen staal.

Wie kan uw heerlijk voetspoor meten?
 Gij treedt op sterren, op planeten,
 En zijt met de eeuwigheid getooid!
 Uw hand goot groote waereldbollen,
 Deed drupjens tot gewrochten stollen,
 Die ge als oncelbre deeltjens srooit.

Toen duisternis het ijdel vulde,
 Natuur in 't graauwe dekkleed hulde,
 Waart gij het, die haar scepter brak.
 Het groot heeal, vol wonderheden,
 Deedt gij uit niet ten voorschijn treden,
 Zoodra uw scheppende Almagt sprak.

Gij geeft een' wolk, en duizend zonnen
 Gaan op uit duizend rijke bronnen
 Van 't eeuwig licht, dat Gij gebieft;
 De ontelbre heldre hemellichten,
 Die uwe magt en wijsheid stichten,
 Hing uwe hand aan enkel niet!

Hoe groot, ô God! is 't geen gij werkte!
 Niet groot alleen in magt en sterkte,
 Ô Neen: uw teder liefdevuur
 Zie ik in all' uw schepslen praaten;
 Het schiet zijn koesterende stralen
 In 't kleenste wormpje der Natuur!

Het waereldlicht, dat met zijne glansen,
 In 't ruim verschiet der hemeltranzen,
 Uw kleed met goud en purper boordt,
 Tooit niet alleen den troefchen ceder,
 Maar ook het klaverblad, zoo teder,
 Zoo nedrig, in zijn laagen oord.

Zoo spijst Gij ook, met milde handen,
 Het kleen Insekt, aan groene wanden,
 Den Zanger, die ons hart ontvoont,
 Zoo wel als de eer van uw vermogen,
 De Menschen, die uw' naam verhoogen,
 Door 't heerlijk beeld, dat gij hun schonkt.

Stijg Gij in stilte naar den hemel,
 Mijn Geest! onttrek u aan 't gewemel
 Van 't ligtverganglijk logge stof;
 Klim langs de keten aller dingen,
 Van trap tot trap, door de opperkingen,
 Tot God, en wijd hem uwen lof!

Wilt, vluggeverkte Zangkoraalen!
 Uit uwe hemelkreitsen daalen!
 Zingt Gij in 't stof uws Scheppers eer!
 Buigt Gij, ó Boschen! spitse Duinen!
 Uw trotsche, hoogverheven kruinen,
 Eerbiedig voor uw' Maaker neêr!

Dat waerelden zijn grootheid zingen!
 Loof hem, ó schakel aller dingen!
 Hef dank- en glorie-liedren aan!
 Neen, zwijg! uw stamelende toonen,
 Uw zang kan min Gods goedheid kroonen,
 Ó Scheepslenheit! dan uw bestaan.

D E

R E C E N S E N T

V O O R

V R O U W E N,

N°. II.

ART. VI. Huisboek voor Vaderlandsche Huisgezinnen, door J. F. MARTINET. (*Vervolg en Slot van bladz. 15.*)

De zesde Brief van MARTINET's voortreffelijk *Huisboek* is gericht tot Kinderen, en wel eerstlijk tot zoodanigen, die zich nog in het aanzijn hunner Ouderen verheugen. Derzelver pligten omtrend hunne Ouders bepaalt hij tot dankbaarheid, liefde en gehoorzaamheid; willende voords, dat zij dezen op alle mooglijke wijze behaagen, met dezen eensgezind werken tot huishoudenlijk genoeg en voordeel, hunne gebreken verschoonen, nimmer toelaten, dat iemand hen lastere, en hen, bij ziekte of sterven, alle mooglijke hulp, troost, verkwikking en opbeuring toedienen. Gaarn hadden wij gezien, dat de Schrijver, hier, den toestand der Ouderen en den leeftijd der Kinderen nauwkeurig onderscheiden had; schoon wij erkennen, dat 'er, ten dezen aanzien, in het vak der algemeene zedenkunde, nog eene aanmerkelijke gaaping is, bij mangel der zeer gewigtige onderscheiding, dat Kinderen eindelijk *Menschen* worden. — De pligten der Kinderen onder elkanderen brengt de S. tot veertien, die allen op het ééne punt van hartlijke liefde uitlopen. Hij dringt derzelver volvoering door verscheiden beweegmiddelen ernstig aan,

I. DEEL.

D

klag-

klaagende te gelijk weemoedig, schoon gegrond, over de schaarschheid van derzelve betrachtig. Hier had de S. toch wel de redenen dier schaarschheid en de middelen ter wegruiming kortlijk mogen aanstippen, of anders de geheele klagt weglaten. — Voords, beschrijft hij de betreklijke pligten, als van Ouderen jegens de Jongeren, en van de laatsten jegens de eersten, en besluit met eenige lesfen, welke ondeugden zij in den omgang met elkanderen moeten vermijden.

De *zevende* Brief behelst de regelen van gedrag voor de Jongelingschap. — Zeer gepast begint de Hr. M., met den Jongeling zijne waarde te doen gevoelen, en daarop dien grooten pligt, de rijke bron van zoo veele anderen en het behoedmiddel tegen veele ondeugden: *heb eerbied voor u zelven!* te gronden. De Jongeling bouwe op den grondslag, door zijne Ouderen gelegd, vlijtig voord, en beschaave verder zijn verstand, leze ten dien einde uitgezogte boeken, (waarom hier geen enkel woord over de Romans?) en waapene zich tegen de aanvallen van het ongeloof. Hij zorge bovenal voor de verbetering van het hart. Hiertoe geeft de S. uitmuntende lesfen. Hij jage, door wijsheid en braafheid, naar eer of eenen goeden naam; maar maatige de zucht naar lof, en wachte zich voor den hoogmoed. Hij legge zich toe op nederigheid, voordspruitende uit een zuiver verstand, hetwelk de dingen naar waarde schat, en geene verdiensten in onverschillige zaken stelt. — Nu wordt het tijd, zich tot een beroep te bepaalen. Ieder ligt onder de verpligting, om een te kiezen. Geen beroep is verachtlijk. Men kieze een beroep, overeenkomstig met zijn gestel, met zijne geaardheid, met zijne omstandigheden, dat eerlijk is, onafhankelijk maakt, nuttig is voor de maatschappij, en zalig voor de Ziel. Hierop volgen zeer gepaste lesfen tot eene getrouwe waarneming van het gekozen beroep. De Jongeling behoeft zich, echter, geen slaaf van zijn beroep te maaken; hij heeft uitspanning en vermaaken nodig; de vriendschap doet ons derzelve zoet recht

recht proeven. Hier leert ook de S. de waare vriendschap kennen, en toont, hoe dezelve te maaken, aantekweeken, en te onderhouden. Vervolgens, telt hij eenige geoorloofde vermaaken voor den Jongeling op; als wandelen, reizen, dammen, schaaken, teekenen, briefwisseling; dit laatste echter met de nodige behoedzaamheid. Gestreng is zijn oordeel over het kaartspel; schoon het meeste, hetgeen hij hier-tegen zegt, op het dammen even toepaslijk is. — Kolven en billiarten wordt hier niet genoemd. Gaarn onderschrijven wij veelen zijner aanmerkingen over den Schouwburg; dan, men verbeterde deszelfs inrichting; men pleite niet voor den-zelven, als *eene school der zeden*; — en hij zal ten minsten een onschuldig, zelfs een nuttig, tijdverdrijf worden, schoon altijd in eenen betreklijken zin: maar in hoe veele opzigten geldt dit ook niet op zommige kansels? — De aanmerkingen over het nut der Mufiek, der goede Gezelschappen, en inzonderheid van Vrouwen, — (waarom toch of men nog, in veele plaatsen van ons Vaderland, aan die oude, stijve en stroeve mode verlaafd blijft van bijzondere Mannen- en Vrouwen-gezelschappen: iets, dat zoo nadeelig is voor den sijnak en de goede zeden van jonge Lieden?) — als ook de voorschriften ter regeling van het gedrag in de gezellige verkeer, hebben allen onzen hoogsten bijval, en zijn voor jonge Lieden ten hoogsten lezenswaardig. — Natuurlijk brengt dit den S. tot het onderwerp der *liefde* tot de Sexe, als ook tot de beschouwing van het laage en gruwlijke, van een Meisjen te misleiden. Verschrikkend is het tafereel, 't welk hij ons hiervan schetst. Zeer wijs zijn de voorgestelde regelen, bij het *vrijen* in acht te nemen; en, niet gemaklijk, zullen des S. gronden, waarop hij voor het *vraag huwen* ernstig pleit, omvergerukt kunnen worden. ó Hoe wenschlijk ware het, dat zij in deze eeuw, waarin de ongehuwde staat zoo algemeen, en het huwelijk bij veelen een ondraaglijk juk is, tot groot nadeel voor de bevolking en verwoesting der maatschap-

schappijen, meer bekend en bedacht wierden! Ter dezer gelegenheid, voert de S. eene merkwaardige bijzonderheid aan van echte Vaderlandsche rondborstigheid eener jonge Juffer bij het aanzoek tot een huwelijk, welke verdient gelezen te worden. Zijn raad aan jonge Lieden, in het geval van onredelijke Ouderen, die zich willekeurig tegen een huwelijk verzetten, moet vrij wat uitzondering lijden, in eene eeuw, waarin het licht der wijsbegeerte de rechten der menschheid nader heeft aan het licht gebracht.

De *agste* Brief aan de jonge Dogters is ten uitersten belangrijk. De Hr. m. behandelt dit onderwerp, met alle de rondborstigheid van een eerlijk, met alle de kieschheid van een wellevend Man, en houdt geduurig in het oog, aan wie hij schrijft. Hij begint, met haar het juiste denkbeeld van haare waarde te geven. De huishouding is haar groote post, zonder onderscheid van rang. Na deze, volgt de zorg voor de gezondheid, waartoe voortreffelijke leefregels worden voorgeschreven, als ook goede voorschriften voor het gedrag in ziekte. In allen arbeid vaardig te zijn, een afkeer van uithuizigheid en van de ijdelheden der waereld te voeden, en de eenzaamheid te beminnen; dit alles zal haare waarde vermeerderen. Dit geeft aanleiding tot zeer gegronde aanmerkingen over de vrouwlijke gevoeligheid en het overdreven sentimenteetele. Tot naderen aandrang daarvan raadt hij eene gestadige herinnering haarer hoofdplichten, waartoe hij gepaste hulpmiddelen aanbiedt. Raadgevingen, om haar waarnemingen over zichzelf in alle voorkomende zaken te leeren maaken, regelen tot vorming van haar verstand, aanwijzing der dwaalingen, en voorschriften wegens de versterking des geheugens en het rechte gebruik des verstands, zijn ontleend uit GELLERTS *Zedekundige Lessen* en een ander werkje *aan mijne jonge Vriendin*, welken hij zeer aanprijst, en waarbij MAREZOLL wel mag gevoegd worden. — Heuschheid en zagtheid zijn haare grootste bekoorlijkheden. Nieuws-
gie-

gierigheid en gemelijkheid moeten onderdrukt worden; zedigheit, zelfs blootheid, ſtaat haar altijd bevallig. Niets is koſtlijker, dan de tijd, en deze moet, ter verkrijging van nutte kundigheden, inzonderheit van menſchenkennis en van den godsdienſt, als ook tot godsdienſtoefeningen aangelegd worden. Het lezen is haar zeer nuttig, met uitzondering echter van de werken van ongeloovigen, romans en tooneelſtukken (dit laaſte echter is te ſtreng en te algemeen). Muſiek, handwerken en briefſchrijven zijn nuttige uitſpanningen, echter onder redelijke bepaalingen. Sierlijk, eenvoudig, zindelijk, welpaſſend kleeden wordt niet gewraakt; terwijl de ijdelheit en verderfelijkheid der mode treffend geſchilderd wordt. — De laage gierigheid moet geenszins met de prijswaardige zuinigheid verward worden. Verkwisting en pronkzucht zijn even haatlijk, als knibbelarij en dingziekte bij her koopen. — De geoorlofde en nuttige vermaaken worden van de ijdel en ſchaadelijken naauwkeurig onderscheiden, en, daar gezelfchappen zulk een groot deel van dezelve uitmaaken, worden hier voortreffelijke regels voor haar gedrag in den omgang voorgeſchreven. Aangaande de zorg voor haaren goeden naam en voor haare eer, worden de beſte leſſen en middelen voorgedragen. Bovenal verdienen de uitmuntende aanmerkingen over de liefde, de vrijaadje, en het huwelijk, door alle Meisjens, die haare waarde kennen en op duurzaam geluk prijs ſtellen, naauwkeurig overdagt te worden. Dit alleen moeten wij aanmerken, dat de lijdelijke gehoorzaamheit aan den dwingenden wil van despotieke Ouderen, bij de weigering van een huwelijk, waartegen niets gegronds is intebrengen, nimmer kan gebillijkt worden, en dat het verderfelijk plaats hebbend gebruik, waarbij de onderlinge kennis van jonge Lieden zeer moeilijk gemaakt, en het bedanken aan de eene of andere zijde als iet ſchandelijks gerekend wordt, den Schrijver ſchijnt ontglipt te wezen:

waartegen wij van zijne welverfneden pen gepaste hulpmiddelen gewenscht en gehoopt hadden.

In den *negenden* Brief, aan de Hoofden der Huisgezinnen gericht, handelt de Hr. M. over het bestuur der Dienstboden. Zijn eerste voorschrift is, de menschenwaarde altijd in hen te erkennen, en hen, uit aanmerking van den ellendigen staat der afhankelijkheid en dienstbaarheid, met zagtheid, tederheid en medelijden te behandelen. Men moet echter altijd zijn rang wel bewaaren, 't geen het best geschiedt, door een loflijk voorbeeld te geven. Verderfijk voor de nederigheid acht hij het te recht, zijne dienstboden pragtiger, dan zich zelven, te klededen, of hen zijne afgelegde kleederen te laten dragen. Om hen wel te bestuuren, moet men hen aan zich verbinden, hen hunne minderheid niet te zeer laten bemerken, zich voor gemeenzaamheid wachten, en hunne vlijt aanmoedigen. Men vergunne hen, iet nuttigs te lezen, ontwenne hen het kouten op straat, late hen den Zondag slijp waarnemen, en vergunne hen een avond in de week tot uitspanning. Men houde een' verstandigen regel in arbeid en rust. Men leere hen voor hunne gezondheid zorgen, en behandelte hen in ziekte met alle menschlievendheid. Men verhoede alles, wat hen tot ongetrouwheid zou kunnen verleiden, en doe hen de trouw boven alles waardeeren. Men zorge ook voor het behoud hunnes goeden naams. Men trachte de verbeterbaaren met alle zagtheid te verbeteren, en zende de onbekeerlijken weg: tot het eerste worden zeer verstandige maatregelen voorgeschreven, als ook voor een omzigtig gedrag, wanneer men meer dan één dienstbode houdt. Bindelijk zorge men voor hun onderwijs, zoo wel ten aanzien der onmisbaare eerste kundigheden, als inzonderheid van den godsdienst, waaromtrent de onkunde zeker beschreienwaardig is. Werden deze voorschriften bestendig in acht genomen, wij durven verzekeren, dat zij van den weldaadigen

ffen invloed zouden zijn ter verbetering van zulk eene talrijke clasfe van wezens, die nu, helaas! in den staat der dienstbaarheid verlaagd en bedorven, tot verspreiding van het zedenbederf in de geheele maatschappij onbedenklijk veel toebrengen, terwijl zij op de huislijke rust en deugd mede eenen gewigtigen invloed hebben.

Zoo zeer de Schrijver zich kan stemmen in den toon der zijne beschaafde waereld, zoo zeer weet hij zich ook meesterlijk te schikken naar den smaak van laagere rangen. Dit bewijst zijn *ziende* Brief aan Diensthoden. Eenvoudig zonder plathoid, roerend en gemoedlijk zonder dweeperij, zoekt hij, bij de verlichting van het verstand, ook het hart te treffen. Na eene gepaste herinnering, hoe weinig hunne stand hen verlaagt, vermaant hij hen tot de inachtneming der volgende bijzonderheden, dat zij niet telkens verhuizen, niet enkel om loon dienen, de belangen van het huis getrouw, eerlijk en belangloos behartigen, den godsdienst slijpt waarnemen, in alles zich onderworpen, gehoorzaam, getrouw en opregt betoonen, niet te veel tijds verslapen, en zindelijkheid met blijgeestige vergenoegdheid paaren. Ernstig waarschuwt hij hen tegen eigenzinnigheid, verboden nieuwsgierigheid en praatzucht. Gepast zijn zijne voorschriften nopens den omgang met gebuuren. Wij hadden echter meer uitvoerigheid gewenscht in de raadgevingen omtrend de behandeling van kinderen: dit toch is één der belangrijkste opzigten. Eindelijk, vermaant hij hen tot de uitgestrekte vredelievendheid, maar prijst hen tevens het verhuizen aan, wanneer de belangen der deugd zulks vorderen.

De *elfde* Brief keert tot de Hoofden der Huisgezinnen terug, inzonderheid met betrekkinge tot den huislijken en openbaaren godsdienst, zonder denwelken geen waar geluk in de maatschappij bestaat. Godsdienstigheid is dus het echtst bewijs van waare Vaderlandsliefde. Uitmuntend zijn des Schrijvers aanleidingen tot eene vruchtbaare beoefening van

den huislijken, en ook van den openbaaren godsdienst; ter bevordering hiervan geeft hij een aantal vragen op, over welken een Huisvader met zijne Kinderen en Dienstboden slichtelijk kan praten. Vervolgens, handelt hij over het bidden, bijbellezen, en bijbelverklaaren, waartoe hij hulpmiddelen aan de hand geeft, en besluit met een treffend betoog der voordeelen van den godsdienst.

Eindelijk, richt de Hr. M. zich tot de Ouden van dagen. Hij ziet met hen op den verlopen tijd terug, en vestigt hun oog op den tijd der jongheid, om hiermede hunnen tegenwoordigen toestand te vergelijken. Natuurlijk is de slotsom zeer ten nadeele; terwijl hierbij nog andere bezwaaren komen, tot welker wegruiming hij eenige bekwaame geneesmiddelen aan de hand geeft: en nogthands zullen dezen in de meeste gevallen krachtloos zijn, indien zij niet gepaard gaan met nuttige *werkzaamheid*, waarop, tot onze verwondering, des Schrijvers aandacht niet gevallen schijnt. Wij willen niet, dat de Ouden van dagen, zonder onderscheid, hun beroep, in zijne gantsche uitgestrektheid, tot aan hunnen dood waarnemen; maar alleen, dat zij hetzelfde, naar maate hunner vermogens en gezondheid, zoo veel verminderen, dat het hen eene ligte, versfrooijende bezigheid verschaft. Alle de opgetelde bezwaaren des ouderdoms hebben wij meest alleen bij zoodanigen aangeroffen, die ongelukkig te vroeg op het denkbeeld gevallen waren, om hunne bezigheden met eene vadzige rust te verwisfelen, maar allerzeldzaamst bij die grijsaards, die zich verplicht oordeelden te werken, zoo lang het dag is. Na deze voorschriften, leidt hij hen op tot eene nuttige bepeinzing van de ontelbaare en onwaardeerbaare zegeningen, welken zij aan Gods onverdiende goedheid zijn verschuldigd, vermaant hen, om bij gepaste gelegenheden nutte lessen te geven, en in tijds orde op hunne zaken te stellen. Eindelijk maakt de dood eene scheiding uit deze wereld, waartegen hij gemoedlijke vertroostingten aanbiedt, en

neemt

neemt van hen een aandoenlijk afscheid, gelijk wij van onze Lezeressen, met een staaltje der schrijfwijze van den Hr. MARTINET, 't welk, even als ons geheele verslag, geschikt zijn zal, om de lezing van dit zijn werk aan eene ieder onzer denkende Zusteren aanteprijzen. Wij verkiezen dat, daar hij spreekt van het zedenlijk en sentimenteel gevoel, als een uitnemend sieraad der Sexe. „Een behoorlijk geoefend gevoel,” dus spreekt hij tot haar, „van alles, wat wijs, goed, schoon, en verheven is, moet in uw denken, spreken en doen, „zigtbaar zijn. Het zedenlijk gevoel van het goede is u „door GOD tot een reis- en hulp-genoot op den weg van „pligt en deugd geschonken; maar het vordert, gelijk alle „andere zielsvermogens, beschaaving. Ook moet gij u toe- „leggen, om uw teder gevoel te veredelen, hetgeen zeer „wel en gelukkig kan geschieden, wanneer gij uw hart voor „hetzelve open zet, en u met edele en gewigtige zaken be- „zig houdt. Dus zal het teder gevoel u niet alleen tot „grootheid, en het fijne tot beschaafdheid geleiden; maar „het zal nog meer doen; het zal u bestuuren, om u het ge- „luk of ongeluk van anderen beter te leeren kennen, ja u „doen vliegen, om uw medelijden met de ellende van lijdens „te toonen, en hen hulp aan te brengen. Verder zal het „u leiden tot deugd en godvrucht, dewijl het op uw hart „zal werken, om u beter, deugdzaamer en godvreezender „te doen worden. Maar 'er is in zommigen een overdre- „ven, onnatuurlijk gevoel, meer uit ijdelheid, dan uit „noodzaak; mijn geschikt, om hooger oogmerken te bevoor- „deren, dan om uittemunten; geene zachte deugd, maar „duistere en onverklaarbare bewegingen, welken men eene „zwakheid der overmeesterde ziel kan noemen. Aan zulken „behaagen ongemeen de zoogenoemde *sentimenteele* schrif- „ten; maar wat nut doet eene magteloze overdrijving der „natuur aan uwe Sexe? Door één voorbeeld heeft men u „daarvan willen genezen. Vier *sentimenteele* Juffers, zegt

„men, gingen te zamen wandelen. Bij die gelegenheid
 „zagen zij op den weg een zeer verlept stervend plantje.
 „Het *sentimenteele* borrelde in haare harten op. Zij vielen,
 „rondom hetzelfde, op haare knieën, vouwden de handen
 „te zamen, en boezemden daarop deze treurklagt uit:
 „ „ô Werk, wonderbaar schoon werk in de schepping! gij
 „ „moet dan ook sterven, ja gij sterft nu reeds! En daar de
 „ „gantsche schepping om uw lot zal treuren, dewijl gij
 „ „tot de schepping behoort, zoo bejammeren wij ook
 „ „uwen dood, naardien wij uwe medescheepsfelen zijn!
 „ „ô Mogt gij leeven, en ons vermaaken, wanneer wij,
 „ „wandelende, u zullen voorbijgaan! — maar neen; uw
 „ „lot is beslist; — gij moet sterven — helaas! — gij
 „ „sterft...!” — Wat dunkt u; weent, of lacht gij meer
 „ met dat viertal *sentimenteele* harten?”

ART. VII. De Vaderlandsche Historie, vervattende
 de Geschiedenissen der Vereenigde Neder-
 landen, door JAN WAGENAAR, verkort.
 Met Kaarten, Plaat en Portraits. Te
 Amsterdam bij Johannes Allart, 1793. gr. 8vo.
 654 bladz. De prijs is f 4:16:-

De geschiedenis niet te kennen, is omtrend het zelfde,
 als ten allen tijde een kind te blijven. Dit was reeds de aan-
 merking van een oud Wijsgeer, vóór meer dan zeventien
 honderd jaaren, op een tijd, wanneer die kennis nog moei-
 lijk te verkrijgen was, wanneer men zich alleen moest be-
 helpen met afschriften der voor handen zijnde boeken, die
 niet altijd even duidelijk en naauwkeurig werden nageschre-
 ven; op een tijd, wanneer de voorraad van geschiedkundige
 berichten niet zeer aanmerkelijk, en de kunst van lezen en
 schrij-

schrijven nog niet algemeen was. Hoe ligt zou men dan op het gedachte komen, dat die aanmerking aan veele uitzonderingen onderhevig geweest zij? Maar, laat ons gerustlijk toegeven, dat zij zich ten dien tijde bepaald hebbe tot eigenlijke geleerden, die bekwaamheid, lust en tijd hadden tot zoodanig onderzoek, en die tevens rijk genoeg waren, om de zwaarte der beschreven pergamenten tegen goud te kunnen opwegen en betalen: die uitzondering heeft gewislijk opgehouden van dat oogenblik af, wanneer de boekdrukkunst ons de geschriften van oude en laater tijden gemaklijk bezorgd, en de toenemende verlichting de kunst van lezen en schrijven, in de meeste landen van *Europa*, tot eene onontbeerlijke behoefte gemaakt heeft. Welke schatten heeft de Voorzienigheid, door deze uitvinding, niet tot ons overgebracht, welken men te vooren geheelijk heeft moeten missen, en die thands den geringsten Burger aanleiding geven, om, in uren van uitspanning, de lotgevallen der Volken te beoordeelen, de oorzaken van den bloei of den ondergang der maatschappijen naar te spooren, en voor zich zelf te beslissen, wat hij, als Burger, aan den Staat verschuldigd is!

Dan, waartoe eene Inleiding, die mischien beter voegde voor een geleerd Tijdschrift, dan voor een Blad, het geen zich aan de Sexe wijdt? Wat hebben wij Vrouwen — dus verbeeld ik mij éene mijner Lezeressen te hooren vragen: — wat hebben wij, Vrouwen, bijzonder gemeens met de geschiedenis? Kan zij immer een voorwerp zijn onzer beoefening, daar deze met zoo veele moeilijkheden verzeld gaat? En welk nut toch zullen wij, in onze betrekkingen, daaruit erlangen? — Hoe aangenaam is de taak, welke ik thands op mij neem, om den aard, het nut, en de noodzaaklijkheid der geschied-kennis, bij deze gelegenheid, kortlijk te ontvouwen! — te meer, daar ik alleen behoefte mederdeelen een gesprek, hetwelk ik over deze zelfde stoffe, onlangs, met éene mijner Vriendinnen gehouden heb.

RECENSANT. Het schijnt mij toe, AMELIA! dat uwe Sexe de geschiedenis beoefent, zonder dit, als 't ware, zelve te weten.

AMELIA. Ja, indien gij zulk eene geschiedenis meent, welke de Roman-schrijvers verdenken. Gij weet, hoe dit uitgebreide vak van geschriften door ons bij voorkeur beëind wordt.

REC. Dit bedoelde ik echter thands niet. Zijn de Vrouwen niet de vlijtigste waarnemers van alle uitwendige dingen, die zich aan tijd of plaats verbinden? En hoe ontvangt gij die kennis?

AMEL. Zo ik mij niet bedrieg, door middel mijner zintuigen.

REC. En wel door middel van fijner zintuigen, dan waarop wij, Mannen, ons doorgaands kunnen beroemen. Maar, wat nu doen de zintuigen anders, dan hetgeen de geschiedensissen verrichten? Brengen zij niet de kennis dier uitwendige dingen over tot de ziel? Wat is dit anders, dan geschiedenis? — Ga eens met uwe gedachten terug tot den staat uwer kindsheld: was uw eerste leven niet geheel en al zintuiglijk? Zijt gij uwe meeste kundigheden niet verschuldigd aan de mondlijke overlevering uwer Ouders, Meesters en Vrienden? Hoe hingt gij, als 't ware, aan den mond van hun, die u het een of ander verhaalden? Honger en dorst offerdet gij op aan hunne vertellingen, en gij waart dan alleen te onvrede, wanneer zij of hun verhaal afbraken, of hetzelfde ten einde hadden gebragt. Hoe vaak vereenigden zich niet uwe aandoeningen met die van hun, wier lotgevallen gij vernaamt! Gij stortte traanen met de lijdenden, even of gij hen in persoon zaagt lijden, offchoon zij reeds, veele eeuwen te vooren, door den dood aan hunne smarten ontrukkt waren. Gij hoorde niets, dat voor de menschlijke natuur ontzettend is, of gij beef-

beefdet reeds voor eene uitkomst, welke gij slechts bij gissing vermoedde, en, hoordet gij eene fchets der deugd, & hoe vol was uwe geheele ziel van de heiligfte drift ter naarvolging!

AMEL. Ik herinner mij volkomen het beloop mijner eerste jeugd aan uwe medegedeelde fchets; en ik wil u gaarne toestaan, dat dit het geval is met alle Kinderen, die niet geheel stomp van aard zijn: maar zoude gij meenen, dat diezelfde aanmerking toepaslijk ware op 's menschen volgend leven?

REC. Gewis. Zeg mij eens; hoe ging het u, nadat gij de Kinderfchoenen reeds hadt uitgetrokken? Gij naamt het een en ander boek in de handen, om u zelve door eigen nadenken te oefenen, niet waar? — maar welken waren uwe liefdste boeken?

AMEL. Gij hebt gelijk: geschiedenissen waren het, die mij het meest bevielen, het zij dan waare, of verdichtte.

REC. En ook zij hadden den meesten invloed op uw hart. — Staat het u niet voor, dat gij zelfs eenen natuurlijken afkeer hadt van uwe leerboeken, die u de eene of andere wetenschap zouden leeren?

AMEL. Ja, mijn vriend! ik moet zelfs, nu ik ouder geworden ben, met fchaamte erkennen, dat mij het gebruik van mijn godsdienstig leerboek verbaazend veete moeite gekost heeft, eer ik mij konde gewennen aan deszelfs afgetrokken redeneeringen.

REC. Uwe belijdenis is oprecht; maar gij behoeft 'er u niet over te fchaamen. Het was meer een gebrek in den opsteller van uw leerboek. Gij ziet 'er uit, dat uw verstand zich nog niet gewennen kon aan afgetrokken denkbeelden, zonder behulp van beelden, welken voor uwe zintuigen tegenwoordig waren. En hierin behoeft gij u zelve geenszins van botheid te beschuldigen. Het is even zoo met hetgrootste gedeelte des menschedoms gelegen. Dit heeft beelden, sprekende beelden nodig, aan wier houding en gebaaren zij het
wel.

welvoeglijke opmerken, en voor zichzelf de toepassing kunnen maaken.

AMEL. Van daar, dat zij, die eene uitgebreide verkeer-
ring hebben, doorgaands ook de beste menschenkenners zijn.

REC. Ook zoo ziet gij, dat het menschelijke leven, in den eigenlijksten zin, geschiedenis is. Het leert ons de menschen kennen, zoo als zij zich vertoonen. Maar, juist omdat zeer veele menschen op het tooneel der waereld slechts eene geleende rol spelen, zonder zich in hun waare karakter te vertoonen, is de beoefening van oude en hedendaag-
sche geschiedenissen onontbeerlijk. Dan alleen, wanneer wij vóór ons hebben eene echte schilderij van de lotgevallen der Volken; wanneer wij het leven van goede en kwaade menschen in zijn geheel geschetst vinden, met alle de schaduwen, die zich wel op de schilderij duidlijk kenmerken, maar in het gemeene leven doorgaands onze aandacht ontslippen, dan eerst is het de zaak van ons verstand en oordeel, het waare van het valsche, het goede van het kwaade te onderscheiden; dan paart zich onze ondervindlijke kennis bij het geen de geschiedenis ons klaar voor oogen stelt; wij maaken eene juiste toepassing op het geen dagelijks voorvalt, en deze is de waare weg, om wijs te worden.

AMEL. Maar, waarom zou niet elk mensch van gezond verstand dezelfde waarnemingen kunnen doen, zonder behulp der geschiedenissen?

REC. Gij zelve, AMELIA! zijt eene Vrouw van verstand: en — durft gij u vermeten, om over menschen en zaken juist te oordeelen?

AMEL. Hierin verhindert mij het bezef mijner onkunde...

REC. Welke onkunde? — Hoe zult gij die onkunde herstellen? Oordeelt gij het pligmatig, om in dit opzigt wijzer te worden?

AMEL. Zeer zeker ja: maar....

REC. Gij schijnt op dit oogenblik de wijze *hoe* over het
hoofd

hoofd te willen zien, niet waar? — Juist dat hulpmiddel is de geschiedenis alleen, immers zoo lang, als wij nog geen geschrift bezitten, waarin ons de menschelijke natuur in alle haare waarde en kracht, maar te gelijk in alle haare afwijkingen en verbasteringen, en ook van haare gemengde goede en kwaade zijde, volgens ontwijfelbare regelen wordt afgeschetst. In de dagelijksche verkeering, worden ver de meeste menschen door vooroordeel verblind. Zij lopen doorgaans aan den leidband van anderen, die zich, door welk middel ook, gezag hebben weten te verwerven. Naar dezen richten zij hun oordeel, zelfs hun gedrag. Zij zijn veelal navolgers, zonder recht te weten, waarom? — Voor dit gevaar behoedt u de geschiedenis. Daar kunt gij letten op de personen en de omstandigheden. Zij vertoonen zich, zoo als zij zijn. Daaruit leert gij, dat geene deugd volkomen; maar ook geen mensch zoo verbasterd is, of hij heeft eene goede zijde; dat dezelfde deugd, in ieder bijzonder mensch, onderscheidenlijk gewijzigd is, en dat ver de meeste menschen zich zelve misleiden, door eene onmaatige eigenliefde.

AMEL. Zoo schijnt dan, evenwel, de geschiedenis meer der menschen kwaade, dan goede, zijde aan den dag te leggen?

REC. Dit schijnt zoo, omdat het kwaad, altijd in zijne gevolgen nadeelig, zich natuurlijker wijze meer openbaart, en de waare deugd, om zoo te spreken, in het duister schuilt, zonder roem te bejagen. Maar het zij verre, dat zij alleen van ondeugden getuigen zou! Neen: zij leert u SOCRATESSEN, CATO'S, SCIPIO'S, HOWART'S en WOLTEMADE'S, kennen. De gewijde Historie doet u ABRAHAM'S, NATHANAËL'S en CORNELIUSSEN bewonderen. Zij leert u den grooten Heiland der waereld eerbiedigen, in wien geene zonde was. Onder de Vrouwen, behoef ik u de CLAUDIA'S de LUCRETIA'S en VETURIA'S uit de oude, de MARIA'S uit de gewijde, de GRAIJ'S, de COLIGNI'S, en de RE-
GERS-

GEIRSBERGEN's uit de laater geschiedenissen slechts te herinneren. Ik beroep mij hier op uw gevoel: kunt gij de grootheid dezer perfoonen met een onpartijdig oog gade slaan, zonder uwe zucht tot navolging in den helften gloed ontstoken te gevoelen?

AMEL. De geschiedenis, dit moet ik u toestemmen, maakt ons bekend met voorbeelden van voortreflijken aard; maar hoe zeldzaam bevinden wij, Vrouwen, ons in het geval, dat wij die met vrucht kunnen bezigen?

REC. Uwe aanmerking geldt zekerlijk, in zoo ver men de tegenwoordige Vrouwen, geheelenal, tot heldinnen der oudheid wilde vormen; maar de deugden eener ouderminnende CLAUDIA, eener onschuldvolle GRAIJ, en eener REIGERSBERGEN, die haaren Echtgenoot aan de kluisters der dwinglandij ontveldigt: blijven deze niet altijd dezelfde, offchoon de eerste eene Vestaalsche Maagd, de tweede Koningin van *Engeland*, de laatste de huwelijksvriendin van een Pensionaris was? De omstandigheden der dingen mogen veranderen, maar ouderliefde en huwelijks-trouw blijven toch altijd even waardig, zoo lang de menschlijke maatschappij bestaan zal.

AMEL. Met dat alles schijnt het mij toe, dat deze kring van werking der geschiedenis zeer eng beperkt is.

REC. Niet enger, dan gij zelve begeert. Gij zelve hebt in uwe jeugd ondervonden, hoe onontbeerlijk de geschiedenis zij. Maar dit zelfde heeft dan ook plaats ten aanzien der tegenwoordige Jeugd. Het schijnt mij toe, dat het waare grondbeginsel haarer verstandige opvoeding de geschiedenis is. Immers, hoe zult gij haar het best de dwaalingen aanwijzen, waaraan zich de mensch zoo vaak onderwerpt? hoe de waarheid leeren vinden, vrij van allen bijgeloof? hoe zult gij haar de rechten des menschlijken verstands leeren eerbiedigen? hoe haar opleiden tot de waardeering van de rechten haarer medemenschen? hoe zult gij haar brengen tot de waare kennis van zich zelve? hoe haar vormen tot waardig-

dige leden der maatschappij, tot beminnaars van haar vaderland, tot vrienden van het geheele menschlijke geslacht, tot eerbiedigers van alle de werken van Gods schepping, tot voorstanders der deugd, tot haaters van het kwaad? — Ge- loof mij, AMELIA! de wijsgeerige redenkaveling alleen is hier niet genoeg: want deze vooronderstelt reeds een geoe- fend verstand en oordeel, dat bij de Jeugd mangelt, en dat gij eerst kunt doen rijpen door de geschiedenis. Deze moet haar eerst het beloop der waereldsche zaken leeren kennen, onder het toezicht van een alles wijs-bestuurend Opperst We- zen. Zij moet uit de lotgevallen van Persoonen en Volken leeren opmaaken, wat zij aan zich zelve, aan het mensch- dom, aan het huisgezin, en andere betrekkingen, en bij- zonderlijk aan dat Land verschuldigd is, alwaar zij de voor- deelen des gezelligen levens geniet.

AMEL. Maar nu, voor onze Sexe?

REC. Ik begrijp, wat gij zeggen wilt. Maar gij weet reeds, wat hier vóór *over de bestemming der Vrouwen* ge- zegd is, en gij zult zien, hoe wij dat onderwerp in dit stuk al verder behandelen; en dus aarzel ik geen oogenblik, om op die gelegde gronden te beweerden, dat uwe Sexe in dit geval volkomen gelijk staat met de onze, en dat veredeling van verstand en hart het hoogste doel is, 't welk op deze aarde bestaat, en waarnaar een ieder moet streven, in wel- ken kring hij ook geplaatst zij. — Over de wijze, hoe de geschiedenis behoort te geschreven te worden, om aan dit einde te voldoen, spreken wij bij eene andere gelegenheid nader.

Na dit voorafgaand gesprek, zullen onze Lezeressen zelven ons oordeel over het boven aangekondigd boek ligtlijk kun- nen vermoeden. 't Is de korte inhoud des Werks van een' onzer Landgenooten, die zich, door zijne *Vaderlandsche*

Historien, weleer zoo beroemd maakte, dat hij de algemeene hoogachting heeft weggedragen. Gewis, de nakoomfchap heeft den grooten WAGENAAR geene roemrijker nagedachtenis kunnen fichten, dan door de gunftigfte aaneming eener *tweede druk* van zijn oorspronkelijk werk, na dat reeds 10000 exemplaren bij de eerfte uitgave in handen waren: een zeldzaam voorbeeld van hulde, in een zoo klein Land, als het onze, alwaar de wetenfchappen, bovendien, tot dus verre, zoo weinig fteun vonden!

De vraag is alleen: hoe dit uittrekfel of kort begrip van WAGENAAR'S voortreffelijk Werk gemaakt zij? — Na eene naauwkeurige vergelijking, moeten wij belijden, dat zulks ter goeder trouw, en doorgaands met de eigen woorden des oorspronlijken Schrijvers, in een goed aaneengefchakeld verband vervaardigd is. De ftijl is die van WAGENAAR, die, wel is waar, weinig geleende fieraad bezit, maar daarentegen zeer zuiver, bondig, en krachtig is. Met weinige woorden, kunnen wij zeggen: dat deze *verkorte Gefchiedenis* een beredeneerde kronijk is, met zeer veel getrouwheid en naauwkeurigheid verzameld. Het behelst, in 20 Afdelingen, de Nederlandfche Gefchiedenis, van de eerfte aankomst der Batavieren hier te Lande, tot het voorgevallene in 1751. Daarna volgen eenige aanmerklijke verbeteringen, welken de arbeid van waardige Vaderlanders daarin, van tijd tot tijd, gemaakt heeft, en het werk wordt befloten met een zeer breedvoerig en naauwkeurig register van 46 bladzijden, 't welk het gebruik daarvan grootlijks vermeerdert. Het is niet flechts tot een nuttig Huisboek, dat wij hetzelve bevelen aan waardige Opvoeders en Opvoederessen van vaderlandsch Kroost. Wij verlangen hetzelve niet alleen in handen van bekwaame Meesters en Onderwijzeressen in de Schoolen, om daarover korte lessen te houden, gefchikt naar de vatbaarheid der Jeugd, die uit het oorspronkelijke Werk kunnen aangevuld worden: maar wij durven het

aan de Bezitters zelve van WAGENAAR'S *Historie* aanprijzen, als een uitnemend hulpmiddel ter verlevendiging van hun geheugen, waardoor zij met een enkelen opslag van het oog het gelezene kunnen nazien. — *Zeventien* Plaatén, *drie* Portraits, en *vier* Kaarten, allen van de hand der beste Netherlandsche Meesters, verfraaijen deze uitgave, en de prijs echter is zoo maatig gesteld, dat zulks als eene uitzondering, en een gepast middel ter aanmoediging, mag beschouwd worden, om het voor ieder liefhebber der geschiedenis verkrijgbaar te maaken. — Welke partij zouden waardige Meesters van deze bijgevoegde Plaatén kunnen trekken, door ze in hunne scholen optehangen, en alzoo de aandacht der Jeugd op de *Historie* zelve te vestigen! —

ART. VIII. Beknopte Natuurlijke Historie der Zoggende Dieren, door J. D. PASTEUR. *Met Afbeeldingen*. Eerste Deel. Te Leyden, bij Honkoop en du Mortier, 1793. kl. 8vo. 363 bladz. De prijs is f 3:6:-

De Mensch kan nimmer gezegd worden, zich met waardige beschouwingen bezig te houden, dan wanneer hij ze onmiddellijk richt tot dat oogpunt, waaruit hij den aard, de hoedanigheden, de oogmerken en de nuttigheden der dingen opmerkt, en alzoo opklimt tot de eerste Oorzaak, welke alles onvergelyklijk schoon, wijs en goed gevormd heeft? Wat kan meer geschikt zijn, om zynen geest te verheffen, en tot de edelste betrachtungen opteleiden? Waar kan hij eenen ernstigen blik werpen op de Natuur, zonder te gevoelen, dat het de stem is van den volmaaktsten Geest, welke hem toeroept: „Aanschouw ó Mensch! alles wat om u is — let op het geschapene — word wijs en gelukkig!” —

Zij is dat groote, en te gelijk eenvoudig geschreven boek, waarin zich de Schepper, als 't ware, met zijne eigen vingers heeft afgeteekend, om den nadenkenden, in welke berrekking ook, te leeren, wat hij is, wat hij zijn kan, en worden moet. Dat de sterfeling hetzelfde doorbladere; iedere bladzijde verkondigt hem het oogmerk, waartoe hij bestaat, het einde, dat hij bereiken moet! — dat hij hetzelfde doorleze, dat hij zulks beoefene — welke verkwikking zal daaruit niet voor hem geboren worden? hoe zal hij in elke overdenking eene nieuwe aanleiding vinden tot alles goeds? —

In den verbaazenden keeten der Schepping, nu, is voor den Mensch, behalve zijnen Natuurgenoot, die hem in alles gelijk is, geen voorwerp, dat hem meer belang verwekt, dan het Dier, — dat schepsel, hetwelk in zijnen kring zichtbaar voordstreeft naar grootere volkomenheid, zonder ooit die te bereiken, welke den Mensch op deze aarde vergund is; doch hetwelk, ook daarom, door den Schepper tot medgezel, tot hulp en dienst van den Aardbewoner gevormd is, opdat hij zijne rechte waarde gevoelen, zijne hooger bestemming erkennen, en uit de huishouding van het Dieren-rijk zelf zou leeren, ordenlijk in zijne verrichtingen, maatig in zijne begeerten, maatig in genot, edel door dienstvaardigheid, zagtmoedig door zijne afhankelijkheid en behoeften, grootmoedig in zijne meerderheid, verheven door zijne rechtschapenheid te wezen. — Dank zij U dan, die de Natuur tot in haare diepste schuilhoeken naspoordet, maar vooral U, voortreffelijke Reisigers! die, ten koste van uw leven, de woestijnen van *Asia* en *Afrika* doorwandeldet, om ons bekend te maaken met Schepselen, welken de woestheid van aard, door geenen menschlijken omgang gelenigd, tot nog toe kluistert aan ontoegankelijke holen en boschen! — dank zij u, Wijsgeeren! die derzelve karakter en huishouding naauwkeurig geschetst — dank zij u vooral, beroemde NOZEMAN, YOSMAER, HOUTTUIN, MARTINET en PASTEUR, die
deze

deze beoefening, gedurende de laatste tijden, in ons Nederland verlevendigd, en ons een vak van beschouwing hebt heropend, waaraan ons gezicht zich nauwlijks kan verzadigen—eene beschouwing, waarvan de weldadige vruchten, tot opklaaring van den geest en verbetering van het hart, eerst bij het volgend Geslacht overvloedig zullen inge oogst worden.—

Het is bekend, dat de voordbrengfelen des aardrijks, welker beschrijving de *natuurlijke Historie* bevat, doorgaands in drie zoogenoemde *rijken* verdeeld worden, als het rijk der *Dieren*, der *Planten* of Gewassen, en dat der *Mineraalen* of Delfstoffen. Tot het eerste heeft zich de Schrijver van het hier boven aangekondigd werk bepaald. Dan, daar dit rijk zeer uitgebreid is, als behelzende viervoetige dieren, vogelen, kruipend gedierte en insecten, heeft de Schrijver in dit Stuk verkozen, alleen over de eersten, naamlijk de *viervoetigen*, te handelen, en daar 'er zommigen zijn, die met dezelven niets gemeens hebben, dan alleen de vier voeten, kunnen wij niet afzijn, de onderscheidende benaaming goed te keuren, waarmede hij die viervoetige dieren, welken hij beschrijven zal, naar ééne algemeene eigenschap, *zoogende Dieren* noemt, als die hunne jongen met melk uit de borsten zoogen, in onderscheidinge van anderen, gelijk de Hagedissen, die, schoon viervoetig, eieren leggen, en dus eerder tot het kruipend gedierte behooren.

Na eenige voorafgaande algemeene aanmerkingen over de verscheidenheid van soorten, gedaante, levenswijs, bezigheden en vermogens der Dieren, en een kort bericht wegens de algemeene eigenschappen der zoogende Dieren, vestigt de Hr. PASTEUR zijne aandacht het eerst op den Mensch, als Dier beschouwd, dat is, voor zoo ver zijn lichaam op dezelfde wijs gevormd is, uit dezelfde zelfstandigheden bestaat, tot eene zelfde huishouding aangelegd, met dezelfde zintuigen voorzien is, even eens geboren wordt, groeij, afneemt en sterft, als de Dieren. Zeer kort, doch niet te min nauw-

keurig, is zijne schets der menschlijke gedaante en gestalte, door de verschillende tijdperken van het leven, en in de onderscheidene gewesten der aarde. Bij de opgave, echter, van den leeftijd der Menschen, had het getal van METHUSAN's 969 jaaren, niet zonder de bijgevoegde aanmerking, moeten geplaatst worden, dat de oude tijdrekening van de hedendaagsche zeer verschilt, en dat men, hoogwaarschijnlijk, in de vroegste dagen, de jaaren naar de saifocnen berekende, waardoor, volgens het Asiatisch klimaat, de verwiseling der vier Jaargetijden, van 3 tot 3 maanden, de verdeling van 4 jaaren binnen dien tijdkring besloten heeft, welken wij één volkomen zonne-jaar gewoon zijn te noemen. — De beschouwing van den zedenlijken Mensch, als ver verhevener boven de Dieren, konde, naar den aard dezes werks, slechts met een enkel woord aangefipt worden.

Van den Mensch tot de Dieren overgaande, beschrijft de Hr. P. eerst zoodanige Dieren, wier voorste en agterste pooten, even als menschen-handen, gevormd en gevingerd zijn, en welken hij daarom *vierhandig* noemt, zoo als de *Aapen*, *Baviaanen*, *Meerkatten* en *Spookdieren*, of *Bastaard-Aapen*, waarvan hij, na eenige algemeene aanmerkingen over de gestalte, hoedanigheden, woonplaatsen en leefwijs van derzelver geslacht, 18 soorten mededeelt, als de *grootte en kleine Orang-Oetang*, de *grootte Gibbon*, de *eigenlijke Bavian*, de *Hondskop*, *Wanderoe*, *Meerkat* met den langen neus, *Leeuwenstaart*, *Callitriche*, de *Patas*, *Bosch-duivel*, *Vossen-Staart*, de *Ocistitis*, de *Locris*, *Inkhoorn*, de *Mongoz*, de *Vari*, en de *vliegende Kat* van *Ternate*.

Onder de vliegende viervoetige Dieren brengt de Schrijver, vervolgens, de *Vledermuizen*, waarvan hier 8 soorten voorkomen, als de *Roschagtige*, en *Roodachtige vliegende Hond* van *Ternate*, benevens dien van *Nieuw Spanje*, de *gebilde Vledermuis*, de *vliegende Rot* van *Ternate*, het *Klaverblad*, de gemeene *Inlandsche Vledermuis*, en die

met groote ooren, welken hij wederom afzonderlijk behandelt, na vooraf over den aard dezer Dieren in het gemeen te hebben gesproken.

Al verder, over viervoetige zoogende Dieren sprekende, zijn de *drie- en twee-vingerige Lulaart*, de *twee- en vier-vingerige*, gelijk ook de *Kaapsche, Mieren-eter*; voords, onder de *Schubdieren*, de *Pangoeling*, de *Phatagin*, en het *Schildvarken* met 6 en 9 gordels; daarna, de dikhuidige *Aziatische* en *Afrikaansche Rhinoceros*, en eindelijk het grootste van alle viervoetige Dieren, de *Olifhant*, de voorwerpen van des Schrijvers bespiegeling, van welke dieren hij wederom eene nauwkeurige, en vooral van het laatste eene omstandige, en door haare meenigvuldige bijzonderheden zeer aangenaame, beschrijving mededeelt.

Tot hier toe over de viervoetige Dieren hebbende gehandeld, die alleen op het land leeven, maakt de Hr. P. daarna melding van de zoodanigen, die even goed in het water, als op het land, kunnen bestaan, waardoor zij den naam van *tweeslachtig* verkrijgen, zoo als de *Walvisch*, de *Zee-Koe* van *Kamschatka*, van de *Antilles*, en de kleine van *Amerika*, en de onderscheidene zoorten van *Robben*, als de *Zee-Beer*, de *ruige Zee-Leeuw*, de *Robbe met den witten Buik*, de *Zee-Hond*, en de *Klapmuts*, waaromtrent wij alhier de voornaamste berichten van derzelve aard en huishouding vinden opgegeven, en waarin ons vooral de gissing behaagd heeft, dat het vertelsel wegens de zoogenoemde *Zee-Meerminnen* zijnen oorsprong uit de gedaante der *Robben* of *Zee-honden* hebbe genomen, wier ronde kop, lange hals, korte voorpooten, breede borst, en het naar agteren smal uitlopend lichaam, gelijk dat van eenen visch, zeer ligtlijk het denkbeeld van een schepsel heeft kunnen vormen, dat van boven mensch, en van onderen visch ware. Op zulk eene wijze het bijgeloof tegentegaan, vermeerdert ongetwijfeld eenes Schrijvers verdienste!

De volgende bespiegeling is aan het tam gedierte gewijd, het welk, door den omgang met Menschen, zijnen woesten aard met zagter aandoeningen weet te verwisfelen, en over het geheel genomen als gezellig, leerzaam en getrouw, bekend is; naamlijk de *Honden*, waarvan hier 26 soorten, elke met haare onderscheidene hoedanigheden, naar het ras, waaruit zij afkomstig is, en de plaats, waar zij oorspronkelijk behoort, beschreven worden. Dezelven zijn de *Herders-Hond*, de *bruine Engelsche Hond*, de *Kees-Hond*, de *Siberische*, *IJslandsche*, en *Laplandsche Hond*, de *Drijfbrak*, de *Patrijs-Hond*, de *Bengaalsche Brak*, de *Dashond*, de *grootte Krulhond*, de *witte en zwarte Spanjolet*, de *Wagthond*, de *grootte Deen*, de *Tijger-Hond*, de *vaate en witte Russische Windhond*, de *Dog*, het *klein Deentjen*, het *Turksch Hondjen*, het *klein Krulhondjen*, het *Schoothondjen*, het *Leeuw-tjen*, de *Steendog* en de *Bulhond*.

Op dit, der menschlijke maatschappije zoo voordeelig geslacht van Dieren, laat de Schrijver de zoodanigen volgen, die cenige gelijkenis met den Hond hebben, schoon zij zoo geheel woest van aard zijn, dat zij nimmer tam gemaakt schijnen te kunnen worden, als de *Wolf*, de *gestrepte en gevlaakte Hijëna*, de *witte en blaauwe Vos*, en de *Zerda*; terwijl hij dit Deel besluit met de beschrijving dier wilde verscheurende Dieren, welken de schrik en de verwoesting zijn dier plaatsen, alwaar zij zich onthouden, als de *Leeuw*, de *Tijger*, de *Panther*, de *Once* of *kleine Panther*, en de *Luipaard*.

Tot hiertoe gaat het bestek van dit *eerste Deel* der *Natuurlijke Historie*. De Hr. PASTEUR heeft zich hierdoor zeer verdienstelijk gemaakt, voor de opvoeding der *Nederlandsche Jeugd*. Zoo zeer de Recensent zich verheugt over ieder nieuw verschijnsel aan den letterkundigen hemel; zoo zeer hij zich zelven en zijn *Vaderland* geluk wenscht met elke

eike pooging van Nederlandsche Letterminnaren, om de zucht voor waare wetenschap te doen herleeven, zoo moet hij ook toefuichen den tegenwoordigen arbeid des Schrijvers, waardoor hij de leergierige Jeugd bekend maakt met dat nitgebreidde vak der natuur, het welk voor den jongen mensch ter zijner onderrichtinge en waarschuwinge zoo belangrijk is. Hij deelt niet slechts mede, het geen door de beroemdste Natuurkenners en Reisigers wegens den aard, de huishouding, en de nurtigheid is waargenomen, welke de Dieren den Mensch en der Maatschappije verschaffen kunnen; maar hij verbetert zelfs, hier en daar, de algemeene berichten, welken in verschillende Schrijvers verspreid, en door hem naauwkeurig verzameld zijn, en zijne geschiedenis is dermaate verlevendigd door eene meenigte van opmerkelijke bijzonderheden en gebeurtenissen, dat all' het drooge eener stelselmaatige voordragt weg genomen, en het werk zelf een zeer onderhoudend en aangenaam leesboek geworden is. De stijl is eenvoudig, kort, en juist zoodanig, als de aard des onderwerps en het oogmerk vordert, waartoe het geschreven is. Zonder omslachtig te zijn in de opgave van benaamingen en gevoelens, waarover de Natuur-onderzoekers verschillen, is alleen het noodzaaklijke voorgedragen, met die korthed, en te gelijk met die klaarheid en bondigheid, welke de duidlijkste kenmerken opleveren, dat de Hr. PASTEUR zijn onderwerp volkomen meester, en allergechiktst is tot de groote taak, aan welke hij zich had toegewijd — de verstandige vorming der Jeugd. De 10 Platen, welken dit Boekdeel behelst, en waarop 56 der voornaamste Dieren zijn afgebeeld, leveren, door haare naauwkeurigheit, een bevallig sieraad aan dit kunstmatig werk, 't welk zeer gepast is, niet slechts om den leestlust der Jeugd gaande te houden, maar tevens om het gelezene dieper in haar geheugen te prenten. — Tot eene proeve zullen het best de volgende trekken dienen nie

de geschiedenis van den *Oliphant*, welke zich in allen opzichte aanprijst door haare volkomenheid.

„ Het lijf van den *Oliphant* gelijk een dikke logge klomp
 „ vleesch, op vier zwaare pijlaaren rustende; zijne gestalte
 „ is zwaar en lomp op het aanzien; zijn rug is rond gewelfd,
 „ en zijn kop zit bijkans onbeweeglijk aan het lichaam,
 „ zonder van buiten bijna eenigen hals te vertoonen; hij
 „ heeft grootè ooren en kleene oogen, en zijn bek vertoont
 „ zich bijna niet, naardien hij door zijne lange snuit bedekt
 „ is; uit zijn' bek steken twee grootè slagtaanden uit; geen
 „ viervoetig dier heeft een maakzel, dat daarnaar gelijk. —
 „ Ondanks dit zwaar en log aanzien, hebben zijne leden echter
 „ zoo veel kracht, dat die zwaare klomp zich gemakkelijk en
 „ schierlijk kan bewegen, dat hij zeer snel kan gaan en
 „ lopen, dat hij gemakkelijk kan gaan liggen en opstaan;
 „ schoon hij, als hij oud geworden is, liever staande slaapt,
 „ en eindelijk zoo stijf wordt, dat hij, eens gevallen zijnde,
 „ niet meer kan opstaan, maar met katrollen opgeheist,
 „ en dus weder op zijne pooten gezet moet worden. — De
 „ Snuit of Tromp, het aanmerklijkste en nuttigste lid voor
 „ den *Oliphant*, en waarvan men bij geen ander dier eene
 „ wedergade vindt, is eigenlijk zijn neus, en is één der
 „ verwonderlijkste werktuigen, waarmede de Natuur eenig
 „ leevend Schepsel beschonken heeft. — Deze tromp is eene
 „ lange pijp of buis, die door een middenshot van binnen
 „ in twee buisen verdeeld is, welke met de twee neusgaten
 „ gemeenschap hebben; boven in die buisen aan den kop
 „ is eene klep, waardoor zij gesloten worden, zoodat het
 „ water, wanneer de *Oliphant* hetzelfde, door het insnuiven
 „ van de lucht, in de tromp heeft opgebaald, niet in den
 „ eigenlijken neus, of het werktuig van den reuk kan komen. — De *Oliphant* kan deze tromp met grootè kracht
 „ en snelheid naar alle kanten buigen en krommen, naar boven,
 „ naar onderen en ter wederzijde; hij kan dezelve tot
 „ de

„ de lengte van 3 ellen uittrekken, en dan weder tot eene
„ el inkrimpen; hij kan dezelve oprollen, het einde in
„ zijnen bek brengen, en op zijnen rug leggen, zonder dat alle
„ deze bewegingen hem hinderen, zijnen adem door de-
„ zelve te haalen; hij kan, wanneer hij het einde in 't water
„ steekt, en dan de lucht inhaalt, het water in zijnen snuit
„ opzuigen en het daarin houden, tot dat hij hetzelfde, door
„ het weder uitblaazen van zijnen adem, met groote kracht
„ weder uitspuit; men zegt, dat hij dus wel twee emmeren
„ waters in zijnen snuit kan bergen en wegwerpen. Hij om-
„ vat, met eene onbegrijpelijke sterkte, met zijnen snuit al-
„ les, wat hij wil, en draagt het dus, of snijft het met kracht
„ van zich. Met den rand en den vinger, die onder aan
„ zijne tromp is, vat hij alles op als met eene hand, zelfs
„ het kleinste graankorreltjen, het minste strochalmtjen; ik
„ heb hem daarmede een snuivertjen van eenen gladden plan-
„ ken vloer zien raapen. Wil hij een lichaam opligten, dat
„ te groot is, om door zijnen snuit omvat te worden, en te
„ effen, dan dat hij het met zijnen vinger grijpen kan, zet
„ hij 'er de randen van het eind zijner tromp op, en trekt
„ dan de lucht met zoo groote kracht in, dat hij een zeer
„ zwaar lichaam kan opligten, dat dan aan het eind van
„ zijnen tromp hangt.”

„ De Olifant is geen vleeschetend dier; hij eet nooit
„ vleesch of visch; hij leeft enkel van gewassen; hij eet ook
„ vruchten en graanen, en omtrend 150 ponden gras des
„ daags; hij eet met veel zindelijkheid; hij zoekt zorgvul-
„ diglijk met zijn' tromp de goede bladeren uit de slechten,
„ en scheidt die, eer hij ze in zijn' bek steekt, wel af, of
„ slaat met zijn tromp eenige reusen tegen de takjens, om
„ 'er de insekten of het zand af te doen vallen; dan vat hij
„ de bladeren of het gras met zijn tromp, en dezen ter zijde
„ omkrommende, steekt hij alles in zijn bek; hij houdt
„ zeer veel van tabak, van wijn, brandewijn, arak en an-
„ dere

„ dere sterke dranken; de tabak, zoo wel als deze dranken,
 „ maaken hem dronken. Als de meester van de tammen hen
 „ eenen zwaaren arbeid wil doen verrichten, of iet moeilijks
 „ wil doen ondernemen, laat hij hen een glas van zulken
 „ drank zien, en belooft hen dien om aantemoedigen, het
 „ geen de Oliphant begrijpt. — De Oliphant brengt maar
 „ één jong te gelijk ter waereld, en dat slechts alle twee of
 „ drie jaaren, maar rekt daarentegen zijn leven tot 200 jaa-
 „ ren, brengende tot zijn 120ste jaar jongen voort.”

„ De kracht, die de Oliphant, zoo met zijn lichaam als
 „ met zijne tromp en slag tanden, kan oefenen, is onbe-
 „ grijpelijk. Met zijn lichaam kan hij eenen vrij dikken ge-
 „ metzelden muur omwerpen; met zijnen snuit scheurt hij
 „ takken van de boomen af; een ooggetulge zegt, dat hij
 „ eenen Oliphant in drie rukken den tak van een boom heeft
 „ zien scheuren, welken twintig menschen, aan een touw
 „ trekkende, niet tot den grond hadden kunnen doen bui-
 „ gen. Met zijne slag tanden ligt hij boomen met wortel en
 „ al uit den grond; een ander ooggetuige heeft één derzel-
 „ ven met zijne slag tanden twee metaalen kanonstukken zien
 „ dragen, die met kabels aan elkander gebonden waren, en
 „ elk drie duisend ponden woogen, welken hij alleen op-
 „ ligte en vijf honderd schreden ver weg droeg. Ook zag
 „ dezelve eenen anderen Oliphant schepen op en van het
 „ drooge trekken; in kort, een Oliphant draagt lasten, die
 „ zes paarden niet zouden kunnen bewegen: want hij torscht
 „ met gemak drie of vier duisend ponden; de allerkleefsten
 „ ligten gemaklijk eenen last van 200 ponden met hunnen
 „ snuit op, en plaatzen dien op hunnen rug.”

„ Bij deze groote kracht voegen zij ook eene groote snel-
 „ heid. Als zij slechts stappen, leggen zij zooveel wegs af,
 „ als een paard, dat draaft, en als zij lopen, gaan zij zoo
 „ snel voort, als een paard, dat galoppeert. Zij kunnen
 „ gemaklijk 15 of 20 uren gaans op een dag afleggen, en,
 „ als

„ als men hen aandrijft, zullen zij zelfs 35 tot 40 uren
„ op één dag vorderen; doch hij kan zich in zijnen loop
„ niet gemakkelijk wenden en keeren. Hij kan zeer goed,
„ gemakkelijk en snel zwemmen; want naardien zijne longen
„ en ingewanden zeer groot zijn en veel lucht bevatten, zoo
„ is hij ook ligt in het water, naar evenredigheid van de
„ grootte zijns lichaams. Hij wordt dan ook dikwijls ge-
„ bruikt tot het overtrekken van rivieren; alsdan belaaft
„ men hem nog met een paar kanonstukken en met een
„ groot deel reistuig, terwijl verscheiden menschen zich
„ aan zijne ooren en staart vasthouden, en zich dus door
„ hem over laten sleepen; als hij zoo belaaften is, zwemt
„ hij onder water, en steekt slechts zijne tromp boven
„ om adem te haalen.”

Na dit voorbeeld, zal het onnodig zijn, het werk van den
Hr. PASTEUR aan te prijzen als een uitnemend lees- en leer-
boek voor de Jeugd. Den Schrijver alleen onzen dank be-
tuigende, verzoeken wij, eerlang met het vervolg vereerd
te mogen worden.

ART. IX. Het Lijden der Ortenbergfche Familie,
door A. VAN KOTZEBUE. Uit het Hoog-
duitsch. Met Plaatén. II. Deelen. Te Utrecht
en Amsterdam, bij G. T. van Paddenburg en
Zoon, en M. Schalekamp 1793 en 1794. Iste
D. 280. IIde D. 276. bladz. De prijs is f 4: 8:-

Reeds zeer oud is het geschil over de geoorlofdheid of
ongeoorlofdheid, het nuttige of schaadelijke der *Romans*,
of verdichte verhalen. Nergends is, welligt, dit geschil
nadruklijker en heviger gevoerd, dan in ons Nederland. Zoo
lang

lang de Geestlijkheid alleen nog in het bezit stond der voor- naamste kundigheden, was het geenszins vreemd, dat zij den toon gaf aan den heerschenden smaak, en dat haare uitspraak den algemeenen leescrust regelde. De verschijning alleen van eenen RICHARDSON in *Engeland*, en zijn betoogend voorbeeld, dat 'er zeer wel Romans konden geschreven werden, die, ver van de goede zeden te benadeelen, in tegendeel voor de deugd bevorderlijk waren, maatigde het bijgeloo- vige Volksgevoelen, dat zich, op het voetspoor der Gees- telijken, tegen den *Don Quichot*, dat meesterstuk van za- menstelling, en andere soortgelijken meer, verzet had, om- dat men die boeken beoordeelde naar de charakters, die daarin worden afgebeeld, zonder te bezeffen, dat zoodanige afbeelding der menschen, juist zoo als zij in het menschelijke leven gevonden worden, de eigenlijke kunst en voortreflijk- heid dier schriften uitmaakt. De Nederlandsche Vertaaler van RICHARDSON'S *Clarissa*, de geleerde STINTRA, werkte niet weinig mede, om het nationaal voordeel, hier te Lande, te wederstreeven. Eene meesterlijk geschreven *Voorrede* stelde de Natie in staat, om te oordeelen, of en wanneer een Roman onschadelijk, wanneer hij zelfs nut- tig, wanneer hij zelfs in staat ware, de plaats van een sticht- lijk huisboek te vervullen. Hij gaf de juiste regels op, om naauwkeurig te bepalen den waaren toon, waardoor zich de Romans behoorden te onderscheiden van alle andere boeken, om te dienen zoo wel tot eene aangenaame ontspanning van den geest, als te werken op den goeden smaak, en op de verbetering van het hart. Zijne stoutheid mishagde aan veele Geestelijken. Men zag geschriften ten voorschijn ko- men, waarin het *voor* en *tegen* werd aangedrongen. Bij veelen bleef de zaak nog onbesslist, tot op de verschijning van den Roman, die onder den naam van *Pamela* zeer wel bekend is. Deze, gestemd op eenen toon, welke niet zeer verschilde van dien eener zoogenoemde gemoedlijke gods-

godsvrucht, behaagde vooral aan Vrouwen van een teder, aandoenlijk gestel. Hij werd met drift gelezen, en de goedkeuring der Sexe zegepraalde boven alle veroordeelingen van kerkelijke Perfoonen. Op deze wijze werd een geschil beflist, dat zoo veele pennen bezig gehouden, zoo veele gemoederen ontrust, ja de predikstoelen zelve had doen daveren van verregaande beschuldigingen omtrend het bederf, 't welk godsdienst en deugd van de Romans te vreezen hadden. Eene meerdere uitbreiding van de kennis der Fransche taal, waarin eene meenigte van schriften voor handen was, die het vermaak aan den goeden finaak paarden, en de poogingen van inlandsche Geleerden, vooral van den schranderen en vernuftigen C. VAN ENGELEN, wiens Tijdschriften, op het voetspoor van den Engelschen ADDISON en den Hollandschen VAN EFFEN, met de hoogste goedkeuring werden gelezen, hebben eindelijk aan de romaneske schriften de achting doen wedervaren, welke zij verdienden. Doch deze achting eenmaal gevestigd zijnde, werd de Natie, van tijd tot tijd, door zulk eene meenigte van goede en slechte Romans, uit de nijvere fabriek onzer Nabuuren, overstromd, dat zij bijkans alle andere goede boeken verdrongen. Tot zulke uitersten vervalt het menschelijke verstand, waaneer het door hun, die geene menschen-kennis bezitten, op eene of andere wijze, aan ijzeren keetens geboeid, eindelijk zijnen kerker ontvlucht, en zich alsdan, tot de volste verzadiging toe, aan geneuchten overgeeft, die, juist omdat zij wederstreefd en verboden waren, de begeerten naar genot ontvlammen, en alzoo zeer ligtlijk gevaar lopen van uitspatting. Eene geheele Natie staat hier volkomen gelijk met iedere afzonderlijke Perfoon. s' Menschen geest is niet geschikt, om onder dwang te leven. Bij de eerste gelegenheid zal dezelve zijn juk afhudden, en, zo niet een wijze *Mentor*, een loidsman, als die van *Telemachus*, zijne gangen richt, vervalt hij tot bijpaden en dwaalwegen, die

in-

invloed hebben op zijn geheele karakter en leven. 6 Ouders en Opvoeders, en gij vooral, bekoorlijke Sexe, die u zoo gaarn aan de aangenaame opwellingen en werkingen van het gevoel overgeeft, laat deze, alhier ter nedergestelde, aanmerking eene gewichtige les opleveren ter regeling van uwen leeslust!

Tot een Roman, dien ons verstand zal goedkeuren, wordt vereischt: *vooreerst*, eene goede en waardige hoofdbedoeling, zoo dat de Lezer of Lezeres, na deszelfs leſing, ontvontt worde tot beginſelen, die den Mensch vereeren, of een affchrik voede van het kwaade, of het verlies van zijner tijd vergoed vinde door een evenredig vermaak, als eene ontſpanning van den geest. *Ten tweeden*, omtrend de uitvoering, dat de verlichtte geſchiedenis valle in den kring van het menſchelijk leven, zoo dat geene overdreven gevoelens of ſchilderijen in ſtaat zijn, de verbeelding der lezende Perſoonen te bezoedelen, en het verſtand te gelijk met het hart te bederven. *Ten derden*, dat de charakters, die daarin voorkomen, uit welken ſtand ook genomen, natuurlijk gemaald met all' dat licht en ſchaduw, 't geen elke goede ſchilderij vordert, en tot in de ſijſte trekken, overeenkomſtig hunnen waaren aanleg, hunne verſchillende plaatſing op het tooneel, en derzelver onderscheidene werking, naauwkeurig bewaard worden. *Ten vierden*, dat de verhaalende ſtjl, die den Roman eigen is, eenvoudig en echter levendig, onopgeſmukt en echter ſierlijk zij. *Ten vijfden*, dat de geheele Roman zekere éénheid hebbe, waardoor zich het ontwerp van den Schrijver, na de naauwkeutige leſing van zijn boek, duidlijk voor den geest vertegenwoordige, en geene aanleiding geve tot eene verkeerde beoordeeling. Laat ons den voor handen zijnde Roman van KOTZEBUE aan deze regels toetzen.

De hoofdbedoeling is ongetwijfeld belangrijk. Dat eene reeks van onheilen, menigmaalen, eene geheele Familie, bij voortduuring, kan treffen, door kleene onvoorzichtigheden

der hoofdperfoonen, en door of de billijkheid, of ook de weldaadigheid, te ver uitftrekken, is eene zeer gewichtige les, welke, uit het gewoone menschelijk leven ontleend, onder verfchillende afbeeldingen niet te dikwerf kan herhaald worden. Om deze waarheid in eene onderscheidene gedaante zijnen Lezeren onder het oog te brengen, had de Schrijver een aantal van perfoonen nodig. De keus derzelven was altijd willekeurig, doch voor zijn ontwerp voldoende. Een jong Student, voor de Godgeleerdheid gefchikt, wiens Vader reeds overleden was, wiens Broeder, aan den koophandel toegewijd, zijn fortuin in *Oost-Indien* zocht, en wiens Moeder, eene brave, goedhartige, doch onnozele Vrouw, haaren ftudeerenden Zoon aan zich zelf overliet, verliest op eene Koopmans-dogter, welke door de bankbreuk van haaren Vader van alle uitzichten op een voordeelig huwelijks-goed beroofd wordt, terwijl die bankbreuk denzelfden nadeelligen invloed heeft op de omftandigheden der Weduwe, als zijnde met den Koopman in den handel verbonden. Beide Gelieven minnen vuurig; maar hebben geen beftaan. De Student wordt Proponent, en krijgt toezegging van eene pastorijs. Doch ook het blijft bij deze toezegging. Het geliefde Meisjen moet haare toevlucht nemen tot den dienst van Kamenier. In deze betrekking ftaat haare eer bloot voor de fchandelijkfte aanvallen van eenen Officier, waaraan zij zich nauwelijks kan ontrukken. De melding daarvan brengt den Minnaar in woe-de. Hij geraakt in een tweegevecht, en bezwijkt. Het gevolg is, dat hij moet vluchten, en, na veele vergeeffche poogingen, om eene Predikants-plaats te verkrijgen, eindelijk Schoolmeester wordt in eene kleene Stad, en zich alzoo een zeer sober beftaan verwerft. Het lot van KAROLINA SOMMER, die van haaren ORTENBERG, bij mangel van eenig uitzicht op een goed beftaan, affcheid genomen had, was even rampspoedig. In den dienst bij eene fijne, fchijnheilige Koppelaarfter, was zij op nieuw bloot gefteld aan belaagingen

haarer eer, zoo zelfs, dat zij, ontvoerd, voor de aanslagen van eenen booswicht had moeten zwichten, zo niet een louter toeval haar van haare moordenaars verlost, en in de handen van een deugdzaam man had overgevoerd. Juist is haar verlosfer een Akademie-vriend van ORTENBERG, die van zijne reis naar den Koning, om eenig ambt voor zijnen vriend te verzoeken, te rug keert. Hij levert de schoone KAROLINA ongeschonden aan zijnen vriend over, te gelijk met de acte der aanstelling van ORTENBERG tot Rector van eene Stadschool. De beide Gelieven huuwen, en leeven zeer eenvoudig en gelukkig. De huwelijks-zegen van eenen Zoon maakt hun lot gedurende 8 jaaren zeer geneuchlijk. Nu echter vertoont zich een zwarte onweers-wolk boven hun hoofd, en wel in den vergevorderden staat van KAROLINA's tweede zwangerheid. De Gouverneur der Stad hervat die aanslagen op haare eer, welken te vooren door haaren minnaar waren afgeweerd. ORTENBERG, van den aanslag verwittigd, begeeft zich op de vlucht, met oogmerk, om van den Koning gerechtigheid te sineeken. De aanval geschiedt, maar wordt verhinderd door een oud gepensioneerd Kapitein, die op de bovenkamer woont, en tot redding toeschiet. De schrik, echter, der weerloze KAROLINA jaagt haar eene ontijdige verlossing op het lijf, waarin zij met haare vrucht den geest geeft. De Gouverneur, van ORTENBERG's oogmerk verwittigd, laat hem op reis opligten, en sleept hem in eene vochtige kelder, waaruit hij, na eene verschriklijke twaalfjarige gevangenis, ontvlucht, om verder armoedig rond te zwerven, en zijn ellendig leven, als een veracht bedelaar, te eindigen. — De nagelaten zevenjarige Zoon, intuschen, geraakt in handen van een' ouden Hofmeester des Gouverneurs, die ORTENBERG van zijne jeugd af gekend en bemind had, en KAROLINA's begraafnis bijwoonde. Op hem kwam de zorg van den jongen Wees. Hij verlaat het huis van den Gouverneur, om niet langer getuige te zijn van zijner

wandaaden, en bezorgt zich een sober bestaan van zijn voormaalg handwerk, als Kleërmaaker. Onverwacht komt de Oom van den veertienjaarigen ORTENBERG zeer rijk uit de *Indiën* te rug, ontmoet het Kind van zijnen Broeder, leidt den Jongeling op tot de studiën, schikt hem tot den Krijgsdienst, waarin hij, als Ritmeester, ondanks alle vooruitzichten op de rijke nalatenschap van zijnen Oom, ondanks de hoop op een gelukkig huwelijk, en zijne bevordering tot Majoor bij de armée, bij eene vijandlijke schermutseling, het leven verliest, na echter alvorens zijnen Vader wedergewonden, en hem de oogen te hebben toegedrukt.

Dit is het beloop der verdichte geschiedenis. De vinding en versiering is ongetwijfeld zeer geschikt, om den lezer daarin belang te doen stellen. De schijnbare verwarring zelfs, welke in het geheele verhaal plaats heeft, — zoo als, bij voorbeeld, de vinding, om met het midden der geschiedenis te beginnen, en het begin eerst in het *agste* Hoofdstuk te plaatzen — dient bij uitnemendheid, om de aandacht te boeien. De ingemengde bijzonderheden, bij wijze van mondelling vertelling, waardoor geheel vreemde tooneelen, die in de *Indiën* thuis behooren, zeer vernuftig worden te pas gebracht, versterken het verlangen, om de uitkomst van den Roman te weten. De zeer onderscheiden karakters van menschen, die eerlijk, doch onvoorzichtig; goed, maar onkundig en boersch; rechtschapen, en echter rampspoedig; oneerlijk en slecht van beginselen, schoon voorspoedig; arm en oprecht; rijk en edelmoedig tevens; doch ook rijk en eerloos; eindelijk van menschen, die bijzonder zijn in hunne spreekwijzen en daaden: deze verscheidenheid, welke overal zeer goed in het oog wordt gehouden, levert eene mengeling van aandoeningen, gevoelens en handelingen op, welke zeer veel levendigheid verspreidt over het geheel. De geschiedenis, eindelijk, van deugdzaame armoede, welke toch zelden geheel vrij te spreken is van voorgaande onvoorzichtig-

heden, — van rijken wellust, die altijd worstelt met duifends onrechtvaardigheden, waarvan het zekere einde de jammerlijkste wroeging is, — en van waare rechtschapenheid, welke zich altijd in staat gevoelt tot grootfche en edele daaden: deze voorzeker kan bij den nadenkenden, die niet enkel leest, om den tijd te dooden, nimmer zonder daadelijken invloed op het hart wezen. — Dit alles beveelt dezen Roman, niet slechts als een onschuldig, maar als een nuttig, niet alleen als een maatig, maar als een zeer wel geschreven boek, in een uur van uitspanning, tot leering, zoo wel als tot vermaak, ten hoogsten aan. De vraag: of alles nieuw, of alles onverbetterlijk is? mogen wij beantwoorden met SALOMO's spreuk: *Er is niets nieuws*, en, mogen wij 'er bijvoegen, niets volmaakts, *onder de zon*. Dit meenen wij te mogen zeggen, dat het bevrijd is van duifende gebreken, die anders in de gewoone Romans plaats hebben. De grootfte fout is die tegen het karakter van den grooten FREDERIK, onder wiens regeering de jammerlijke gebeurtenissen gemaald worden, en die echter nimmer de man was, om zich door eerloze Generaals te laten blinddoeken.

Wat de vertaaling betreft; hoe zeer wij niet in de gelegenheid geweest zijn, om die met het oorspronkelijke te vergelijken, hebben ons echter veele onnaauwkeurigheden gestoten, ten aanzien van stijl en spelling, welke in een werk van smaak, als een Roman is, den waaren smaak beledigen. Vier platen versieren deze twee boekdeelen, welke niet onbelangrijk gekozen, en ook vrij wel bewerkt zijn; schoon echter zeer flauw in de uitdrukking der charakters, welken zij afbeelden. — De mededeeling eener proeve van de schrijfwijze is uit een werk van dezen aard niet wel mogelijk, zonder onze recensie al te lang en onnodig uit te rekken.

ART. X. CATHARINA HERMAN, Tooneelfpel,
 door Mr. JAN JACOB VEREUL. Te Am-
 steldam, bij Johannes Allart, MDCCXCIII. 100
 bladz. Voorb. VIII. bl. 8vo. Met eene Plaat.
 De prijs is f 1:16:-

Dat de Vrouwen tot het verrichten van edele en groot-
 moedige daden niet minder geschikt zijn, dan de Mannen:
 ja, dat de eersten, in het standvastig voordzetten en ten uit-
 voer brengen haarer gesmeedde ontwerpen, en in het trotzee-
 ren der gevreesdste en onoverkoomlijkst-schijnende gevaar-
 en, de laatsten niet zelden overtreffen, is eene waarheid,
 welke, ter eere der Sexe, door niet weinige voorbeelden
 ontegenspreeklijk bewezen wordt. — Gelijk alle landen uit-
 muntende voorbeelden van deze soort opleveren, zoo heeft
 ook bijzonderlijk ons Vaderland, van tijd tot tijd, de zijnen
 opgeleverd. Zulke Vrouwen in de geschiedenis op te zoe-
 ken, en in al' haaren luister voor het oog der waereld te
 stellen, is een pligt, dien men aan de menschheid in het al-
 gemeen, en aan het beminlijk Geslacht in het bijzonder, ver-
 schuldigd is, en waardoor men zich bij het Vaderland, on-
 getwijfeld, niet weinig verdienstlijk maakt.

Zulke bedenkingen waren het, voorzeker, welke den
 Heer J. J. VEREUL drongen, om ons in CATHARINA
 HERMAN, welke geschiedenis slechts met weinige penne-
 trekken is te boek gesteld, eene waarlijk groote Nederland-
 sche Vrouw te vertoonen, welke standvastige deugd, wel-
 ker moed, onverschrokkenheid en onwrikbare huwelijkstrouw
 zoo zeer verdienden algemeen gekend en bewonderd te wor-
 den. „ De deugd dezzer Vrouwe”, zegt de Schrijver, in het
 Voorbericht, „ verrukte mij zoodanig, dat ik den trek niet
 „ weérstaan konde, haar tot het onderwerp van mijnen ar-
 „ beid te nemen.” Hij nam het besluit, om 'er een Too-

neelftuk van te maaken. En, schoon het voor 't eerst was, dat hij in dit vak der dichtkunste arbeidde, heeft de uitkomst echter getoond, dat hij zich geenszins aan eene taak gewaagd heeft, voor welke zijae krachten niet bereekend waren. Dan, ieder, die de bekwaamheden en den finaak van J. J. VEREUL kent, kan reeds vooraf ligtlijk opmaaken, dat de verdienstlijke Schrijver geene middelmaatige stukken onder het oog van het Publiek zal brengen.

Eer wij echter iets over de uitvoering van dit tooneelstuk zelve zeggen, moeten wij onze Lezeressen, vooraf, de geschiedenis mededeelen, welke daartoe aanleiding gegeven heeft. „ Godurende het beleg van *Oostende*, in „ de Nederlandfche beroerten, gelukte het den Spanjaarden, „ een goed aantal Hollandfche Schepelingen gevangen te nemen, welken zij voords in ketenen kluisterden. CATHARINA HERMAN, eene Noordhollandfche Vrouw, was de „ Echtgenootte van éénen dier ongelukkigigen. Zoodra zij „ den ramp, haaren man overgekomen, vernam, vormde „ zij het besluit, om hem, ware het mogelijk, uit zijnen „ kerker te verlossen. Ten dien einde fneed zij, gedeeltlijk, „ haar lang hoofdhair af, verkleedde zich in manskewaad, „ en begaf zich op reis naar de vijandlijke legerplaats voor „ *Oostende*. Na eenen moeilijken, eenzaam togt, bereikte zij die gelukkiglijk, en waande nu, de grootfte gevaaren doorgeworfeld te hebben. Maar één der zwaarften, en tevens minstverwachten, dreigde haar hier. Haare „ ongemeene fchoonheid, naamlijk, trok de oogen, haare „ fpraak de aandacht van het Spaanfche Krijgsvolk, maakte „ haar verdacht, en deed haar eerlang voor een verfpieder van Prins MAURITS gehouden worden. Op dit vermoeden, werd' zij gevangen genomen, zwaar geboeid, en in „ een kerker gefloten. Hier, in de akeligfte eenzaamheid, „ was zij geheel onkundig van het lot haares Echtgenoots. „ Op zekeren dag, echter, werd zij uit deze wreede on- „ kun-

„ kunde door nog wreeder bericht getrokken. Zij vernam,
 „ dat zeven der Hollandſche Gevangenen ter dood zouden
 „ gebragt worden, om den dood van zeven Spanjaarden,
 „ door de onzen op den wal van *Ooffende* inſgelijks gedood,
 „ met gelijke ſtraffe te wreeken, en dat de overigen naar
 „ *Spanje* vervoerd zouden worden, om aldaar den Koning
 „ als ſlaaven te dienen. In den duldeloozen angst, dien haar
 „ dit bericht, en de onzekerheid van HERMAN's lot baar-
 „ de, kwam haar een Vader Jeſuit bezoeken, om haar, vol-
 „ gends gewoonte, de biegt aſtenemen. In dezen eenen
 „ menſchenvriend vindende, beſloot zij, hem haar geheim
 „ te openbaaren. Verbaasd over de trouw en den moed de-
 „ zer waarlijk groote Vrouw, beloofde de eerwaardige Va-
 „ der haar allen mogelijken bijſtand. Hij maakte zijne ont-
 „ moeting aan den Graaf van BUCQUOI, bij afwezigheid
 „ van Hertog ALBERT, Opperbevelhebber der Spaanſchen
 „ vóór *Ooffende*, bekend, en verwierf van dezen, dat CA-
 „ THARINA in den kerker van haaren Man wierd overge-
 „ bragt. Dezen te ontmoeten, deed haar van onmagt be-
 „ zwijmen. Tot zich zelve herkomen, openbaarde zij verder
 „ haar voornemen, en verhaalde, hoe zij alles, wat zij kost-
 „ baar bezat, verkogt had, om haaren man vrij te koopen,
 „ en dat zij, om dit zelve ten uitvoer te brengen, vermomd
 „ herwaards gekomen was, doch dat zij, indien dit doel
 „ haar miſlukte, beſloten had, haaren man in de ſlaavernij,
 „ of in den dood, te vergezellen. De Graaf van BUCQUOI,
 „ dit hoorende, begeerde dit edel Paar te zien. Verwonderd
 „ en diep getroffen door zulk eene ongemeene getrouwheid,
 „ kon hij de ſtem van zijn hart niet weérſtaan, en gaf beiden
 „ Echtgenooten de volle vrijheid.”

Ziet daar het belangrijke oorspronkelijke, waarvan de Heer
 VEREUL zijne ſchilderij ontleend heeft. Zulk een moed,
 zulk eene tederheid vereert ongetwijfeld het Vrouwlijke Ge-
 ſlacht, en de Man, die zulk eene getrouwe, ſtandvaſtige,
 be-

beminnenswaardige Echtgenoot ter reisgezellinne door het leven verkregen heeft, als CATHARINA, mag zich gewis onder de gelukkigſten der ſtervelingen reekenen. VEREUL laat haar, onder anderen, dus ſpreken; *Iſte Bedrijf 3de Toon.*
CATHARINA in mans gewaad, enz.

Zoo — 'k zet mij hier ter neêr. Het bange zwerven moê,
 Lacht, onder dit geboomt, een weinig rust mij toe:
 Ô Gij, die mij verzelde op kommervolle wegen!
 U zij deez' warme zucht een offer voor dien zegen!
 Mijn hart gevoelt en dankt uw zorg, Voorzienigheid!
 Uw hand heeft tot dit uur mijn zwakke ſchreên geleid.
 Gij zaagt in mijne borst het vuur der teêſte liefde,
 Het weê, dat om den ramp mijns Echtgenoots mij griede;
 Ik was geen zwakke Vrouw; 'k werd ijlings een heldin.
 Zie daar uw heetlijk werk, getrouwe huwlijksmin! —
 In dit gewaad vermoemd, verliet ik Hollands oorden,
 Toog midden door 't gewoel van 't ſtrijden, plundren, moorden.
 Maar 't was voor Herman; Ô! ik vreesde geene ſnart:
 Thands ben ik digt bij hem, wat wellust voor mijn hart!
 Welaan! met moed gepoogd, mijn dierbaar doel te raaken. —
 Maar — God! reeds nu gevaar!... 'k hoor iemand mij genaaken.

Wijders, in het IIIde Bedrijf 4de Toon. tegen de Gravin
BUCQUOI.

Mevrouw! vrees ooit een hart, dat onbepaald bemint,
 Dat in een' Echtgenoot al 't heil des levens vindt,
 Dat, bij een vrije keus, gewis den dood zou kiezen,
 Waar 't ſterven moest, of hem, voor wien het leeft, verliezen,
 En dat met vaste hoop zich toevertrouwt aan God?...
 Ach! oogſte ik reeds die hoop!

Verder, in het 4de Toon. van het IVde Bedrijf, tegen
HERMAN, in de gevangenis:

. . . . .
 Mijn HERMAN! aan uw hart herleef ik uit den dood.
 Of was 't geen dood voor mij, u, Dierbaarſte! u te derven,
 En eenzaam, in een zee van jam'm'ren, rond te zwerven?..

En nu, weldadig God! ontvang mijn dankbaarheid!
 'k Heb U, in mijnen angst, niet vruchtloos aangefchreid;
 'k Heb door uw trouwe hulp mijn' hoogften wensch verkregen. —
 Mijn HERMAN! voelge als ik de waarde van dien zegen?
 Gevoel dan 's Hoogften liefde, ontgloei in dank met mij,
 En dat ons beider hart één offer voor hem zij! —

Dan, deze weinige proeven mogen toereikende zijn, om de verhevenheid van het karakter aantetoonen, welk de Schrijver in CATHARINA wilde voorstellen. Wy zullen geene anderen aanvoeren; dewijl wij onze Lezeressen raaden, dit Tooneelftuk, dat zich, over het geheel, zeer wellaat lezen, zelve in handen te nemen. Intusschen, hebben wij ons meenigmaal daarover verwonderd, dat veelen der Nederlandsche Dichters of Dichtersessen, zelfs die in het vak der dichtkunste grooten verdiensten hebben, somwijle zich zoo weinig over de taal, spelling en woordschikking bekreunen, dat zij, door onachtzaamheid in dit opzigt, hunne stukken geheel ontsieren. Tot dezen behoort, wij moeten het belijden, de anders verdienstlijke Schrijver der CATHARINA HERMAN. En, daar over het geheel genomen, vooral, het zwak der Nederlandsche Dichtersessen is, zich met het kunstmaatige der dichtkunste weinig, of in 't geheel niet, te bemoeijen, zullen wij, inzonderheid ten gevalle van dezen, nu en dan, in die stukken, welken door ons beoordeeld worden, de grootste feilen aanwijzen, en hier en daar eene verbetering opgeven; niet met oogmerk, om anderen te bedillen, of derzelver behaalden roem te verdonkeren, maar alleenlijk, om goede geniën voor mistellingen te waarschuwen, welken men anders, door navolging, ligtlijk begaan kan. Ook in het voor ons liggende *Tooneelfpel*, hebben wij veelen derzelven ontmoet, waarvan wij eenigen zullen mededeelen.

Meenigvuldige maalen hebben wij, in deze verzen, derust verkeerd geplaatst gevonden, het welk eene groote onnagenaamheid in het lezen veroorzaakt. Somwijlen kan daartoe bijzondere reden zijn; en alleenlijk in dat geval is het geschorlofd. Doch wie kan, in de volgende regelen, daartoe noodzakelijkheid vinden?

Bladz. 16 reg. 9 van onderen:

Neen, neen, Verspieder! waan — niet dat uw kunnarij.

Bladz. 22 reg. 8.

Om hem te redden — de vrijheid weër te geven.

Bladz. 27 reg. 11.

Is even kostlijk in — het heilig oog van God.

Bladz. 34 reg. 2.

De liefde die ik voor — mijn Landgenooten voel.

En hoe gemaklijk zijn zulke gebreken dikwerf te verhelpen! b. v. bl. 27 reg. 11.

Is even kostelijk — in 't heilig oog van God!

Ook vinden wij hier in het oog loopende feilen, ten aanzien van de *quantiteit* (de langheid of kortheid) der lettergrepen. *Zorgloosheid*, b. v. of *zorgeloosheid* kan nooit anders, dan als een *slepend* woord gebezigd worden. Hier echter kooft het, dat ons onbegrijpelijk is, als een *staand* woord voor; bladz. 11. reg. 5.

Een heilloos oogenblik van strafbre zorgloosheid.

Het is een, op gronden steunende, taalregel, dat, wanneer twee werkwoorden, welken twee verschillende naamvallen regeeren, bij één persoon gebezigd worden, men dien persoon ook tweemaal moet uitdrukken. B. v. zoo lezen wij hier, bladz. 22. reg. 8.

Om hem te redden en de vrijheid weer te geven.

Dit *hem* dient hier herhaald te worden, omdat het ook in den derden naamval (*dativus*) moet staan, dewijl *geven* dien naamval regeert: *iets geven aan iemand*. Derhalve:

Om hem te redden, hem de vrijheid weer te geven.

Bladz. 48 reg. 7 en 8 vinden wij: *ik tradt*, en *hij badt* voor *tradt*, *bad*, dewijl in den volmaakten verleden tijd der werkwoorden alleen de tweede persoon eenen *t* aanneemt. Ook ontmoeten wij hier *ik werdt* en *hij werdt*, voor *werd*, om gemelde reden.

Bladz. 53 reg. 4.

Dat de aarde niet geheel een dal van jamren zij, Voor is: ^kgevoel, bij uw waardij.

Ald. Reg. 9.

't Getal, mijn Gade! is klein van zulke stervelingen,

Voor: 't Getal van zulke stervelingen is enz.

Ald. Reg. 15 vindge voor *vindtge*, omdat de tweede persoon altijd eenen *t* bij zich heeft. — Bl. 71 reg. 6. *herkon* voor *herkende*, van *herkennen*.

Bl. 18., 24 en 86 vinden wij *stand bieden*, in de beteekenis van *weêrstand*. *Stand houden* is elk een' genoeg bekend, maar niet *stand bieden*. Mooglijk echter heeft de Schrijver gezag voor deze spreekwijs. Dan, ook nog in dat geval, is het raadzaam, dezelve, nu en dan, voor eene meer gemeenzaame te verwisfelen; en hoe gemaklijk ware dit hier geweest! b. v. Bladz. 18 reg. 9. *Zoo vaak Castiljes heir manmoedig 't hoofd dorst bieden*.

Om onze Lezeressen niet te veel te vermoeijen, zullen wij hier perk aan onze bedenkingen stellen, onaangezien welken wij haar de lezing van dit oorspronkelijk *Tooneelfpel* moeten aanprijzen.

BESTEMMING DER VROUWEN.

(Vervolg en Slot van Bladz. 6.)

De bestemming der Vrouwen, om het geluk van zich zelve en anderen te volmaaken, behooren alle Ouders, reeds bij de eerste opvoeding van hun Kroost, ten grondslage te leggen, en nimmer uit het oog te verliezen. Zij moeten de Meisjens, zoo na mogelijk, *eene gelijke opvoeding* met de Jongens geven. Geen ander verschil behoort hier plaats te hebben, dan 't geen het verschil in vermogens en krachten of ook de wet der welvoeglijkheid, vordert. Alles, wat strekken kan, om de krachten des lichaams, de vermogens van den geest, de natuurlijke neigingen en gevoelens des harte te ontwikkelen, te versterken, en te veredelen; alles, wat dienstig is, om de Kinders nuttig voor anderen te maaken, moet zoo wel op Meisjens, als op Jongens, toegepast worden. Laat u, derhalve, gij Ouders! door niets bestuuren of bepaalen, dan door eene onzijdige opmerking der natuurlijke bekwaamheden en neigingen! Geen verschil in kunne moet u belemmeren. Waar gij bemerkt, dat smaak en talent aan zekere bezigheid, kunst of wetenschap, de voorkeuze geven, moet gij doof zijn voor de stem des vooroordeels, als het u influistert; „dit is voor een Meisjen nut, „loos, ongechikt, ongepast!” Neen, hoort de stem der reden, die u zegt, dat niets, wat den Mensch niet onteert, eener Vrouw onwaardig kan wezen! Laat het al eens zijn, dat zij, in andere betrekkingen komende, weinig of niets van het voorwerp haarer verkiezing, of haarer geliefde kunst, zal kunnen trekken; in dit opzigt zal zij met veele Mannen gelijk staan: maar dit voordeel zal zij toch, even zeker als wij, erlangen, dat de beoefening dier kunst haare geestvermogens zal hebben opgescherpt, en haar misschien, nog na-

derhand, vermaaklijk en nuttig zal wezen. — Te bejammeren is het, dat de heerschappij des vooroordeels zoo veele Vrouwlijke geniën en talenten nutloos gemaakt heeft, door juist, ten aanzien der Vrouwen, alle die verordeningen te weeren, waaraan wij onze voortreflijkheid in de maatschappij voornaamlijk verschuldigd zijn. Den Man is de deur der kunsten en wetenschappen altijd geopend. Duizenden zijn gereed en werkzaam, om hem van alle andere bezigheden te ontlasten, ten einde hij alleen voor zijne geliefde kunst moge leeven. Een Man, Echtgenoot en Vader van een talrijk gezin, kan, zo hij slechts in zijn huisbestuur ordenlijk zij, zich geheel en al aan zijn vak toewijden. De een spijs, een ander kleedt, een derde huisvest hem, en een vierde zorgt voor zijn kroost. Uitgemaakt is het, dat, zo hij slechts zijne eigen spijs gereed maaken, of zijne kleederen moest vervaardigen, dit alleen mischien alle de volmaking zijner kunst zou belemmeren. De Meisjens, daartegen, moeten kleederen leeren vervaardigen en reinigen, alles leeren bezorgen, wat de reinheid der wooning en het voedsel betreft, en veele andere bezigheden meer. De allesverslindende weelde heeft die bezigheden zoo vermeenigvuldigd, dat zij het grootste deel des levens wegsteelen: alles geschiedt kunstmatig; het artikel der kleeding alleen behelst eene meenigte van kunsten in verschillende vakken, en, alles behoorlijk verdeeld zijnde, wordt een paar dozijn verschillende kunstenaars vereischt, om eene Vrouw voor de hitte der zon, of de ongemakken van regen en koude te beveiligen, dat is, te kleeden. Aan dezen, als die het uiterst gewigtig geschat worden, is haar geheele bestaan verbonden. Ik behoef hier niet aantemerken, dat 'er op dezen regel zeer veele uitzonderingen gevonden worden: doch de voorbeelden zijn meenigvuldig genoeg, om hieruit een regel optemaaken. Dwaas zou het ook zijn, die bezigheden te veroordeelen: Ik veroordeel alleen, dat men Meisjens, zonder opzigt op haaren

smaak,

smaak, haare talenten en bekwaamheden, alleen omdat zij Meisjens zijn, niet tot ééne, maar tot alle deze bezigheden yerordent, en haare voortreffelijkheid alleen bereekent naar de maate van volkomenheid, welke zij hierin bereikt hebben.— 'Er zijn zekerlijk vrouwlijke bezigheden, voor de meeste Vrouwen geschikt; maar even zoo hebben de Mannen bezigheden, waartoe meer vlijt, geduld en oefening, dan wel uitstekende bekwaamheden, gevorderd worden. Maar 'er zijn ook andere kringen, waarin alleen *geniën* kunnen werken. Men sluite de laatsten niet voor de Vrouwen, daar men haar allen tot de eersten toelaat! Door gepaste verdeeling, zal men weldra de bekwaamheden der Vrouwen de hoogste vlucht zien nemen. Laat ik dit door een voorbeeld ophelderen; men leere hetzelfde Meisje kleederen vervaardigen en teekenen: in beiden kan zij tot zekeren graad van uitmuntendheid opklimmen. Maar schiet 'er tijd tot het laatste over, wanneer men haar tot *alle, ongelijkefoortige*, vrouwlijke handwerken opleidt? Is een Meisje tot alle vrouwlijke bezigheden even zeer geschikt, men houde dan omtrend haar denzelfden voet, als bij de Jongens, dat men haar zelve laat kiezen, althands haare neiging hierin opvolgen: maar men drage tevens zorg, om haar tot zoodanige bezigheden te leiden, die haar ten eenigen tijde van de volstreckte afhankelijkheid van den Man kunnen ontheffen, haar in staat stellen, om voor zichzelf en voor anderen nuttig en noodzaaklijk te zijn, en dus ook in haaren kring een zegen voor de maatschappij te worden. Opzettlijk beweer ik hier de noodzaaklijkheid van een nuttig en werkzaam leven voor de Vrouwen, waarin zij, even als de Mannen, alle de vermogens van haaren geest en de neigingen van haar hart kunnen ontwikkelen en veredelen, omdat men, tot hiertoe, haar te uitsluitend bepaald heeft tot de zoogenoemde huislijke, vrouwlijke bezigheden, waardoor zij, hoe nuttig ook in den huislijken kring, voor de maatschappij echter volstrekt nutloos

worden. Hoe volkomen ik instem, dat de Natuur haar tot Echtgenooten en Moeders bestemd heeft, behoef ik hierop echter niet stil te staan, omdat men in 't algemeen het daarin met mij eens is.

Het gewigt van dit onderwerp vordert, dat wij deze algemeene lesfen nog wat nader aandringen. Deerlijk wordt de opvoeding der Meisjens verwaarloosd. Hoe oppervlakkig draagt men zorg, om haar in het lezen, het schrijven en rekenen, wel te oefenen! Het eerste, de deur tot kennis en zelfvolmaking, wordt hierdoor voor haar gesloten; de onkunde in het andere maakt haar onbekwaam, om haare gedachten wel uittedrukken; en door de verwaarlozing van het laatste zijn zij ongeschikt, om eenig bestuur van gewigt te voeren. Waarlijk, raadpleegt de reden en de ondervinding, Ouders! en ziet, of uw Kind immer dat deel haarer bestemming, 't welk gij haar toekent, om Vrouw en Moeder te worden, zonder deze kundigheden kan bereiken! Gij zijt oorzaak, dat zij noch oordeel, noch geheugen oefenen, en van voorzigt en menschenkennis grootendeels verstoken zijn. Gij zijt oorzaak van alle de jammeren, die hieruit eigenaardig voortvloeijen. Gezond menschenverstand is eene ijdele hersenschim, wanneer het niet van de vroegste jeugd wel geoefend wordt. Eene Vrouw, met het beste hart, welker verstand onbeschaafd, ongeoesend is, maakt noodwendig haaren Man, in welk een stand ook, ongelukkig — nog ongelukkiger, daar zij haar lot zoo weinig, in zekeren zin, verdient, omdat zij zonder overleg en bewustheid handelt. Lict hier de plaats het toe, dan zou ik betoogen, welke bekwaamheden en deugden tot het huisbestuur volstrekt vereischt worden (*); dan zou ik spreken van dat gewigtig deel der opvoeding, waartoe de Moeder onbetwistbaar beter geschikt is, dan de Vader, en

waar-

(*) Wij wijzen onze Lezeressen naar MAREZOLL, *Aandachts-Boek*, I. Deel. Iste Stuk, bl. 30, 31.

waartoe nog al uitgebreider talenten gevorderd worden, en vooral van dien vrouwlijken post, welken zij toch niet geheel van haare schouders kan werpen, om den Man de lasten en zorgen, de moeilijkheden en kammernissen, waaraan zijn stand hem onbetwistbaar blootstelt, door raad, troost en een verleevendigend onderhoud, te verligten.

Wordt de geest der Meisjens verwaarloosd, nog veel slijmer is het met de lichaamlijke opvoeding gesteld. Met een, door weeklijkheid vertederd, lichaam wordt de Maagd toegewijd aan eenen staat, waarin alles zich vereenigt, om haar gestel te verzwakken, alles een aanval op haare gezondheid is, en om welken te verduuren een gehard lichaam vereischt wordt. Wie weet niet, dat het ter waereld brengen, het zoogen en opkweeken der Kinderen, het oppassen der zieken enz. zaken zijn, die een sterk gestel kuakken? Behoest men zich nog over de meenigvuldige zwakheden der Vrouwen te verwonderen? Neen; maar daarover, dat zij, Moeders zijnde, hieruit nog niet geleerd hebben, haare Dogters inzonderheid tegen die gevaarvolle omstandigheden door lichaamsterkende oefeningen te harden, en tot de verduuring dier moeilijkheden geschikt te maaken: vooral nog, daar de zwakheid des lichaams, zo niet altijd door zwakheid van geest, toch onfeilbaar door eene geheele ongeschiktheid gevolgd wordt tot die gewigtige taak, welke op haar, als Vrouw en Moeder, berust. Zoo weinig zorgt men, om de Vrouwen tot dat punt haarer bestemming opte leiden, hetwelk men haar in het algemeen uitsluitender wijze toekent; even als of dit alles een werkje ware, dat de natuur ten bestemden tijde wel leert; even als of het zaken van zeer geringe beteekenis waren; daar evenwel de bevinding van alle eeuwen en van iederen dag bevestigt, dat het eerste gevoelen volstrekt valsch, en het laatste eene dooijing is, die mischien wel als de hoofdbron van allen zedenbederf des menschedoms mag aangemerkt worden.

En wie verwondert zich nu, dat ook het overig gedeelte, hetwelk men der Vrouwen zoo zeldzaam toekent, bijna geheel en volstrekt wordt verwaarloosd? ik meen de taak, om zichzelven te volmaaken, en voor anderen nuttig te worden. Dit behoeft geen betoog; men heeft slechts in de waereld rond te zien: bijna overal zijn de Vrouwen beuzelende, niets beteekenende, en in dit opzigt nutloze, Schepfels. Goede God! mijn gelaat gloeit van verontwaardiging, wanneer ik bedenk, welk een uitgefrekt deel uwer redelijke schepping tot volstrekte werkloosheid, ja tot het niet, gedoemd wordt! Hoe veel edele vermogens, die, recht gebezigd, ons in verbaasheid over uwe grootheid zouden wegrukken, slapen — slapen een geheel leven, totdat zij in den doodslaap storten! Wanneer toch zal het Menschdom zich eenmaal aan de klauwten der redenlooste vooroordeelen ontwringen, en in de heerlijke vrijheid uwer Kinderen slaan! — Duffende Vrouwen, die nimmer tot den gehuwden staat komen, of kinderloos blijven, of zulks worden, of reeds zoo ver zijn, dat zij zich aan de zorgen der opvoeding kunnen onttrekken; deze allen — Schepfels, met de uitmuntendste geestvermogens verfierd, waardoor zij vatbaar zijn voor alles, wat goed, wat edel is, waardoor zij der gantsche maatschappij tot zegen zouden kunnen verstrekken — deze allen, zo zij niet door den nood tot arbeid gedwongen worden, verkwisten den tijd, die haar van eten, drinken, slapen en kleeden overschiet, met bezigheden, die haare betrekking hebben tot eten, drinken, kleeden, slapen, en dergelijken. Eene Vrouw, die in het een of ander vak, dat de gewoonte alleen voor den Man bestemd heeft, eenigzins uitmunt, wordt als eene zeldzaamheid, bijkans als eene afwijking van den gewoonen loop der natuur, beschouwd: even als of het Opperwezen de Vrouwen met eenen redelijken geest begiftigd had, alleen om te naaijen of te waschen, of haar alleen bestemd tot bezigheden, die van niet meer gewigt, zo al niet onwaardiger, zijn.

Wij zouden hier over dit onderwerp meer kunnen zeggen, en misfchien beschouwen wij het nog wel eens uit een ander oogpunt. Laat ons thands, om kort te zijn, het gezegde tot de beschouwde hoofdpunten zamentrekken. — Het groote doel, waartoe de Vrouwen verordend zijn, is, zich zelven te volmaaken, anderen nuttig te wezen, en het menschlijk geslacht te helpen voordplanten. In betrekking tot den Man, is haare bestemming, de zorg voor de huislijke welvaart, en de bezigheden der opvoeding met hem te deelen, en dus in alle opzigten zijne hulpe te wezen. Deze bestemming verplicht haar, om haaren geest door lezen en nadenken te oefenen, voor de versterking en vermeerdering haarer gezondheid te zorgen, en — zo zij door uitwendige omstandigheden hierin niet, volstrekt, verhinderd wordt — zich op de beoefening van de eene of andere nuttige en gewigtige bezigheid toeteleggen, waardoor haare geestvermogens meer ontwikkeld, haare gezondheid zoo min mogelijk benadeeld wordt; waardoor zij in haaren kring de welvaart der maatschappij bevordert, en haar dus de dienften vergeldt, welken zij aan dezelve verschuldigd is. Met dit alles, moet zij tevens niet verzuimen, zich in tijds tot die pligten voor te bereiden, welken ten eenigen tijde van haar, als Vrouw en Moeder, gevorderd zullen worden. Zonder deze gepaste voorbereiding, kan zij nimmer de nodige geschiktheid erlangen, om dezelve gepast, volvaardig, volledig, en blijmoedig, te volvoeren.

Wij zouden hier over dit onderwerp meer kunnen zeggen, en misfchien beschouwen wij het nog wel eens uit een ander oogpunt. Laat ons thands, om kort te zijn, het gezegde tot de beschouwde hoofdpunten zamentrekken. — Het groote doel, waartoe de Vrouwen verordend zijn, is, zich zelven te volmaaken, anderen nuttig te wezen, en het menschlijk geslacht te helpen voordplanten. In betrekking tot den Man, is haare bestemming, de zorg voor de huislijke welvaart, en de bezigheden der opvoeding met hem te deelen, en dus in alle opzigten zijne hulpe te wezen. Deze bestemming verplicht haar, om haaren geest door lezen en nadenken te oefenen, voor de versterking en vermeerdering haarer gezondheid te zorgen, en — zo zij door uitwendige omstandigheden hierin niet, volstrekt, verhinderd wordt — zich op de beoefening van de eene of andere nuttige en gewigtige bezigheid toeteleggen, waardoor haare geestvermogens meer ontwikkeld, haare gezondheid zoo min mogelijk benadeeld wordt; waardoor zij in haaren kring de welvaart der maatschappij bevordert, en haar dus de dienften vergeldt, welken zij aan dezelve verschuldigd is. Met dit alles, moet zij tevens niet verzuimen, zich in tijds tot die pligten voor te bereiden, welken ten eenigen tijde van haar, als Vrouw en Moeder, gevorderd zullen worden. Zonder deze gepaste voorbereiding, kan zij nimmer de nodige geschiktheid erlangen, om dezelve gepast, volvaardig, volledig, en blijmoedig, te volvoeren.

DE

E E N Z A A M H E I D.

Vrouwlijke Bespiegeling.

Welkom gij Eenzaamheid! School der wijsheid, die mij de vreugd des Hemels leert gevoelen, zijt driewerf gezegend! ó Heilig gij mijne treden naar uwen tempel, daar ik mij, van mijne vermoede reis door het gewest van dwaasheden en ondeugden, ter neder zet, om onder uwe koele schaduwen, en in uwen kniſchen ſchoot, te rusten. De aarde, door den nacht verkoeld, verbeidt met ongeduld den aller-eerſten zonne-ſtraal, om haare ſchatten op nieuw te kunnen uitſtorten: even zoo verlang ik naar U, om met mij zelve te ſpreken. Veelen mogen U zoeken, om aan gierigheid, aan eerzucht, of welluſt, in ſtilte te offeren: zij kennen U niet; want zij brengen de waereld met alle haare dwaasheden mede. Zij ontvlieden in ſchijn, om niet geſtoord te worden in hun ſlaafſch en ellendig genot der waereld. Mijn boezem,

door

door het medegevoel der waereldsche jammeren geprangd, zoekt lucht. Waar zou ik vrij kunnen ademen, dan in uwe siite, die alle ijdelheid verbant? ó Schenk gij mij den vrede weder, dien de waereld mij ontroofst! Giet balsam in mijne wonden, daar mijn hart bloedt over het lot mijner Zusteren! Zij haaken naar geluk — zij dwaalen allerwege — zij vallen over struiken en kreupelbosch. Bij het einde van haaren weg, zijn zij nog even ver van heur doel verwijderd, en zijn ongelukkig. Waarom? Omdat zij nimmer den rechten weg kenden, die naar uwen tempel henen leidt; — wat zeg ik? — Omdat zij U zelve niet kenden.

En gij echter, bekoorlijke Eenzaamheid! gij zijt zoo nabij een ieder der Stervelingen! Uwe woning vestigt zich overal. Gij volgt de Zon in haaren loop, door het gantsche waereldrond heen, zonder dat zelfs de tuschenkomst van eenige andere planeet uwen luister doet taanen. Waar zich de Mensch nederzet, het zij midden in het tooneel der onafgebroken bemoeijingen, het zij midden in de vreeslijkste woestenijs, daar geene stem gehoord wordt, gij zijt met hem; gij zijt gereed ter zijner hulpe, zoodra hij zijn hart voor uwe vriendschap geopend heeft. Zoo omhels ik dan U, ó Dogter des Hemels! om rust te vinden voor mijne ziel. — Rust voor mijne ziel? Ja, gij zult ze mij verschaffen, omdat gij mij terugbrengt tot mij zelve.

Nog dezen dag had ik mij afgesloofd in de zorgen des levens. Nieuwe wenschen en begeerten bestormden mijn hart. Elke gedachte schiep een besluit, en elk besluit vormde nieuwe overleggingen. Ik jaagde met de meenigte niet altijd naar een zeker doel. Veelen zwoegden dwaaslijk, om het einde van den dag te bereiken. Mij mogt het zeldzaame geluk te beurt vallen, dat mijne poogingen niet geheel onwaardig, niet geheel vruchteloos waren. Ik mogt mij beroemen, dat ik niet te vergeefs had gearbeid aan de belangen van hun, die mij waard en dierbaar zijn. Met dat alles, blijft 'er een

ijdel voor mij over, dat ik met alle mijne zorgvuldigheid niet vervullen kan. Ik kan voor mij zelve geene waare vergenoegdheid smaaken, zonder nog ernstig te denken aan eene hooger betrekking, in welke ik mij, met alle de mijnen, met alle mijne Natuurgenoten, bevinde. Ja, Almagtige! tot U moet zich mijn geest verheffen. Mijn hart moet zeker zijn, dat Gij mijn gedrag goedkeurt. Zonder dit bezef uwer goedkeuring, bestaat 'er voor mij geen waargenoegen. ó Hoe verrukkend is mij thands het denkbeeld, dat Gij bij mij tegenwoordig zijt; dat Gij de gesteldheid mijnes harte kent, en dat mijn verlangen, om in de herinnering uwer weldaaden gelukkiger te worden, U welgevallig is! Waar ik mijne oogen henen wende, alles roemt U, als den Weldoener der geheele schepping. De gantsche Natuur is vol van uwen zegen. Het bestaan, de onderhouding, en de geneugten des levens, waarin ik mij verheugen mag, met allen, die mij omringen, — alles overtuigt mij, dat ik geen genot smaaken moet, zonder te gedenken aan U, die mij zoo liefderijk zegent. Ach! hoe zeer gevoel ik, dat ik, zonder U, niet gelukkig kan wezen! De bezigheden van den dag mogen mij zomtijds de oogenblikken ontveldigen, welken ik aan U alleen behoorde te heiligen; maar Gij, ó God! zult dit gebrekige vergeven, daar het ook uw wil is, dat wij voldoen aan onze roepinge in de verschillende betrekkingen, waarin Gij ons geplaatst hebt. Mogt slechts mijne volvaardigheid in deze pligtsbetrachting ieder oogenblik, dat mij overig blijft, voor mij dierbaar maaken, om, hetgeen ik verricht, te vergelijken met dat gene, wat Gij wilt, dat wij zullen doen, om recht gelukkig te worden! Ja, hoe menigmaalen verblindt mij de eigenliefde, in de beoordeeling mijner daaden! Zij keurt zoo dikwerf goed, hetgeen de waare godsdienst afkeurt. Ik voeg mij, in de verkeerung met anderen, zoo vaak naar hunne denkwijze: maar, heb ik wel moeds genoeg, om de waarheid te spreken daar, waar zij door de

waereld miskend of gekrenkt wordt? — Ijdelheid speelt zoo dikwerf de hoofdrol in de gezelschappen, aan welker bijwooning mij maagschap en vriendschap verbindt: maar, is mijne standvastigheid groot genoeg, om nimmer de paalen van welvoeglijkheid te overschreeden? — Durf ik de mode wederstreeven, daar zij, in eenen sluier gehuld, haar valsch gelaat bedekt, en, onder schijn van wellevendheid, de dengd belaagt? — Vindt de onschuld in mij eene verdedigster, wanneer zij onrechtvaardiglijk wordt aangerand? — Bevljigt ik mij genoeg, om de perfoonen te kennen, waarmede ik verkeer? En, ontdek ik in dezelve eenige aanmerkelijke verkeerdheid, bezit ik dan genoegzaamen ernst, voorzichtigheid en koenheid, om hen te onderrichten, te recht te brengen, en te verbeteren? Ben ik stoutmoedig genoeg, om eenen omgang vaarwel te zeggen, waarin mijn hart mijn geheime beschuldiger is, of waarin de ernst moet zwichten voor de overmagt van kwaalijkgezinden? — Dit alles ô God! vraagt mij mijn geweten, daar het met U spreekt, als een kind tot zijn' Vader. Help mij, genadige Hemel! daar ik gevoel, dat ik nog zoo dikwerf te kort schiet in de gehoorzaamheid aan uwen wil! Leer en herinner mij, nimmer iet hooger te schatten, dan hetgeen Gij gebiedt, al streed het ook met de begrippen des gantschen menschdoms!

Welkom dan Eenzaamheid! die mij te rug brengt tot mij zelve! Welkom zijt gij, die mij troost en rust verschaft, daar ik ze zoo zeer behoefte! Ja, door u opgebeurd, keer ik in de waereld te rug, waarvan ik mij eenige oogenblikken verwijderde. Ik keer weder, met beter gevoelens, met edeler voornemens, met het hemelsch verlangen, om den Eeuwigen te behaagen, als den besten Vader, die mij lief heeft, als zijn Kind, en die mij, wederom op nieuw, deze gelegenheid tot nadenken geschonken heeft. Laat mij nu de ondeugd aanlachen, onder een geveinsd gelaat: ik hoop doorzigts genoeg te hebben, om haare verleiding te bemer-

ken,

ken, kracht genoeg, om haar te wederstreeven. Valsche vriendschap verraade mij; ik zal haaren hoon door braafheid afweeren. De trotsheid moge mij beleedigen; ik belach haaren waan, en maak mij van haar onafhankelijk door edeler beginselen, welken ik zal aankweeken. Tegen list en bedrog zal ik mij zoo veel mogelijk waapenen, en, daar zij mij verraschen, verdraag ik haare korte zegenpraal, in de verzekering, dat mijn almachtige Beschermmer over mij waaken zal. De waereld moge mijne stille deugd miskennen, ik hoop, groot genoeg van ziel te zijn, om haare oordeelvelingen te verachten, daar, waar het op de onschuld des harte aankomt, waar God alleen getuige is. Dan, wanneer ik God tot mijnen vriend heb, wanneer mijn eigen geweten mij vrijspreekt van moedwillig kwaad, dan heb ik niets te vreezen, dan heb ik overvloedige vergoeding voor alle mooglijke verliezen. —

Welkom dan Eenzaamheid! School der wijsheid en der deugd, die mij de vreugd des Hemels leert gevoelen! — door U verhef ik mij boven duisende aardfche nietigheden. Kleene, vertederde zielen hechten zich vast aan het zinlijke. Zij deinzen al zidderende te rug, op elk denkbeeld van verstoring en gemis. Ik leef, ook in de waereld, voor de onsterfelijkheid. De aarde alleen moet mij een wegwijzer zijn naar haare lusthoven. Ik volg mijne roeping op dit benedenrond. Gij, bekoorlijke Eenzaamheid! leer mij, de wenschen en gebeden van mijn hart tot den weldadigen Hemel optezenden! Traanen van dankbaarheid en liefde vloeijen op het altaar, dat ik voor U stichte. — — —

Hoop weinig goeds, dan, de aard mij ook ten deel moog' schenken: —

Heb dank, o Eenzaamheid! die mij zoo grootsch leert denken! —

Geen aardsch gemis kan ooit de oorzaak zijn van pijn.

Neen: — dit zelfs moet de bron van mijne grootheid zijn.

MERKWAARDIGE BERICHTEN

WEGENS DE

VIJF WAERELD-DEELEN.

OVER ASIA.

Uit alle de gedenkstukken der hoogste oudheid, zoo wel als de beste geschiedkundige berichten, mogen wij mer veel waarschijnlijkheid besluiten, dat dit Waereld-deel de wieg des menschdoms geweest is. Het grenst ten Westen aan *Europa*, de Middellandsche Zee, en *Afrika*; zijnde voor het overige door den Oceaan omgeven, die zijne onderscheidene naamen heeft naar de Landen, welken hij bespoelt. Zijne grootste lengte, van het Oosten naar het Westen, en dus van *Smirna* tot *Kamschatka* gerekend, heeft 1275; de grootste breedte, daarentegen, van het Zuiden naar het Noorden, van *Malakka* tot de Ijs-kaap, 1125 Duitsehe mijlen. Anderen echter stellen de lengte op 1700, de breedte op 1300 Duitsehe, en de oppervlakte op 641093 Quadraatmijlen. Volgens deze laatste opgave, zou het viermaal grooter, dan *Europa*, wezen.

De Godsdiensten van *Asia* zijn:

- 1.) De Muhamedaansche, welke heerscht in *Turkijen*, *Persien*, *Indostan*, en het *Onafhankelijk Tartarijen*.
- 2.) De Heidensehe. Dezen vindt men in de Eilanden aan deze en gene zijde van den *Ganges*, in *China*, *Japan*, *Indostan*, en het westlijk *Onafhankelijk Tartarijen*. Aldaar heerscht nog het schriklijkst bijgeloof. De tempels worden *Pagoden* genoemd. Op het Half-Eiland aan deze zijde van den *Ganges*, heeten de Priesters *Braminen*, aan de overzijde

dier

dier Rivier, *Talapoinen*; in *China* en *Japan* noemt men hen *Bonzen*; in het *Chineesch* en oostlijk *Onafhankelijk Tartarijen* heeten zij *Lama's*. Der Japonezen Opperpriester wordt *Dairo*, in het *Chineesch* gedeelte *Khutuku*, en in het oostlijke *Dalai Lama* genoemd.

4.) De Griekfche, in *Rusfifch Tartarijen*, in *Turkijen* en *Perfiën*.

5.) De Christlijke, welke door alle Europeefche Natiën, in haare Volkplantingen, bijzonderlijk in het *Nederlandfche Sumatra*, *Java* en *Ceilon*, meer en meer wordt uitgebreid.

De Regeeringform is in de groote Rijken *monarchaal*; daarentegen *republikeinfch* bij de kleene Natiën, welke door de Oudften des Volks, onder den naam van Vorften, en door het Volk zelf gekozen, vertegenwoordigd worden.

Onder de Afiatifche Taalen, zijn de voornaamften, de *Ara-bifche*, de *Perfifche*, de *Tamulfche* of *Malabaarfche*, en de *Chineefche*. In de *Noordfche Gewesten* wordt veel *Rusfifch*, en in de *Zuidlijke* veel *Portugeefch* gefproken.

Geen Waereld-deel is zoo rijk in voordbrengfelen van allerlei aard. Natuur beiden en kunst fchijnen zich aldaar te vereenigen, zoo wel om de behoeften, als de weelde, niet flechts der eigen Inboorlingen, maar ook der Europëers, te voldoen. *Asia* levert goud, zilver, koper, edelgefteen-ten, zijde en boomwol, benevens de ftoffen, daarvan bereid, boom-olie, wijn, wasch, honig, koren, rijst, fuiker, tabak, citroenen, orange-appelen, limoenen, dadels, kokosnooten, casfia, mijrrhe, manna, opium en falpeter. *Siberiën* levert kostbare pelterijen, jugtlee, talk, bevergeil, honig, wasch, vischlijm en rhabarber. *China* en *Japan* geven thee, porcelein, lakwerk, kamfer, aloë en de kina-bast. Afiatifch *Turkijen* verfchaft galnooten, eikels om te verwen, kameel-hair, korduanaan-leder, faffraan en andere drogerijen. *Arabien* en *Java* zenden koffij, gember en wierook. De Landen aan deze zijde van den *Ganges* leveren peper, diamanten en car-
da-

damom. Ceylonbezorgt kaneel. Malakka geeft tin. De Molukse Eilanden, eindelijk, verschaffen kruidnagels, muskaatnooten en foelie.

Onder de Aziatische Dieren zijn voornaamlijk bekend de Krokodil, de Chameleon, de Pharao's Rat (Ichneumon), de Eland, de Olifant, de Kameel, de Urang-Utang, en de Zobel.

Dit Waereld-deel, eindelijk, is niet slechts daardoor beroemd, dat uit hetzelfde de oudste en beroemste Volken, de Perlaanen, Asijriërs, Chaldeeuwen, Lijdiërs, Sijriërs en Kanaänieten, zijn voordgekomen, maar dat het de eerste kunsten, wetenschappen en koophandel, heeft uitgevonden, en eenen geruimen tijd in eigendom bezeten, waartoe de heerlijkste landsdouwen, zoo bevallig en meenigvuldig, als zij in eenig ander gedeelte der bekende waereld te vinden zijn, en de doorgaands zeer gemaatigde luchtstreek, niet weinig hebben bijgedragen. — Ook *Asia* mag zig beroemen, dat het den Heiland der waereld heeft voordgebracht, en dat, hoe zeer daarna, ook aldaar, de vier voornaame godsdiensten geboren zijn, de Leer echter wegens den éenen waaren God, door middel van den Christlijken Godsdienst, zeer algemeen is doorgedrongen. — En dit Waereld-deel, echter, is door de jammerlijke dwinglandij der Vorsten zoo deerlijk geteisterd, dat de oude beschaaving, waarop het zich weleer beroemen mogt, plaats heeft gemaakt voor eene vrij algemeene woestheid en beklaglijke onkunde, welke bijkans alle verbeelding te boven gaat. Slechts weinige plaatsen voeren eenen uitgebreidden handel, die de algemeene en noodzaaklijke kundigheden levendig houdt, doch te gelijk, daar hij de weelde overdrijft, eenen zeer nadeeligen invloed heeft op de zeden.

Het getal van *Asia's* Inwooners wordt op 300 millioen gerekend.

DE BRAAVE ZON.

Echte Gebeurdenis.

De Heer DUVAL was een voornaam Koopman te *Rouaan*, alwaar hij zich, reeds in zijne jeugd, had nedergezet. Door gelukkig geslaagde ondernemingen, had hij zijnen handel zeer merklijk uitgebreid, en, door zijne oprechtheid, zich eens ieders achting verworven. Vader van een talrijk huisgezin, deed hij ook alle de gestrengste naauwkeurigheid van zijn kantoor in zijne huishouding en in de opvoeding zijner kinderen gelden, waardoor zijn vaderlijk gezag niet zelden de paalen van bescheidenheid te buiten ging, en tot loutere willekeur overhelde. Zijne Vrouw, een voorbeeld van die zagtaardigheid, welke de Sexe zoo zeer verheft, bevljigtigde zich ten allen tijde, om de onstuimige drift van haaren Man te leenigen, en daardoor den vrede des huisgezins te bevorderen. Dan, haare poogingen hadden niet altijd die goede uitwerking, welke zij voor het huislijk genoegens verlangde.

LEONARD, de oudste Zoon, bezat van natuure zoodanigen inborst, die door een voorzichtig opvoeder ligtlijk tot de edelste deugd te leiden is; maar die, ongeschikt voor eenige de minste willekeur, zich regelrecht verzettede tegen elke hardheid, waarmede men hem behandelde. Welhaast vielen 'er, van tijd tot tijd, tusfchen hem en zijnen Vader hevige woordenwisselingen voor, welke eindelijk eene volstrekke verwijdering van gemoederen ten gevolge hadden, en den, tot hiertoe vlijtigen en ingetogenen, agttienjaarigen Jongeling op het punt bragten, om zich aan strafbaare verstrooijingen over te geven.

Op zekeren dag, gaf eene geringe omstandigheid wederom aanleiding tot hevigen twist. LEONARD's Vader, in zijnen zoon geenszins die onderwerping vindende, welke hij vorderde, werd dermaate vertoornd, dat hij hem gebod, zijne tegenwoordigheid te ontwijken, en zich niet weder op het

kan-

kantoor te laten vinden. In de hitte der wrevelmoedigheid, had de Jongeling geen nader bevel nodig. Hoe zeer van alles ontbloomt, nam hij het oogenbliklijk besluit, om niet slechts zijn vaderlijk erf, maar zelfs de Stad te verlaten, en een nadrukkelijk zelfsvertrouwen op zijne kundigheden en vlijt in de negotie overreedde hem terstond, om naar *Havre de Grace* te vlieden. Afgemat van de overhaaste reis, welke hij te voet had afgelegd, was hij naauwlijks in staat, om bedaardelijk de gevaaren te overwegen, waaraan hij zich, met deze onberedeneerde vlucht, natuurlijkerwijze bloot stelde: doch ook dezen weeken bij hem, wanneer hij tot zich zelf gekomen was, ten eenen maale, nadat hij zich overtuigd had, dat hij, door de alhier woonende Correspondenten zijns Vaders niet ontdekt willende worden, spoedig besluiten moest, om, met de eene of andere scheeps-gelegenheid, naar elders de wijk te nemen. In deze worsteling van gedachten en voornemens, ontmoette hij toevallig eenen Scheeps-kapitein, die weleer ook voor het kantoor gevaren had, en van wien hij, na de vertrouwdste opening zijner omstandigheden en voornemens, met den sterksten aandrang gepaard, eindelijk verlot kreeg, om hem naar *St. Domingo* te verzellen.

Hoe geweldig, intusschen, de toorn van den Heer DUVAL geweest was, wel dra nam de natuur haare rechten te rug. De wreede Vader kon, niet dan met schrik, aan de bereidwilligheid denken, waarmede zijn Zoon hem thands had gehoorzaamd. Getuigt gij, die Vaders zijt, wat uw hart zegt, in zoodanig tijdstip te zullen gevoelen! Maar vooral gij, Moeders! beweent met mij het lot eener Vrouw, welke, ontroostbaar over het verlies van eenen Zoon, die, door zijne dienstvaardigheid, haar geheele hart bezat, thands haaren Man beschouwen moct, als den ongelukkig-overijlden bewerker van haar grootste leed! De gehechtheid alleen aan haar overig kroost was in staat, het leven te bewaaren van

haar, welker huwelijksmin verdeeld, en welker nauwkeurigste naavorschingen haar van de lotgevallen haares bemindert LEONARD geene verdere opheldering gaven, dan alleen, dat hij zich had ingescheept — Waarheen? Met wat oogmerk? Met het voornemen, om haar nimmer weder te zien? — Dit alles bleef voor haar een raadsel der grievendste bekommering.

Doch 't was niet alleen het verlies eens geliefden Zoon, dat het moederlijk hart verscheurde. Omstandigheden van eenen anderen aard voltooiden het aangevangen leed. Zeer onverwachte bankbreuken van buitenlandsche kantoooren, herhaalde verliezen bij de daaling van duur ingekogtte koopwaaren, en bovenal de mislukking eener zeer gewigtige onderneming door de bedriegerijen van zijnen compagnon, ondermijnden niet slechts, van tijd tot tijd, het crediet van den Heer DUVAL, maar bragten hem gantschelijk ten ondergang. Zijne bankbreuk was onschuldig, en, omdat zij zoodanig was, vond hij mededogen en hulpe genoeg, om niet ten strengsten vervolgd te worden. Hij poogde zich, weldra, door nijverheid optebeuren, maar zijne poogingen waren vruchtloos; zelfs was de welberaadeste inrichting zijner huishouding en leefwijze niet toereikende, om het eenmaal verloren crediet te herstellen, en 'er bleef, na eenige jaaren worstelens, voor hem niets anders overig, dan om van het overschot zijner laatste bezuiniging op eene landhoeve te gaan leven, en eerder in eenen staat van behoefte, dan van middenmatig onderhoud, zijn talrijk kroost, als vergeten burger, zelf op te voeden.

Intusfchen, had deze zamenloop van rampspoeden, voor DUVAL, eene onwaardeerbare nuttigheid. Dezelve bragt eene geheele verandering te weeg in zijn karakter. Zijne onstuimigheid werd geleenigd. Hij gevoelde de noodzaaklijkheid, om het lijdén zijner ongelukkige familie door allerlei middelen te verzagten, en elkanderen het leven te ver-

aangenaamen. Nu verwisfelde hij zijne voorige bezigheden met huishoudenlijke verbeteringen zijner landhoeve, en het onderwijs zijner Kinderen. Zijne waardige Echtgenootte vond in zijnen bedaarderen ernst den meesten troost. Ieder dag maakte den huwelijks-zegen grooter. Beiden, Man en Vrouw, vestigden thands eerst de waare grondslagen der reinste huwelijksmin, en, behalve het gemis alleen van den oudsten Zoon, aan wien zij nimmer zonder traanen denken konden, ware de vreugd, in de gelukkigste opkweeking van aanminnige spruiten, volkomen geweest.

Gedurende al' dit tijdsverloop, had LEONARD niet minder met de wisselvalligheden des noodlots geworsteld. Zijn eerste togt was zeer ongelukkig geweest. De Kapitein, wiens hart hij, door zijn vernuft, door zijne openhartigheid en goede zeden, zoo geheel vermeersterd had, dat deze hem als eenen eigen Zoon behandelde, stierf op de reis. Zonder geld, zonder beschermmer, zonder vriend, landde hij te *Port au Prince*. Als verlatene, als balling, zwierf hij alhier rond, en zou gewis van gebrek en kommer vergaan zijn, zo niet zijn open oog, en de vaardigheid, waarmede hij, behalve zijne Moedertaal, ook het Engelsch en Spaansch wist te spreken, de aandacht had getrokken van eenen voornaamen koopman, die hem aannam tot zijnen bedienden. Welhaast liet hij zijne ongemeene ervarenheid in zaken van negotie blijken. De Heer D** nam eene kleene, doch beslissende, proeve zijner getrouwheid, welke volkomen beantwoordde aan de verwachting. Hij verkreeg zich den vollen toegang tot het huis, en binnen twee jaaren tijds een aandeel in het kantoor. De nauwkeurigheid, de vlijt, en het ongemeene doorzicht in den handel, verwierven hem het geheele vertrouwen. Van tijd tot tijd reisde hij, als zaak-gelastigde, naar de *Antilles* en overige Amerikaansche gewesten, en de belangrijkste zaken volvoerde hij met die getrouwheid en dien gewenschten uitslag, dat het kantoor, waaraan hij nu zelf verbonden

was, één der voornaamsten wierd, en zijn inkomen van dag tot dag vermeerderde.

Maar, welken invloed maakte deze ongemeene voorspoed op zijn hart? — De noodzaaklijkheid, om voor zijn bestaan te zorgen, de lange nasleep van bemoeijingen, waarin hij zich gewikkeld vond, en de verftrooijing, welke hem te gelijk het geduurig reizen veroorzaakte, hadden zeer merklijk den indruk verminderd, dien anderszins de vaderlijke mishandeling op hem gemaakt had. Nu en dan mogt zijne verbeelding hem het verblijf zijner eerste jeugd als een toneel van wreede en onverdiende kastijding hebben afgeschetst: maar, het aanhoudend koopgewoel, de tienjarige afwezigheid, en de zeer verre afstand van plaats, scheenen het geheele denkbeeld van kinderlijke aandoening meer te onderdrukken, dan wel het gevoel van voorig leed te verlevendigen; tot dat eene andere zagter neiging LEONARD's hart geheel vermeersterde. De Heer P., een Engelsch koopman, had eene Dogter van ongemeene schoonheid, kundigheid en braafheid, welke, door de gantsche Jonglingschap aangebeden, aan onzen Minnaar echter boven allen de voorkeur gaf, en hem geenszins duister deed blijken, wat zijne hoogachting van haar eenmaal ter vergelding had te hoopen. Bij alle gelegenheden was LEONARD aan haare zijde. Zijne liefde-verklaaring ontmoette eene wederkeerige verzekering. De Ouders gaven gereedlijk hunne toestemming, en hij zag zich eerlang, door zijn huwelijk, niet slechts den gelukkigsten der Echtgenooten, maar, ook door deze nieuwe betrekking, in eene nieuwe verbindtenis van koophandel gewikkeld, welke hem de schoonste vooruitzichten van tijdelijke welvaart opende. — Met dezen staat, waarin hij welhaast de voorspelling ontving, van zelf vader te zullen worden, riep de natuur alle haare oude rechten te rug. De hartlijkste liefde van zijne Echtgenootte deed hem gevoelen, wat zij voor haare kinderen zoude zijn. Dit bezef vernieuwde

de

de herdenking, wat zijne Moeder weleer voor hem geweest was. Haare ongekrenkte goedheid vertoonde zich in alle haare kracht voor zijnen geest. Met weemoed zag hij te rug op het jammerlijk oogenblik, waarop hij haar had moeten verlaten, en alle haare liefde zoo ondankbaar vergolden had. Ook het aandenken der vriendschap, voorheen van zijnen jonger Broeder en Zusters gesmaakt, deed in hem het verlangen herleeven, om hen weder te zien. Zelfs het gedacht, dat hij weldra een vaderlijk gezag zou moeten oefenen, gaf hem beweegredenen aan de hand, om de gestrengheid zijns Vaders te verontschuldigen, en zijn eigen gedrag af te keuren. Alle deze gevoelens vereenigden zich thands op het naauwst. Zij maakten eenen geweldigen indruk op zijnen geest. Zij bragten de sterkste begeerte voort, om eenmaal, en wel zoo- dra mogelijk, tot den schoot zijner familie weder te keeren, en, door een beter gedrag, alle zijne ongehoorzaamheid, indien het zijn kon, te vergoeden. Dan, de groote gehechtheid zijner Echtgenooten aan haare geboorteplaats, en vooral aan haare Ouders, in wier huis zij thands woonden, was een beletsel, dat hem voor altijd aan de vervulling zijner verlangens deed wanhoopen, die juist uit den meerderen tegenstand een grooter voedsel ontvingen. Nog bekommerender was voor hem het zorgelijk kraambed zijner geliefde. Hoe zeer de aangenaame gewaarwording van eenen Vader smaakende, moest hij ieder oogenblik voor het leven van kraamvrouw en kind duchten, gelijk ook voor dat zijner Behuud-moeder, die, uit hoofde haarer zwakheid onbestand tegen alle deze angstvalligheden, aan een schierlijk opkomend toeval overleed, eer men nog gegronde hoop voedde op de herstelling der kraamvrouw. Deze echter greep gelukkig eerlang plaats. LEONARD zag zijnen jongen Zoon voorspoedig opgroeiën, en de zorgen der opvoeding deden langzaamhand het grievend gemis eener waarde Moeder zijne kracht verliezen. Den Ouden Heer P. alleen had deze grief geweldigst

getroffen. Ongewoon aan eenigen rampspoed, was deze snart voor hem ondraaglijk, en had zulk eenen zichtbaaren invloed op den staat zijner gezondheid, dat de Geneesheeren hem de verwijdering van plaats en verandering van luchtstreek, als het éénige middel ter herstellinge, aanraadden. Juist deze onverwachte toevalligheid was voor LEONARD de gunstigste gelegenheid, om aan de uitvoering van zijn vorig ontwerp te denken. Thands gaf hij aan zijne Echtgenootte en Behuurd-vader eene nadere opening van veele familie-omstandigheden, welken hij tot hertoe geheel verzwegen, althands in een ander licht had voorgesteld. Zij beiden gaven hunne toestemming, om naar *Frankrijk* te gaan wonen. Het kantoor werd overgedragen aan den Heer D** onder voorwaarde, dat LEONARD, zich op nieuw verbindende, te *Rouaan*, of op eigen *firma*, of in het kantoor van zijnen Vader, denzelfden handel en correspondentie voeren, en daardoor eenen nog vaster grondslag zou leggen tot grooter uitgebreidheid. Onder de noodzaaklijke voorzorgen, werd de afreis van den Heer P. met zijne kinderen vastgesteld. De overtocht was zeer gelukkig. Bij de nadering tot de plaats zijner eerste jeugd, beformde eene mengeling van verschillende aandoeningen LEONARD's gemoed. Maar, hoe grievend werden dezelve, wanneer hij, onmiddellijk bij zijne aankomst, het ongeluk vernam, 't welk zijnen Vader was overgekomen; daar hem het aanwezen der oude *firma*, buiten zijn weten door eenen ander overgenomen, nimmer iet desgelijks had kunnen doen vermoeden! Getroffen door dit bericht, vervulde thands een innigst mededogen de plaats van andere aandoeningen, en zijn eerste opwellend denkbeeld was geen ander, dan om zijne Ouders uit hunne bekrompenheid te redden, en gelukkig te masken. Zijn Vader en Echtgenootte met haaren anderhalf jaarigen zoon te *Rouaan* vertoevende, spoedde hij zich naar het afgelegen verblijf, 't welk de oude Heer DUVAL betrokken had,

Het

Het was tegen den avond, wanneer de laatstgenoemde met zijne Wederhelft een klein preeeltje hadden uitgekozen, om met elkander te raadpleegen over eenen noodlottigen brief, dien zij denzelven dag ontvangen hadden. De Eigenaar der landhoeve eischte, om binnen drie dagen tijds de schuld, welke zij ten agteren waren, geheel af te doen, of anderszins van daar te vertrekken, met bijgevoegde bedreiging van arrest zijns perfoons. Wat schoot 'er voor de ongelukkige familie anders overig, dan weêklagt en grievende beschuldiging, dat dit onherstelbaar ongeval, mogelijk, een gevolg ware der voorrige verwijdering van eenen Zoon, die anders welligt de steun des huisgezins zou geweest zijn? De droevigste toestand, waarin geene redding mogelijk scheen, hield handen en harten ten hemel opgeheven. De twee oudste Dogters, heure Ouders van verre in droefheid gedompeld zicnde, — wat konden zij anders, dan haare deelneming door traanen te kennen geven, en haare bereidwilligheid betuigen, om, met voorbijzien van den uiterlijk deftigen stand, waarin zij waren opgevoed, alles te doen, wat in staat was, om ecne blijkbare armoede te verhinderen? — In dezen toestand, hield LEONARD digt bij het huis met zijn rijdtuig stil. — Drie Kinderen, nog in de jaaren der onschuld, waarin zij nog geene bewustheid dragen van de zorgen des levens, zagen hem aftreden, en liepen in aller ijl naar het preeel, om te zeggen, dat 'er een mooi groot Heer was in huis gekomen. — Met traage schreden, gaan de Ouders voorwaards, in de onzekerheid, of ook de onbekende man de Eigenaar der landhoeve mogt wezen. De kinderen lopen schierlijk te rug, om al verder hunne nieuwsgierigheid te voldoen. De oudste Dogter, door haar gezag de laatste zultende bedwingen, spoedt zich naar de zuindeur, waaruit LEONARD, die zich niet langer weêrhouden kon, ten voorschijn trad, en — juist haar het eerst ontmoetende, met welke hij zijne eerste jeugd zoo gelukkig had doorgebracht, vliegt hij zijne Zuster om den hals, die haare

verwondering met een gil te kennen geeft. De kinders, van de oorzaak onbewust, lopen al schreeuwende den Ouderen te gemoet. Dezen, meer bekommerd wegens hunne Dogter, dan aan het geluk denkende, van hunnen Zoon weder te zien, vestigen eerder het oog op de laatste, dan op den persoon, die bij haar was. Voor LEONARD was de aanschouwing van het vervallen landverblijf, het zien van zijne welker zoo schoone Zuster, op welker gelaat thands de teekenen van rampspoed zoo diep gedrukt waren, genoeg, om zijnen hartstogt te overweldigen. Hij viel in onmagt neder. — ELEANORE, niets anders dan den enkelen naam van LEONARD, kunnende stamelen, maakte echter de Ouders weldra oplettende op den persoon, die was nedergezegen. Hoe verbleekt door eene overmaat van aandoening, hoe verbijsterd en spraakloos hij ook ware, 'er waren teekenen genoeg, om hem te herkennen. De oude Heer DUVAL vliegt in deze nabijheid, werpt zich op het lichaam van zijnen herkenden Zoon, omhelst hem met de tederste drift, en roépt: „ ó God! „ eeuwig dank ik U, dat gij mij mijnen Zoon doet weder- „ vinden...!“ Deze stem doet LEONARD ontwaaken. Tot zich zelven gekomen, valt hij op de knieën, en smeekt zijn' Vader om vergiffenis, terwijl deze zijnen Zoon verzoekt, de mishandeling te vergeten, welke hij hem had aangedaan. Mevrouw DUVAL aanschouwt dit alles onbeweeglijk. Het verschil tuschen het laatste droevig gesprek in het priëel, en deze zoo geheel onverwachte ontmoeting van eenen Zoon, dien men verloren achtte, is te groot, en de werking van beide voorvallen te sterk, om eenig nadenken te kunnen toelaten. De eene aandoening verdringt de andere. Niet dan na eenige rust genomen, en eenige gepaste hulpmiddelen gebruikt te hebben, was zij in staat, haaren wedergevonden Zoon te omhelzen, en alle de moederlijke vreugd na zoo lange afwezigheid in volle maate te genieten.

Na wederzijdsche ontboezeming der oprechtste liefde, ver-
haal-

haalde LEONARD kortlijk zijne lotgevallen, met weglating van alles, wat de aandoenlijke zielen, thands op nieuw, uitermaate treffen moest. Hij bespaarde zijnen Ouderen het verhaal hunner rampspoeden, door de verzekering, dat hij van alles zeer wel onderricht was, en zeide, alleen te zijn overgekomen, om hen gelukkig te maaken. Den volgenden dag, bragt hij zijne Echtgenoot mede met haaren Schoonvader, benevens het veelbeloovend pand zijns huwelijks, hetgeen de huislijke blijdschap verdubbelde. Men beraamde de nodige schikkingen tot weder-oprichting van het kantoor, waaraan de oude DUVAL thands een herhaald vrolijk deel nam. Een blijde voorspoed vereenigde dezen geheelen kring van rechtschappen bloedverwandten, door de naauwste banden van vriendschap. Zelfs het overlijden van den Heer P. verbond LEONARD nog nader aan zijne Echtgenoot, welke hem nog veele kinderen schonk, en, nadat ook de oude Heer en Mevrouw DUVAL den tol aan de menschelijke natuur betaald hebben, blijft hij de blijde weldoener der geheele nog overig zijnde Familie.

B E R I C H T

W E G E N S D E N

MERKWAARDIGEN GRAF-STEEN

T E H I N D E L B A N K .

De nagedachtenis van beroemde Mannen en Vrouwen, die bij het Vaderland verdienstelijk heetten, door een pragtig gedenkteeken te vereeren, was van de oudste tijden af, tot op den huidigen dag, het werk der kunst, der vleierij, of ook der oprechte hoogachting en vaderlands-min. Maar zeer zeldzaam is de openbaare hulde, aan huislijke dengd, of aan de waare vriendschap, toegewijd; of, zo al, hier en daar, een eenvoudig gedenkstuk haar poogde te vereeuwigen, dan heeft zich het gevoel van den kunstenaar, zeer zelden, vermaagschapt met het oorspronkelijke, 't welk hij wilde uitdrukken. Doorgaands zijne toevlucht tot verbloeming (*allegorie*) nemende, is de minste afwijking van de natuur voor hem de hoogste maate van uitdrukking, kracht en waarheid: maar zelfs deze minste afwijking is een gebrek. Hij behoorde, als 't ware, de natuur te overtreffen, om haare waarde, in de beeldspraak, niet te verliezen.

Onder de schoonste werken der Beeldhouw-kunst, voor het laatstgenoemde eerwaardig oogmerk vervaardigd, mag te recht genoemd worden de *Grafsteen te Hindelbank*, zijnde een Dorp in *Zwitserland*, niet zeer ver van de Stad *Bern* gelegen. Deszelfs Maaker was de beroemde Zweed, JOHANN AUGUST NAHL. Hij vervaardigde hetzelfde ter gedachtenis zijner Vriendinne, welke met den Predikant, LANGHANS, daar ter plaatse, gehuwd was. Deze Vrouw was bekend als

eene

eene der eerste Zwitsersehe Schoonheden. Zij zelve verhieft nog dit uitstekend voorrecht door haaren adel van ziel, die haar een voorbeeld deed zijn der zeldzaamste deugd. Zij stierf, nog jong zijnde, in haar eerste kraambed, aan de gevolgen eener rampspoedige verlossing, welke te gelijk het pas geboren kind aan hetzelfde lot onderwierp, en dat juist op den avond vóór het Paasch-feest. Geen donderflag trof immer zoo sterk, als deze tijding den kunstenaar. Met eene diep gewondde ziel, wilde hij naar zijnen vriend henen snellen, om hunne beider tranen op hetzelfde altaar der vriendschap te plengen; maar zijn gantsch gestel was te zeer gefchokt, om deze reis te kunnen ondernemen; zijne handen zelfs weigerden hem den dienst, om zijn gevoel in eenen brief uittedrukken. Hij wilde, echter, eenen vriend troosten, die, met haar, alle de gelukzaligheid van zijn leven verloor. Hier vond zijne ziel een rust-punt, waarbij hij konde verwijlen, om van zijne verbaazing en aandoening tot zich zelve weder te keeren, zonder dat daardoor het dierbaar aandenken zijner vriendinne iets van haare kracht ontbeerde. Dit nam zelfs veeleer toe, met eene verstandige overpeinzing. Uit deze, eindelijk, ontstond in hem het denkbeeld, om zijn eigen gevoel, als een troostbeeld voor zijnen Vriend, door een gedenkstuk te vereeuwigen. Reeds den volgenden dag, ging hij aan 't werk. Niet de hand, maar zijn hart, dreef den beitel; en, daar dit hart nog vuurig voor de vriendschap klopte, wat was 'er van zulk eene tedere hand niet te verwachten? Mogelijk bestond 'er, na PYGMALION, geen Schilder, die eenen steen tederer, vuuriger en krachtiger bezielde, dan deze kunstenaar, die zich te gelijk van eene verhevenheid van denkbeelden wist te bedienen, welke geen Griek immer konde bezigen. De omstandigheid van het overlijden zijner Vriendinne, zoo kort vóór het Paasch-feest, gaf hem aanleiding, om haar af te beelden op het belangrijkste oogenblik, dat zich de verbeelding

ding naauwlijks kan voorstellen; het oogenblik, naamlijk; der opstanding. Het steenen-graf, in de Kerk, in eene kleene diepte gehouwen, is in het midden, de geheele lengte door, gebarsten, zoo dat men, door middel van een gepast licht, hetwelk daarop valt, het beeld aanschouwen kan. Men ziet dus eene zeer schoone Vrouw, in eene aandoenlijke houding zich ter zijde wendende, met oogmerk, om uit het graf te verrijzen, houdende te gelijk het Kind in den arm, dat zijn leven alleen schein ontvangen te hebben, om met haar te sterven. In haar verheven gelaat glinstert de vreugd der onsterfelijkheid, welke nog meer afsteekt bij de kleene uitdrukking van smart, welke het afsterven nog agterliet. Het gantsche beeld is geenszins dat afschuwelijke, 't welk anderszins der versterving eigen is; nog minder, een ontzettend en schrikbaarend geraamte: maar het hoofd bevat een nieuw, een vol en verheven gelaat, hetgeen de weemoedige uitdrukking der laatste overblijffelen van een nog niet geheel voleind lijden, door zijne rasch volbragte zegepraal, geheel poogt uit te wischen. Het deksel van het graf verheft zich in dier voege, dat het van één split, en ook hierdoor erlangt de aanschouwer eene nieuwe gelegenheid, om de verrijzende schoone Vrouw, met haar Kind, nog van eene andere zijde waar te nemen. Van dezen kant, doet zij zich voor, als stotende, met den eenen arm, den steen te rug, die het graf bedekt, en haare verrijzing belemmert; terwijl zij, met den anderen arm, het Kind aan haare borst drukt, dat met haar herleeft, en haar zijne kleene handjens ter hulpe schijnt toe te reiken, om zich aan de gevangenis des grafs te ontweldigen. — De beelden, zoo wel als het geheele graf, zijn uit één stuk van dien zagen steen gehouwen, welken *Zwitserland* in meenigte oplevert; de arbeid des kunstenaars had gewis het schoonste marmere verdiend, dat eeuwen verduurt. De spleet van den steen, welke denzelven in drie stukken scheurt, is zoo natuurlijk bearbeid, dat de aanschouwer zulks niet kan zien;

zonder zich te verbeelden, dat het oogenblik daar is, waarop zich het graf zal openen; terwijl alle de gelaatstreken der verrijzende, die tevens het beeld der afgestorvene, volgens eenparig getuigenis van veelen, die haar bij haar leven gekend hebben, volkomen gelijken, met alle deze kracht van uitdrukking bij uitnemendheid overeenstemmen. — Zoo schiep, dan, de beroemde Kunstenaar eene *allegorie*; maar, hetgeen in andere stukken der beeldhouwkunst zoo zeldzaam is, hij drukte te gelijk, met zijne meesterlijke hand, derzelver geschiedenis volkomen uit, zonder dat de aanschouwer naar de beteekenis behoeft te gissen, en zonder dat, aan den anderen kant, die beguicheling (*illuſie*) verdwijnt, welke in alle beeldende kunsten onontbeerlijk is, om de oplettendheid van den aanschouwer te kluisteren. In de daad, het schijnt mij toe, dat ik met recht mag twijfelen, of zich immer iet plegtiger en treffender laat voorstellen, dan deze afbeelding? Alles, wat het menschlijk hart schokt en troost, ter nederſlaat en opbeurt, heeft de kunstenaar voortreffelijk weten te vereenigen. Eene Moeder, die dezen rederen naam voor eenen al te hoogen prijs koft, met den Zoon haarer smarte aan de borst, — haaren geliefden en schuldelozen medgezel, die alleen schein geboren zijn, om te ſterven, en te ſterven, om te herleeven, met haar, welke hem zijn eerste aanzijn geschonken had, — en verder all' het treffende der ſchoonheid, der liefde, en van het lijden, waaraan dezen onderworpen zijn: dit alles vereenigt zich hier op het krachtigst: — maar welk aandoenlijk, welk gevoelig hart kan dit zien, zonder de innigste ontroering? En deze treffende aandoening — hoe gepast wordt zij gemaatigd door een ander denkbeeld, dat bij uitstekendheid grootsch, en voor de menscheid belangrijk is! De overgang van den dood tot de onsterfelijkheid, met zoo veele kracht en waarheid uitgedrukt, het merkwaardigst en beslissendst tijdstip, dat s' menschen geest zich bijkans verbeelden kan, — hoe zeer moest dit de gedachten van den nabijvenden

den Echtgenoot, de gedachten van iederen lijder, die het aanschouwt, van zijne smarten verwijderen, en zijn hart voor de troostlijkste uitzichten openen! Wie kan dit zien, zonder het oogenblik te gevoelen, waarop zich het voorledene aan het tegenwoordige, het tegenwoordige aan de toekomst hecht! Waar drukte ooit eenig kunstenaar den afstand uit van tijd, den afstand van onbegrensden tijd, eenvoudiger, krachtiger, en met de waarheid overeenkomstiger? Hoe edel is het geheele tafereel, en ten eenenmaale vrij van all' dat laage, dat afkeer verwekkende, hetwelk de kunstenaars, maar al te dikwerf, aan alle graf-gedenkstukken, en voornaamlijk in afbeeldingen en versieringen, als dezen, gewoon zijn te leenen! Wonderlijk schoon is deszelfs kracht uitgedrukt in het volgende Fransche vaers, door WIELAND medegedeeld.

Quel son majestueux! La Trompette éternelle!

Le Sepulcre s'ouvre étonné!

J'entends, Seigneur! C'est la voix qui m'appelle;

J'accours avec l'Enfant que tu m'avois donné.

Enfant de ma douleur ouvre enân ta paupiere!

Laisse ta depouille grossière!

Dans le bras de ton Redempteur

Vole, va saisir un bonheur

Qui t' eut échappé sur la terre!

Devant LUI, la mort céde a l'immortalité;

Et des biens réels l'esperance;

Les pleurs à la sérénité;

Le temps s'enfuit, l'Eternité commence! (*)

(*) „ Welk een verheven geluid! De bazuin voor de eeuwigheid!
 „ Vol van verbaazing, opent zich het graf! Ik hoor, ô Heer! uwe
 „ stem; zij is het, die mij roept. Ik snel derwaards henen, met het
 „ Kind, dat Gij mij gegeven hadt! — Kind mijner smart! Open gij
 „ eindelijk uwe oogleden! Verlaat uw log bekbedfel! Vlieg in de ar-
 „ men van uwen Verlosfer! Neem bezit van een geluk, dat u op aar-
 „ de ontlipt was! Vóór zijn aangezicht, wijkt de dood voor de on-
 „ sterfelijkheid, wezenlijke goederen voor de hoop, en de tranen voor
 „ de vrolijkheid. De tijd vliedt henen. De eeuwigheid begint.” —

JOUJOU DE NORMANDIË.

Hoe zeer het rijk der *modes*, juist om haare dagelijksche verwisfelingen, den Zedenmeester zelden eenig tijdperk aanbiedt, om met vrucht boete en bekeering te prediken, is het echter veelmaalen in zijne willekeur zoo onzinnig, dat het schertzend vernuft, met haar vinnig te hekelen, dubbelen lof verdient. Van zoodanigen aard was het bekende *joujou*-spel, waarmede, nu ruim drie jaaren geleden, niet slechts de onnozele Jeugd, maar zelfs volwasfen Kinderen, zich openlijk vermaakten, en 't welk de verdienstlijke Schrijver van het *Kabinet van Mode en Smaak* (*) ook voor onze Natie vereenigd heeft. Het mangelde ook, ten dien tijde, zeer te recht, aan gecne hekelschriften, waarin men dat belachlijk kinderspel, als het *non plus ultra* der Nederlandsche volgzucht en beschaafdheid, ten toon stelde (†). Nergends, intuschen, hebben wij, hier te land, een naauwkeurig bericht gevonden wegens deszelfs oorsprong, welke toch voor den opmerkzaamen beschouwer van gewoonten en zeden altijd belangrijk is. Ook daarom achten wij het thands nog niet ontijdig, onze Nederlandsche Lezeressen met denzelven bekend te maaken, te meer, daar zulk eene toevalligheid is voordgesproten uit het gewigtig tijdperk, hetwelk wij nog beleeven.

Bij de verwoesting, naamlijk, der adellijke Sloten in *Nor-*
man-

(*) Uitgegeven te Haarlem bij A. Loosjes Pz. 1791. Iste Deel, bl. 227.

(†) Zie, onder anderen, de *Satijre* over de toenemende Beschaafdheid en Volksverlichting, in Nederland, in de *Bijdragen tot het Menschelijk Geluk*. Utrecht en Amsterdam 1791. Vde Deel. bl. 375 en 376.

mandijen, in den jaare 1790, hadden de Bocren eene meenigte Brieven van Adeldom verbrand. Slechts ter nauwer nood waren de zegels overgebleven, omdat men die nog tot eenig huishoudkundig gebruik wilde doen dienen. Men zond dezelve naar *Coblentz* aan den Heer DE CALONNE, om ze aan de uitgewekene eigenaars der helaas! verbrandde brieven te overhandigen, ten einde zij, ten minsten, door den tijd, nog eenig bewijs in handen mogten hebben, om hunne oude afkomst en adel te kunnen bewijzen. Niet dan met weemoed, hingen de Emigranten dit adelijk overschot aan zijde draaden over hunne *toilettes*, om zich dagelijks te vertroosten met het vooruitzicht, van, bij eene gelukkige omwenteling, zich daardoor, wederom, in *Frankrijk*, als Edellieden te doen gelden. Uit tijdverdrijf speelden zommigen met deze kostbaare pop, en ontdekten zeer toevallig het werktuiglijke in het regelmatig op- en aflopen van de zijden draad rondom het middenpunt der zegel-dooz. „*Cela est etonnant!*” zeide de Marquis D.M. De proeve werd herhaald; „*Voila un nouveau jeu!*” — De *joujou* had haar bestaan in het rijk der kunstspelen, en de doopnaam was, naar het oude vaderland der adelijke zegels, *Joujou de Normandië* (*). — Welhaast isoleerde zich dit spel, buiten eenige betrekking tot zijnen oorsprong. De mode voerde het, met haare snelle vleugelen, over zeeën en meiren, en het vorstlijk s'*Gravenhage* had, in ons Nederland, de eer, het eerst met deze schrandere uitvinding bekend te worden.

(*) Wij hebben deze bijzonderheid overgenomen uit een Hoogduitsch geschrift, onder den titel: *Ueber das Joujou de Normandie*. Leipz. 1792.

PARIJSCH E FRUITVROUW.

Eene Fruit-Vrouw, met naame MENTHE, was moeder van 18 Kinderen, waarvan 'er, in den jaare 1781, nog 10 in leven waren, en ging in dat jaar van haar 19de kind zwanger. Zij had het bestaan van haaren kleenen fruithandel, dien zij of zélve, of door éene haarer Dogters, voornaamlijk dreef met eene uitfaling aan deningang der *Louvre*, of het voormaalg koninglijk slot te *Parijs*, en voords van het geringe dag-loon, dat haar Man, een Huurkoetsiers-knecht, in eenen sukkelenden leeftijd van 62 jaaren, verdieneu kon. Met haare zeer beperkte inkomsten, echter, zorgde zij zeer wel voor de opvoeding haarer Kinderen, welken zij vooral de eerlijkste beginselen inboezemde. Tot deze zorgvuldige opkweeking werd zij te meer aangemoedigd, door het slecht gedrag haarer Zuster. Deze was ongetrouwd, en leefde nogthands zeer ongebonden. Zij had 5 Kinderen ter waereld gebragt, waarvan 'er 3 reeds schierlijk gestorven, het vierde, om zijne diesachtige guitenstukken, reeds in zijn 14de jaar, tot eene duurzaame gevangenis veroordeeld, en het vijfde omtrend 5 jaaren oud was, wanneer zijne Moeder, ook in het genoemde jaar 1781, overleed.

Deze laatstgenoemde Vrouw liet, bij haar affterven, eenen eigenhandig geschreven uitersten wil na, waarin zij tot haare algemeene en éénige erfgenaame verklaarde de Weduwe van eenen Paster-bakker, welke bekend was voor eene Vrouw van taamlijke middelen, en welker Schoonzoon zelfs voor een rijk man te boek stond. De Fransche wetten van dien tijd gaven aan een onecht Kind geen meerderrecht, dan op het onderhoud tot zijne meerderjaargheid. Volgens die wetten, kwam het overblijvend Kind ten laste der erf-

genaame, tot op den gezegden leeftijd; doch het hing ook van haar af, om dat kind naar haare keuze optevoeden, en zoodanige opvoeding was iets, waarop de eerlijke MENTHE zeer weinig durfde reekenen. Geweldige snart, intuschen, trof haar, die, wanneer 'er geen testament geweest was, in het recht op de goederen haarer Zuster getreden, haaren eigen toestand merklijk verbeterd, en zich in staat zou gevonden hebben, om het ongelukkig Kind zorgvuldig optekweeken. De mislukking daarvan schreef zij toe, deels aan het plichtmatig geschil, dat zij meermaalen met haare Zuster gevoerd had over derzelver slechte levenswijs, deels aan de inboezemingen der gezegde Weduwe, welke bij de laatstgemelde de plaats eener zoogenoemde vriendin bekleed had. Genoeg, zij bevond, dat de nalatenschap van omtrend 36000 L. (zijnde ten dien tijde nabij 18000 Hollandfche guldens) in de handen eener vreemde viel.

Onkundig van den eisch der wetten, in hoe ver dezelve ten haaren voordeele zouden kunnen gelden, begaf zij zich naar eenen bekwamen en eerlijken Advokaat, om, ware het mogelijk, zo al niet voor zich zelve, ten minsten voor den ongelukkigigen Wees, nog eenige aanspraak op de nalatenschap te erlangen. Hij beklaagde haar ongeval, begeerde niets voor zijne raadgeving; maar verzekerde haar, dat de uitdrukkelijke letter der wetten geene de minste aanleiding overig liet, om de schreeuwende onrechtvaardigheid te maatigen, of het testament te vernietigen. „ Wel nu dan, ” zeide zij, terwijl zij den vijfjaarigen Jongen, dien zij aan de hand had medegenomen, omhelsde en aan haaren boezem drukte, „ wel nu dan, in Gods naam: ik wil evenwel den armen „ kleenen Jongen tot mij nemen. Hij is toch ook eene nalatenschap van mijne Zuster, die mij niemand betwisten „ zal: want de Weduwe mag het geld erven: maar, als „ zij den Jongen krijgt, dan zendt zij hem zeker naar het „ *Lazareth*, om hem maar kwijt te worden. De goede „ Jon-

„ Jongen kan toch niet helpen, dat zijn' Moeder zoo slecht was." — De Advokaat verwonderde zich zeer over deze zeldzaame deugd. Hij bragt haar echter onder het oog, dat zij zelve reeds Kinderen genoeg had, en dat, daar zij'er tien den kost moest geven, het onderhoud van dezen haar bezwaarlijk zou vallen. „ Neen, Advokaat!" hernam zij: „ dat kan ik niet gelooven. God heeft mij in nog veel moeilijker posten gezegend, dat ik tot hier toe met eere door de waereld ben gekomen. Die zal mij ook nu wel zeggen." Zij hield haar woord, nam den Jongen met zich naar huis, en behandelde hem, van dat oogenblik af, zoo geheel als haar eigen Kind, dat niemand immer eenig onderscheid zou hebben kunnen vermoeden. De Advokaat, over dit voorval nitermaate getroffen, oordeelde het plichtmatig, om zulks in het *Journal de Paris* bekend te maaken, en hij had het zonderling genoeg, om, van tijd tot tijd, aanzienlijke geschenken voor die edele Vrouw te ontvangen. De schoonste vergelding, echter, schonk haar de Vrijmetzelaars-Loge à la Candeur, op den 22sten van *Februarij* 1785. De vergadering der Meenigte bestond uit meer, dan 140, Personen van beiderlei Sexe en van den eersten rang. Na het verrichten van den gewoonen arbeid der Leden, werd een gordijn opgeheven, en men zag eenen luisterrijken troon, waarop de deugdzaame MENTHE, als godés der menschenliefde, nederzat, omstuw'd van haare tien Kinderen. Aan haare voeten zat de Wees, dien zij zoo edelmoedig tot zich genomen had. Dit gantsche waardige Huisgezin was, op kosten der Loge, gekleed. De Marquis van *** hield, als Grootmeester, eene schoone redevoering, waarin hij het treffend schouwspel, dat zich thands vertoonde, in alle zijne waarde en kracht afmaalde. Bij de aandoenlijkste trekken van zijnen voordracht, naderde de Gravin van *** eerbiedig tot den troon, en zette der deugdzaame MENTHE eene Burgerkroon op het hoofd. De Marquisin van *** overhandigde haar eene rijké goudbeurs, en eene andere Vrouw van rang schonk haar eenen volkomenen, voor MENTHE's staat geëvenredigden, luiermant voor haar 19de Kind, waarvan zij welhaast bevallen zou. De Loge nam het aangename Kind van MENTHE's Zuster voor het haare aan, en maakte de bestelling tot eene zorgvuldige opvoeding. Traanen van het edelst gevoel, die uit aller oogen vlietten, waren de schoonste sieraaden voor dit Feest der Menschheid.

E D E L G E D R A G

E E N E R V R O U W

V A N

S A C H S E N H A U S E N ,

Bij de inneming der stad Frankfort, in 1794.

De Rijksstad *Frankfort* is, zoo als men weet, in twee deelen verdeeld, in het eigenlijke *Frankfort*, en het, door een brug afgescheiden, *Sachsenhausen*. De Inwooners dezer laatstgenoemde, veel kleiner, Stad zijn doorgaands armoedig en onbeschaafd. Met dat alles, verraden zij in hun gedrag eene eerlijkheid en oprechtheid, welke hen ten hoogsten verëert.

Zoo lang de Franschen de stad *Frankfort* in hunne macht hadden, bleven zij gehecht aan de grondbeginselen, die hen tegen dezelve waren ingeboezemd. Zij waren op geenerhande wijze te overreeden, om aan hunne staatkundige voorflagen eenig gehoor te geven. Maar, wanneer *Frankfort*, kort daarna, wederom door de Franschen in allen spoed moest verlaten worden, toonden zij zich gereed, om den vluchtenden allen bijstand te verleenen. Zoo véelen zelfs, als zij slechts konden redden, verborgen zij in hunne huizen, en hierover gerechtelijk ondervraagd zijnde, was hun eenvoudig antwoord: „Ei lieve, toen de goede God de waereld schiep, zeide hij niet: nu wil ik Duitschers, nu Franschen; maar eenvoudig: nu zal ik menschen scheppen.”

Bij die gelegenheid, echter, onderscheidde zich bijzonderlijk de Vrouw van eenen armoedigen Hovenier, met naame

PETER THEOBALD. Wanneer de Hefsen aan dien kant der Stad, waar die luiden eene kleene wooning digt aan den wal hadden, met geweld de poort indrongen, namen twee- en dertig Franschen, zoo van de Nationale, als Linie-troupen, door het venster in hun huis de vlucht, en dat wel op een' tijd, dat noch Man, noch Vrouw thuis waren, maar zij beiden zich in de Kerk bevonden. De Vrouw was niet weinig verwonderd, wanneer zij, bij haare te rug komst, zoo veele gasten vond. Welhaast gaf een Officier, daarbij tegenwoordig, haar hunne verlegenheid te kennen, met ernstige bede, dat zij het toch geheim zou houden, gevende haar daarvoor zijn goud horologie en zijne goudbeurs over. Dan, schoon zij de geheimhouding beloofde, weigerde zij, eenige belooning aan te nemen, met bijvoeging zelfs: „ dat zij zulk bloedgêld niet hebben wilde.” — Intussehen, werd zij door één' haarer gebuuren verraaden, dat zij Franschen in huis verborg; waarop ten eersten een Hessisch Officier met een kommando Soldaaten kwam, om haar tot de uitlevering te noodzaken. Zij, echter, trad met haaren Man, die in dezen tusschentijd was thuis gekomen, en haar gedrag goedkeurde, onverschrokken aan de deur, en zwoer, dat zij zich liever van kant wilde laten maaken, dan de manschap in zijne handen geven. „ Het geen ik doe,” zeide zij, „ is niet meer, dan de pligt van menschlievendheid. Zij zijn, 't is waar, onze vijanden; maar zij zijn menschen, zoo als gij en ik. Maar kom eerst over een uur weder, wanneer de moordlust der Soldaaten wat bekoeld is. Of, zo gij mij heilig belooft, om dezen menschen geen leed te doen, maar hen als Krijgsgevangenen wel te behandelen, dan zal ik ze aan u overleveren.” — De onverschrokkenheid dezer Vrouw behaagde den Hessischen Officier ongemeen. Hij drong evenwel, nog een paar minuten, op eene volstrekte overgave, zonder bijgevoegd beding. Doch de Vrouw bleef haaren eisch gestand, zoo dat eindelijk de

Officier *pardon* beloofde aan de Gevangenen, en dezelve in handen kreeg. Hij zelf, zoo wel als de Franschen, wilde dezer Vrouw daarop een aanzienlijk geschenk vereeren: maar zij sloeg het gantschelijk af, zond integendeel haaren Zoon, om de Gevangenen tot aan de Poort te volgen, en te zien, of hun eenig leed wedervoer. — Naderhand hierover door den Rechter ondervraagd, beled zij, „ dat „ haar nimmer iet meer verblijd had, dan te hooren, dat „ deze menschen van den dood waren verschoond geble- „ ven, en dat zij niets anders gedaan had, dan haaren „ pligt.” — Zie daar de oprechte deugd van den onbedorvenen Mensch!

H U W E L I J K S - Z A N G .

Wijs: *Il faut attendre avec patience, &c.*

- o Welke vreugde is u beschoren,
Echtelingen! door d'echten band,
Daar gij, bevrijd van ramp en smarte,
Vreëzaam wandelt, hand aan hand!
- o Wat streelt u een waar genoeg,
Daar de min uw zijde bekleedt!
- o Hoe volzalig is die woning,
Waar de tweedragt nooit binnen treedt!

- Ja, aan den boezem eener Gade,
Wordt alle droefheid weg gekust;
Daar ontlast zich het hart van kommer;
Daar smaakt het waare ziele-rust.
- o! Het gevoel van te beminnen,
En van oprecht bemind te zijn,
Herschept distels in frische roosen,
Bant verdriet, verjaagt smart en pijn.

Huwelijks Zang.

De brave Man, vol noesten ijver,
 Zorgt en zwoegt voor het huisgezin;
 Zoo ook arbeidt de tedre Gade;
 Zoo stroomt welvaart de wooning in:
 Wanneer hij dan, vermoeid van zorgen,
 Naar zijne Gade thuiswaards spoedt,
 ô! Wat vreugd doorstroomt dan zijne adren,
 Als zij hem met een kusch ontmoet!

Maar nog meer, als een teder Wichtjen
 Beider dankbre harten verrukt;
 Wanneer de Vader, vol vervoering,
 De Moeder aan zijn boezem drukt;
 ô Dan verzellen edle traanen
 Den reinsten wellust van den Echt;
 Zalig is het, wanneer een wichtjen
 Den huwlijks-knoop nog vaster legt!

Mogten ô jeugdige Echtelingen!
 Uwe dagen vrij zijn van druk!
 Smaakt, dit wenschen wij, zulk een heil-goed!
 Dat u verzelle een blij geluk!
 Ja, gewis, alle uwe dagen
 Zullen vervuld zijn van waare vreugd,
 Zo maar uw beider oprechte harten
 Zich verpanden aan reine deugd.